

ODESA NATIONAL UNIVERSITY HERALD.
SOCIOLOGY AND POLITICS
Volume 21. Issue 2 (25). 2016
SERIES
POLITICS

ВІСНИК ОДЕСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО УНІВЕРСИТЕТУ. СОЦІОЛОГІЯ І ПОЛІТИЧНІ НАУКИ
Том 21. Випуск 2 (25). 2016
СЕРІЯ
ПОЛІТИЧНІ НАУКИ

MINISTRY OF EDUCATION AND SCIENCE OF UKRAINE
Odesa I. I. Mechnikov National University

VISNYK
ODESKOHO
NATSIONALNOHO
UNIVERSYTETU.
SOTSIOLOHIA I POLITYCHNI NAUKY
(Odesa National University Herald. Sociology and Politics)

Series: Politics

Scientific journal

Published two times a year

Series founded in July 2006

Volume 21. Issue 2 (25). 2016

Odesa
«Astroprint»
2016

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Одеський національний університет імені І. І. Мечникова

ВІСНИК ОДЕСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО УНІВЕРСИТЕТУ. СОЦІОЛОГІЯ І ПОЛІТИЧНІ НАУКИ

Серія: Політичні науки

Науковий журнал

Виходить 2 рази на рік

Серія заснована у липні 2006 р.

Том 21. Випуск 2 (25). 2016

Одеса
«Астропринт»
2016

Засновник: Одеський національний університет імені І. І. Мечникова

Редакційна колегія журналу:

І. М. Коваль, д-р політ. наук (*головний редактор*), **О. В. Запорожченко** (*заступник головного редактора*), **В. О. Іваниця** (*заступник головного редактора*), **Є. А. Стрельцов** (*заступник головного редактора*), **С. М. Андріївський**, **Ю. Ф. Ваксман**, **Л. М. Голубенко**, **Л. М. Дунаєва**, **В. В. Заморов**, **В. В. Глебов**, **В. Є. Круглов**, **В. Г. Кушнір**, **В. В. Менчук**, **О. В. Сминтина**, **В. І. Труба**, **О. В. Тюрін**, **Є. А. Черкез**, **Є. М. Черноіваненко**

Редакційна колегія серії:

І. М. Коваль, д-р політ. наук (*науковий редактор*); **О. Р. Личковська**, канд. соціол. наук (*відповідальний секретар*); **Роман Бейкер**, д-р політ. наук, **О. І. Брусиловська**, д-р політ. наук, **Л. М. Дунаєва**, д-р політ. наук, **М. І. Мілова**, д-р політ. наук, **Іванка Мавродієва**, д-р філос. наук, **С. М. Наумкіна**, д-р політ. наук, **Г. М. Перепелиця**, д-р політ. наук, **Анджей Шептицький**, д-р політ. наук

Editorial board of the journal:

I. M. Koval (*Editor-in-Chief*), **O. V. Zaporozhchenko** (*Deputy Editor-in-Chief*), **V. O. Ivanytsia** (*Deputy Editor-in-Chief*), **E. L. Streltsov** (*Deputy Editor-in-Chief*), **S. M. Andrievsky**, **Yu. F. Vaksman**, **V. V. Glebov**, **L. M. Golubenko**, **L. M. Dunaeva**, **V. V. Zamorov**, **V. E. Kruglov**, **V. G. Kushnir**, **V. V. Menchuk**, **O. V. Smyntyna**, **V. I. Truba**, **O. V. Tyurin**, **E. A. Cherkez**, **E. M. Chernoiivanenko**

Editorial board of the series:

I. M. Koval (*Redactor-in-Chief*), **O. R. Lychkovska** (*Executive Secretary*), **Roman Backer**, **O. I. Brusylovska**, **N. M. Dunaieva**, **Ivanka Mavrodieva**, **M. I. Milova**, **S. M. Naumkina**, **G. M. Perepelytsia**, **Andrzej Szeptycki**

З 2012 року (з 17 тому)

«Вісник ОНУ. Серія: Соціологія і політичні науки»
має власну подвійну нумерацію

З 2016 року (з 21 тому)

«Вісник ОНУ. Соціологія і політичні науки» виходить у двох серіях:
серія «Соціологія» і серія «Політичні науки»

ЗМІСТ

МІЖНАРОДНИЙ ВИМІР ТРАНСФОРМАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ

Роштекова Марія

Отношения между Словакией и арабскими странами
в исторической перспективе 9

Амирханов Я. Н.

Исламский вектор геополитики Украины: формирование
и современность 18

Волкова Я. А.

Турецкое меньшинство в Болгарии: основные этапы социальной
интеграции 29

Паюк К. А.

Україна і Туреччина: співпраця у розвитку стратегічного
союзництва 43

Пуйо Г. І.

Вплив зовнішніх міграцій на суспільно-політичні процеси
в країнах ЄС 55

Сіра О. В.

Особливості та проблеми взаємного сприйняття в Південній Кореї
та Японії (1998–2015 рр.) 66

Соколова В. А.

Секьюритизація Великої Британії: Національна Безпекова
стратегія — 2015 та безпекові перспективи Девіда Кемерона 78

ПОЛІТИЧНІ ПРОЦЕСИ І СОЦІАЛЬНА ДЕРЖАВА

Ворчакова І. Є., Лісовський В. М.

Лобіювання сепаратистських інтересів як один з деструктивних
механізмів суспільно-політичних процесів 89

CONTENTS

INTERNATIONAL DIMENSION OF TRANSITIONAL PROCESSES

Rostekova Maria

Relationship between Slovakia and Arab Countries in Historical Prospect 9

Amirkhanov Y. N.

Islamic vector geopolitics of Ukraine: formation and modernity 18

Volkova Y. A.

Turkish minority in Bulgaria: main stages of social integration 29

Paiuk K. A.

Ukraine and Turkey: cooperation in development of strategic alliance 43

Puio H. I.

The influence of external migration on socio-political processes in the EU 55

Sira O.

Features and problems of mutual perception in South Korea and Japan (1998–2015) 66

Sokolova V. A.

Securitization of Great Britain: New Security strategy — 2015 and David Cameron's security perspectives 78

POLITICAL PROCESSES AND SOCIAL STATE

Vorchakova I. Eu., Lisovsky V. M.

Lobbying of separatist' interests as one of distractive mechanisms of socio-political processes 89

МІЖНАРОДНИЙ ВИМІР ТРАНСФОРМАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ

Мария Роштекова

PhD по международным отношениям, доцент кафедры международных отношений и дипломатии факультета политических наук и международных отношений университета Матей Бел в Банска Быстрица, ул. Кузьманыхо 1, г. Банска Быстрица, 97401, Словакия
Тел. +421 484461921
E-mail: maria.rostekova@umb.sk

**ОТНОШЕНИЯ МЕЖДУ СЛОВАКИЕЙ И АРАБСКИМИ СТРАНАМИ
В ИСТОРИЧЕСКОЙ ПЕРСПЕКТИВЕ**

Вторая половина XX века характеризовалась духом сильной внешнеполитической ориентации Словакии в отношении арабских стран, в эпоху независимости Словакии такая ориентация внешней политики полностью отсутствует. Однако мы склонны рассматривать события Арабской весны, давшей возможность большему участию в происходящем в этой части мира, как поворотный момент, определивший новые аспекты словацко-арабских отношений. В нашей статье мы хотели бы проанализировать развитие современных словацко-арабских отношений, но в более широком историческом контексте.

Ключевые слова: арабский мир, европейская политика соседства, евро-средиземноморское партнёрство, восточное партнёрство, Арабская весна.

Введение. В настоящее время Словацкая Республика, безусловно, не относится к государствам, которые, принимая во внимание историческое и географическое расстояние, обладают своими собственными определенными стратегическими интересами в регионе, будь то интересы касающиеся политики, безопасности, экономики или связанные с энергетикой. Несмотря на то, что вторая половина XX века характеризовалась духом сильной внешнеполитической ориентации Словакии в отношении арабских стран, в эпоху независимости Словакии такая ориентация внешней политики полностью отсутствует. Однако мы можем рассмотреть события Арабской весны, которая дала возможность большей возможности происходящего в этой части мира стать поворотным моментом. В нашей статье мы хотели бы проанализировать развитие современных словацко-арабских отношений, но в более широком историческом контексте.

История словацко-арабских отношений. Хотя общую политику Чехословакии по отношению к другим странам региона следует понимать, прежде всего, «идеологически», важно подчеркнуть степень идентификации с глобальными интересами Советского Союза, которая была значительно выше, чем в других советских сателлитах. По мере впитывания социалистической идеологии и отношения к Москве чехословацкая внешняя политика дифференцировалась от чрезвычайно сильных убеждений против Израиля при поддержке арабских националистических режимов к противоречивому отношению к прозападным государствам, таким как Ма-

рокко или Иордания под властью короля Хусейна. Империалистическая или капиталистическая ориентация этих стран отошла на задний план для того, чтобы соответствовать прагматической экономической политике [1]. Чехословакия в послевоенный период сыграла уникальную роль в укреплении советского влияния в арабском мире, особенно в отношении продажи оружия. Тем не менее, экспорт не был продиктован исключительно аспектами внешней политики, то есть ориентацией на Советский Союз. Экспорт оружия был под влиянием внутренних политических аспектов; в частности, существовала внутренняя потребность в получении валютных ресурсов в связи с тем фактом, что экспорт других товаров был не очень прибыльным, и Чехословакия была зависима от импорта отдельных видов товаров и материалов из капиталистических стран.

Подписание соглашения с Египтом об огнестрельном оружии в 1955 году считается величайшим вмешательством Чехословакии в регион во время Холодной войны, поскольку оно нарушило существующий баланс сил [2]. Для того, чтобы поддерживать конфиденциальность в оказании своей прямой помощи отдельным развивающимся странам, СССР экспортировал оружие опосредованно, в основном через Чехословакию.

Несмотря на то, что чехословацкая роль советского верного «друга» в третьем мире была, по словам Питера Зидека и Карела Зибера [3], полностью оспорена во время Пражской весны, когда внимание чехословацких лидеров на некоторое время было сосредоточено только на внутривнутриполитической ситуации, в начале 70-х годов «пришедшая в порядок» Чехословакия вновь приняла на себя роль экспортера большого количества оружия для арабских государств.

Даже в экономической сфере сильная ориентация внутренних интересов Чехословакии по отношению к московскому руководству была очевидна. Но часто происходило так, что чехословацкое правительство пыталось быть немного более независимым в экономической политике, по крайней мере, в определенных рамках. Территориальная структура импорта Чехословакии состояла главным образом из социалистических стран, охватывающих 69,8 % от общего объема импорта в Чехословакию, далее из развитых капиталистических стран — 24,6 % и из развивающихся стран — 5,6 %.

Словацко-арабские отношения в настоящее время. Окончание Холодной войны привело к почти фундаментальному изменению отношений определенных государств советского блока к третьим странам. В случае Чехословакии и позже двух государств-наследников кончина советско ориентированной внешней политики означала маргинализацию арабского мира в политической и экономической областях, поскольку весь интерес был переключен на западные страны и вступление в евро-атлантические структуры. Несмотря на то, что ЕС и НАТО уже определили свои приоритеты в этом регионе с помощью специальных инструментов, таких как Средиземноморская инициатива (НАТО), Евро-средиземноморское партнерство (ЕС) и Средиземноморский диалог (ЗЕС); Словацкая Республика, подобно большинству новопринятых стран или государств-кандидатов в ЕС из Центральной и Восточной Европы, с 1993 года не разработала какой-либо

обширной стратегии в отношении арабских стран или средиземноморского региона. Отношения оставались исключительно на двусторонней основе.

В рамках глобальной политики в отношении этого региона, страны Центральной Европы сильно не сближались. Они больше фокусировались на мониторинге евро-средиземноморского сотрудничества или конкретных ответах на значимые события, в то время как индивидуальные инициативы в этой области были уникальны [4]. Поэтому мы хотели бы проанализировать вопрос о развитии словацко-арабских отношений с момента обретения независимости в 1993 году, в частности, в контексте политики Европейского Союза.

Политические изменения, возникшие после падения Берлинской стены в 1989 году, стали переломом не только для Центральной и Восточной Европы, которые работали над своим возвращением на «карту Европы», но они в значительной степени повлияли на развитие евро-средиземноморских отношений. Распад Восточного блока открыл возможность для большей либерализации международной торговли по принципу рыночной экономики. Он также позволил США усилить свое влияние на международной арене, в частности, в Средиземноморском регионе. Это повлияло на развитие ранее традиционных исторических отношений между двумя берегами Средиземноморья, сыгравшее важную роль в европейских средиземноморских странах, таких как Франция, Италия и Испания. В 1993–1994 годах они решили сделать политику в Средиземноморском регионе приоритетной задачей, вследствие чего Европа решила обозначить новый геополитический проект. Этот проект обрел конкретную форму в ноябре 1995 года на конференции в Барселоне, заложившей основы глобального евро-средиземноморского партнерства (Евромед) между Европейским Союзом (ЕС) и странами Южного и Восточного Средиземноморья. Данное сотрудничество в политической, экономической и социальной сферах основывается на принципах взаимности, солидарности и общего развития. Соглашения об ассоциации в таком контексте были одобрены ЕС, его государствами-членами и странами-партнерами Средиземноморья. Эти двусторонние соглашения нового поколения заменили соглашения первого поколения, т. е. соглашения о сотрудничестве, заключенные в семидесятых годах прошлого века. Важным элементом соглашений об ассоциации является уважение демократических принципов и фундаментальных прав. Помимо их двустороннего характера и особенностей каждого партнерского государства соглашения об ассоциации соответствуют аналогичному плану своих предшественников. Их цель заключается в том, чтобы поддерживать: регулярный диалог в области политики безопасности в целях сохранения взаимопонимания, сотрудничества и совместные инициативы, сотрудничества в экономической, торговой и финансовой сфере с целью постепенного достижения либерализации торговли, устойчивого развития региона и инвестиций; сотрудничество в социальной и культурной областях и в сфере образования, в частности посредством межкультурного диалога, миграционного контроля, развитие квалификаций и поддержка соблюдения трудового законодательства и соблюдения равенства между женщинами и мужчинами. Также соглашения способствуют

поддержанию внутрирегионального сотрудничества между странами Средиземноморья, выступающего в качестве фактора, помогающего обеспечить мир, стабильность и экономическое и социальное развитие.

Эта конференция должна была подчеркнуть, что Южное Средиземноморье остается приоритетом для Европы. Она была проведена в надежде на рождающегося мирного процесса, который привел к соглашению в Осло. Барселонский процесс можно представить как «южный» эквивалент конференции в Хельсинки с целью создания открытой политики ранее преимущественно авторитарных южных и восточных стран Средиземноморья и создания основы для сотрудничества с арабскими странами с полным соучастием Израиля. С 1995 года, в рамках политики Евромед, удалось создать сеть двусторонних соглашений со всеми странами, за исключением Сирии и Ливии, имеющих статус наблюдателя. Что, однако, делает Барселонский процесс не столь успешным, так это неразвитое многостороннее сотрудничество, вызванное застоем мирного процесса на Ближнем Востоке.

Вступление Словакии в ЕС и НАТО в 2004 году означало сближение взглядов и убеждений с нашими партнерами в обеих организациях. Этот процесс вызвал значительные изменения во внешней политике страны, в особенности в качестве возрастающего акцента на важности многосторонней политики и многосторонних отношений. Словакия должна сосредоточиться на странах и регионах мира, ранее не бывших предметом пристального интереса ее внешней политики. Таким образом, Словакия должна обратить особое внимание на некоторые важные и все еще проблемные сферы. Примером может послужить конфликт на Ближнем Востоке, даже несмотря на то, что во время встреч в Брюсселе Словакия никогда активно не поднимала эту тему.

В то время как позиция по этому вопросу существенно изменилась после Бархатной революции (в апреле 1990 года Вацлав Гавел стал первым политиком из бывших советских сателлитов, которые посетили Израиль), в эпоху словацкой независимости ориентация внешней политики развилась в настороженное отношение по сравнению с соседней Чешской Республикой: посольство Израиля в Праге было открыто в 1990 году, в то время как в Словакии это произошло лишь в 2006 году, то есть через два года после вступления страны в НАТО и ЕС. Однако посольство Государства Палестина в Братиславе было открыто в одно и то же время¹. За двадцать лет независимости национальные интересы Словакии повлияли на привлечение словацких дипломатов и их предпочтений по голосованию, связанных с ближневосточным конфликтом, на международные форумы. Израиль является важным словацким партнером, особенно в фармацевтической отрасли, инновационных технологиях, сельском хозяйстве и обороне. Значительное экономическое сотрудничество между странами в настоящее время по-прежнему продолжает постепенно улучшаться, о чем

¹ Словакия и Чехия переняли данное право со времени, когда Чехословакия де-факто признала Палестинскую автономию. Оба государства по-прежнему используют это право.

свидетельствуют статистические данные по торговле. Поэтому, по словам Даниэлы Рихторовой [5], неудивительно, что в 2009 году Братислава вместе с Израилем проголосовали против известного доклада Голдстоуна, и наоборот, в 2010 году воздержались от голосования, когда ООН осудил вмешательство Израиля против Флотилии свободы, направленной к побережью сектора Газа.

Вступление стран Центральной и Восточной Европы в структуры ЕС также означало коренное изменение в Барселонском процессе, который был поставлен под вопрос новой европейской инициативой — Европейской политикой соседства (ЕПС). Ее цель состояла в том, чтобы предложить соседним странам делиться благосостоянием в результате расширения ЕС в 2004 году в целях укрепления стабильности и безопасности всех заинтересованных стран, заставляя ЕС желать избежания появления нового раскола между расширенной Европой и ее соседями. ЕПС основывается на нескольких важных принципах, таких как сотрудничество, дифференциация, обусловленность и градации, применяемые для определения приоритетов, которые согласовываются и обсуждаются со странами-партнерами. Эти приоритетные действия определяются в зависимости от способностей и потребностей каждой страны-партнера. ЕПС пытается выйти за рамки классических традиционных инструментов сотрудничества и оказания помощи, предлагая соседним странам участие в деятельности ЕС, в своем внутреннем рынке, в различных общественных программах, а также участие в определенной политике второй и третьей опоры, связывающих воедино внутреннее и внешнее измерение ЕС. Союз к тому же отображает данную модель в своем окружении, своих собственных нормах и ценностях. Для достижения этой цели он использует методы аналогичные, тем, которые были использованы в течение 90-х годов в ожидании процесса расширения, а также контроль над которым обеспечивается уже существующими органами сотрудничества.

Первоначально ЕПС был разработан только для будущих восточных соседей ЕС¹, но это предложение было, однако, заменено шведской моделью, включающей 10 средиземноморских стран². Преимуществом этого расширения с географическим охватом было то, что ЕС продемонстрировал своим южным партнерам, что они не были забыты и что ЕС думает не только о странах Восточной Европы.

Недостаток был в том, что политика соседства охватывала группу непохожих друг на друга партнеров, что мешало ей быть воспринятой в качестве последовательной политики. Кроме того, ЕПС столкнулась с другим парадоксом: хотя институциональные отношения со средиземноморскими странами достигли значительного прогресса, особенно с точки зрения соглашений о свободной торговле, отношения со странами Восточной Европы, хотя они были по факту короче, позволили извлечь выгоду из «Европейской перспективы». Возможность вступления в ЕС, в отличие от

¹ Конкретно для Украины, Молдовы, Белоруссии и России.

² Алжир, Египет, Израиль, Иордан, Ливан, Ливия, Марокко, Палестинская автономия, Сирия, Тунис.

восточных соседей, даже не обсуждалась для стран Южного Средиземноморья, что, разумеется, отразилось на «доверии» к этой политике среди средиземноморских партнеров. Укрепление Европейской политики соседства в 2007 году помимо всего прочего привело к развитию расширения регионального сотрудничества, например, в виде Черноморской инициативы. Стратегия ЕС четко обозначила основные цели амбициозной немецкой концепции, ЕПС плюс, которая была составлена немецким правительством летом 2006 года в контексте предстоящего председательства Германии в ЕС в первой половине 2007 года. План новой «Ostpolitik» был основан на трех основных принципах: 1) ЕПС плюс, 2) пересмотр сотрудничества и партнерства между Россией и ЕС, срок действия которого приближался к концу в ноябре 2007 года и 3) стратегия в Центральной Азии. Усилия Германии, направленные на укрепление восточного измерения ЕПС, привели к поддержке средиземноморского измерения со стороны южных европейских стран, особенно Франции, которая для этой цели использовала свое председательство в ЕС во второй половине 2008 года. Это привело к созданию Союза для Средиземноморья, чей подход, в отличие от ЕПС, не предлагает каких-либо программ реформ в рамках межправительственного сотрудничества [6].

Баланс европейских инициатив в отношении двух соседних субъектов снова был нарушен в мае 2009 года, когда Европейский Союз реализовал идею восточного партнерства. Эта идея была предложена одним из новых государств-членов ЕС — Польшей (вместе со Швецией); сама программа была запущена во время председательства в ЕС еще одного нового члена — Чехии. Это послужило созданию организационной основы для стратегического партнерства ЕС с упомянутыми странами в политической и торгово-экономической сфере, а вопросы демократии, верховенства права и прав человека, рыночной экономики, эффективного управления и устойчивого развития были провозглашены неотъемлемыми для общего осуществления программы. Ее целью стало создание условий для подписания соглашения об ассоциации между этими странами и Европейским Союзом.

Тема восточного партнерства стала важным вопросом в рамках Вышеградской группы (V4). В июне 2011 года премьер-министры четырех стран на саммите в Братиславе приняли совместную декларацию об укреплении сотрудничества в рамках восточного партнерства и одобрили создание «Вышеградской четверки восточного партнерства» (V4EaP). Произошло увеличение бюджета Международного вышеградского фонда с расчётом порядка 250 000 евро на страну и с 2012 года около 2 миллионов евро доступны в рамках этой программы. Цель V4EaP состоит в том, чтобы развивать совместные проекты Вышеградских стран восточного партнерства, целью которых является углубление демократии, политического сотрудничества и экономической интеграции с ЕС. Кроме того, эти проекты также направлены на углубление отраслевого сотрудничества, а также процессов, ведущих к либерализации визового режима. Словацкая Республика существенно поддерживает восточное партнерство, которое она считает важным эволюционным шагом в развитии политики соседства ЕС. По словам Гри-

гория Месежникова [7], «несмотря на изначальный скептицизм, выраженный как в ЕС, так и в странах восточного партнерства (особенно в Украине) относительно важности этой инициативы, было показано, что она не является своего рода символической компенсацией за прежний механизм доступа новых членов к союзу, но является функциональной программой для более тесного сотрудничества, имеющей практическое измерение». Благодаря европеизации изначальных мыслей Саркози Средиземноморье также стало своего рода «словацким» морем и, таким образом, Словакия может впервые стать непосредственным участником событий на юге европейской границы. Несмотря на это словацкие должностные лица, специалисты и граждане почувствовали себя лишь немного затронутыми средиземноморскими проблемами, просто потому, что у них были иные приоритеты. Взгляды словаков обращены к восточной границе и ее крупнейшему соседу — Украине, с которой Словацкая Республика поддерживает отношения, основанные на глубоких исторических и культурных связях. Словацкий интерес к развитию взаимных политических, экономических и социальных связей с Украиной проистекает из более широкого контекста — Украина является единственной соседней страной и Словацкой Республики, которая находится за пределами интегрированной области общих правил и стандартов Европейского Союза, НАТО, а также, до недавнего времени, ВТО. К тому же Украина считается важным экономическим партнером Словакии. Это в первую очередь касается сотрудничества в сфере поставок энергоносителей, однако важным аспектом сотрудничества являются товарные поставки из области ресурсной базы, которая необходима для различных секторов экономики Словакии. Украина также считается важным и перспективным рынком для словацких производителей и экспортеров товаров и услуг.

Только с наступлением значимых событий, каковым несомненно была Арабская весна, интерес Словакии фактически впервые обратился к арабам, и это при поддержке нового типа сотрудничества с новыми действующими лицами, а именно неправительственными организациями (НПО). Предыдущий опыт работы с преобразовательными процессами и с построением активного гражданского общества, с которым пришлось столкнуться новым режимам в арабских странах, также стал чрезвычайно ценным инструментом для внешней политики Словакии в отношении этих стран. Словакия также извлекает выгоду из своего обоснования в структурах Европейского Союза, чья внешняя политика опирается на инструменты, также называемые мягкой силой, то есть экономические и дипломатические действия, позволяющие, тем не менее, распространять и продвигать ценности демократии, гражданскую активность и «эффективное управление».

Сразу же после начала Арабской весны министр иностранных дел Словацкой Республики Микулаш Дзуринда официально принял заступничество (целевая группа) над Тунисом. В рамках такого наставничества две страны сотрудничают друг с другом — одна старая, а другая новая демократия. В этом области Словакия работала в течение двух лет вместе с Нидерландами. Целью было помочь Тунису в переходный период и вне-

сти свой вклад в формирование нового арабского государства, посредством Центра для передачи опыта в области интеграции и реформ (CETIR), который был создан Министерством иностранных дел Словацкой Республики. Данными вопросами занимались три проекта, представленные на рассмотрение в министерство по официальному требованию.

В современной истории Арабская весна послужила возможностью для Словацкой Республики положительно влиять на ход событий и использовать свой исторический опыт для того, чтобы помогать укреплять новые, но пока еще неустойчивые демократии. Словакия должна, по словам Михала Фиабане [8], активно действовать в области институциональных реформ, развития гражданского общества, гражданских свобод и прав человека. Для преодоления культурных различий в будущем Словацкая Республика, а также другие государства ЕС должны также вкладывать средства в программы культурных обменов. Во-первых, связь между поколениями молодых людей, которые были носителями революционных изменений в Арабской весне со своими словацкими (европейскими) сверстниками, родившимися после 1989 года, имеет долгосрочный потенциал положительного обогащения для обеих сторон. Кроме того, целью словацких университетов, таких как факультет политических наук и международных отношений университета Матея Бела, является привлечение партнеров из арабских стран в своих исследованиях (например, международная конференция под названием «Обмен, сотрудничество и политика: знание Евромед» в октябре 2013 года) и вовлечение их в образовательную деятельность, например, новые совместные учебные программы, планируемые к реализации в сотрудничестве с Тунисом и Марокко.

Список литературы

1. Zuzana Křihová, P. Zídek, K. Sieber, Československo a Blízký východ v letech 1948–1989, ČLOVĚK — Časopis pro humanitní a společenské vědy, 15 (2009): accessed June 10, 2013: <http://clovek.ff.cuni.cz/view.php?cislocianku=2009063001>.
2. Michal Štefánský, Studená vojna. Slovensko 1955–1962 (Bratislava: Vojenský historický Ústav, 2012).
3. Petr Zídek and Karel Sieber, Československo a Blízky východ v letech 1948–1989 (Praha: 2009).
4. Jaroslav Bureš, Nová strategie ČR vůči Středomoří a Blízkému východu, Policy paper. Ústav mezinárodních vztahů. last modified November 2004, <http://www.einiras.org/Services/Digital-Library/Publications/Detail/?lng=en&id=29234>
5. Daniela Richterová, Eurypsky zápas s mierovým procesom, Zahraničná politika 4 (2012/13): 7–9.
6. Igor Kosír, K teoretickým a praktickým hospodársko-politickým aspektom pojmu Stredomorská Únia, Medzinárodné vzťahy, 5 (2007): 93–113.
7. Grigorij Mesežnikov, Stredná Európa a východné partnerstvo EÚ, last modified September 19, 2013, <http://www.cz.boell.org/web/51-1317.html>
8. Michal Fiabáne, Nová vlna demokracie? Arabská jar a jej paralely s rokom 1989, last modified March 3, 2012, <https://www.google.sk/#q=Nov%C3%A1+vlna+demokracie%3F+Arabsk%C3%A1+jar+a+jej+paralely+s+rokom+1989>

Стаття надійшла до редакції 10.06.2016

Марія Роштекова

кафедра міжнародних відносин і дипломатії факультету політичних наук
і міжнародних відносин університету Матей Бел, Банська Бистриця,
вул. Кузьманихо 1, Банська Бистриця, 97401, Словачія

**ВІДНОСИНИ МІЖ СЛОВАЧЧИНОЮ Й АРАБСЬКИМИ КРАЇНАМИ
В ІСТОРИЧНІЙ ПЕРСПЕКТИВІ**

Анотація

Друга половина ХХ століття характеризувалася духом сильної зовнішньополітичної орієнтації Словаччини відносно арабських країн, в епоху незалежності Словаччини така орієнтація зовнішньої політики повністю відсутня. Однак ми схильні розглядати події Арабської весни, що дали можливість більшої участі в тому, що відбувається в цій частині світу, як поворотний момент, який визначив нові аспекти словацько-арабських відносин. У нашій статті ми хотіли б проаналізувати розвиток сучасних словацько-арабських відносин, але в більш широкому історичному контексті.

Ключові слова: арабський світ, європейська політика сусідства, євро-середземноморське партнерство, східне партнерство, Арабська весна.

Maria Rostekova

Department of International Relations and Diplomacy of the Faculty of Political Sciences and International Relations, Matej Bel University in Banská Bystrica, Kuzmányho 1, Banská Bystrica, 97401, Slovakia

**RELATIONSHIP BETWEEN SLOVAKIA AND ARAB COUNTRIES
IN HISTORICAL PROSPECT**

Summary

The second half of the 20th century was characterized by the spirit of a strong foreign policy orientation of the Czechoslovakia towards the Arab countries. In the era of the Slovak independence, such orientation of the foreign policy is completely absent. However, we can consider the events of the Arab Spring, which opened up the possibility of greater participation in the happening in this part of the world, to be a turning point. In our article we would like to analyse the development of modern Slovakia-Arab relations, but in a broader historical context.

Key words: Arab World, European Neighbourhood Policy, European-Mediterranean Partnership, Eastern Partnership, Arab Spring.

Я. Н. Амирханов

бакалавр

кафедра политологии ОНУ им. И. И. Мечникова

к. 35, Французский бул., 24/26, г. Одесса-58, 65058, Украина

Тел.: 0637135237. E-mail: yanis.amirkhanov@mail.ru

ИСЛАМСКИЙ ВЕКТОР ГЕОПОЛИТИКИ УКРАИНЫ: ФОРМИРОВАНИЕ И СОВРЕМЕННОСТЬ

В данной статье представлены особенности формирования и современного развития исламского вектора геополитики Украины. В работе рассмотрены особенности исторического развития ислама на современных территориях Украины, особенности взаимодействия носителей исламской веры и представителей других религий, показано влияние ислама на развитие некоторых территорий Украины, рассмотрены особенности современной политики ислама в Украине в условиях геополитических трансформаций.

Ключевые слова: ислам, геополитика Украины.

Территория современной Украины вмещает исторически существовавшее геополитическое метаполе — пространство одновременного освоения несколькими геополитическими субъектами и пространство пересечения трех геополитических систем — восточноевропейской православной, западноевропейской католической и тюркской мусульманской. Геополитическое метаполе также трактуется как пространство — «лимитроф», то есть вмещающее устойчивые пограничья цивилизационных центров. Именно поэтому Украина, испытывая влияния нескольких культурных, политических и цивилизационных центров, стремилась, и делает это сегодня, превратить эти влияния в позитивный ресурс для собственного центростремительного развития.

Традиционным для исследователей украинской геополитики является изучение восточноевропейской православной и западноевропейской католической систем в контексте изучения их геополитического расширения и укрепления, а также формирования их взаимных отношений. Намного реже предметом анализа, на наш взгляд, становилось влияние тюркской исламской системы. Однако такие авторы, как Брусный С., Дашкевич Я., Исмагилов С., Лебединцев А. и Прицак О., стремились восполнить этот пробел. Некоторые авторы также изучали аспект исторического присутствия мусульман на украинских землях. К ним, например, относятся Кунник А., Волошин М., Бандрицкий М. и Якубович М. Если же говорить о современном этапе политического сотрудничества украинского национального движения и различных мусульманских сегментов, то этот вопрос исследовался Антоном А., Громенко С. и Иванцом А.

Сегодня очевидным является факт растущего влияния исламского мира на развитие и преобразование всего европейского континента. Однако,

если во многих странах ЕС это результат преимущественно современных массовых иммиграций представителей мусульманских стран, то в Украине влияние ислама является традиционным, как и вопрос межкультурного, межэтнического и межконфессионального взаимодействия.

Понимая широту и сложность возможного предмета исследования, автор статьи ставит своей целью рассмотрение характера влияния тюркского исламского мира на геополитическое развитие территорий современной Украины в разные периоды истории. Стремление автора к объективности исследования имеет целью противодействие попыткам мифологического упрощения истории и сведения её к субъективно установленным и политически ангажированным истинам.

Очевидно, что еще на заре возникновения Киевской Руси славянские народы уже имели представления об исламе благодаря торговым связям с восточными и юго-восточными соседями. По данным Саида Исмаилова, раскопки украинских археологов выявили самые ранние мусульманские захоронения в приазовских степях, датируемые IX веком: «В южной части Донецкой и Запорожской областей были найдены классические мусульманские захоронения, имеющие специфику» [13].

Так, указывая на идентифицированные археологами отличия мусульманских захоронений, С. Исмаилов заключает: «Мы можем сказать, что первые мусульмане Украины — это мусульмане из кочевых народов, которые кочевали в Приазовье и Причерноморье уже в IX веке» [13].

Доподлинно известно и то, что Киевская Русь контактировала с Волжской Болгарией, принявшей ислам, и представителями других исламских народов из арабских и восточных стран. Известно также, что осуществляя знаменитый «выбор веры» в X веке, правитель Киевской Руси Владимир сравнивал три монотеистические религии — ислам, христианство и иудаизм с точки зрения знакомства с их ценностями и народами, которые выступали их носителями.

Давние соседи Киевской Руси — печенегы — союз 13 тюркских племен, кочевавший между Дунаем и Днестром, между Киевской Русью, Венгрией, Дунайской Болгарией, Аланией — также выбирали веру. В XI веке часть из них приняла ислам. Сведения об этом оставили мусульманские историки — Аль-Бакри (ум. 1094) и Аль-Гарнати (1100–1170), которые писали: «...После 400 года хиджры (1009–1010) оказался у них пленный мусульманин... который объяснил некоторым из них ислам, в результате чего те приняли его. ...Другие же, не принявшие ислам, осуждали их за это, и дело кончилось войной. Бог дал победу мусульманам...» [14, с. 58].

Печенегы, сыгравшие существенную роль во внутреннем развитии всего Восточноевропейского региона и Киевской Руси, выступали в качестве самостоятельной геополитической силы. Печенегы были не только соседями, но и союзниками Киевской Руси, а также её противниками.

Длительное историческое соседство тюрков и славян не могло не повлиять на развитие культуры, топонимику, дальнейший этногенез обеих этнических систем.

Так, украино-американський історик Омелян Прицак упоминає о семи відомих топонімах: 1) поселок Печенеги Харківської області, де археологи знайшли рештки печенежської стоянки IX в. Вероятно, центр печенежського державства с IX в.; 2) ліс Печенижець вздовж р. Росави (приток Роси) (згаданий в литовсько-російських грамотах XV в.), де знайдені захоронення печенежського типу. Вероятно, центр Печенежського державства на території України в X–XI вв; 3) село Печенюги в околицях Новгорода-Северського; 4) село Печеник в Стародубському уезді; 5) село Печенижин на р. Прут вздовж Коломиї в Галицькому Низов'ї (перше згадування 1440 г.); 6) захоронення печенегів в уезді Бибрка; 7) село Печенія в уезді Перемишляни [18, с. 10]. Останні два, по думці історика, пов'язані з військовими поселеннями Рюриковичів, створеними для охорони столичного града Звенигорода [18, с. 10].

Свідчення давнього сусідства і взаємодії слов'янських народів з тюркськими і ісламськими народами на територіях сучасної України, несомненно, демонструє Крим, куди в 1121–1122 гг. вошла сельджукська армія, захопивши Судак.

У середині XIII в. Крим потрапляє під владу Золотої Орди, яка, століттям пізніше — з 1320-х гг. — в період правління хана Узбека приймає іслам як державну релігію. Після розпаду Золотої Орди Кримське ханство стане незалежним державством, а з 1478 г. — васалом Османської імперії.

Описуючи цю епоху в протилежності тим, хто зводить діяльність кримських татар лише до налетів і грабежів, поет Максиміліан Волошин писав: «Греческа, готська кров абсолютно перетворює татарство і проникає в нього до самих мозгових изгибів. Татари дають синтез всієї різноманітної історії країни. Під просторним і терпимим покривом ісламу розцвітає власна культура Криму. Вся країна від меотійських боліт до південного узбережжя перетворюється в один сплошний сад: степи цвітуть фруктовими деревами, гори — виноградниками, гавані — фелюками, міста журчать фонтанами і б'ють в небо білими мінаретами... Після безтурботного періоду татарства Золотої Орди настає золотий вік Гир'єєв... Ніколи — ні раніше, ні пізніше — ця земля, ці пагорби, гори і рівнини, ці затоки і плоскогір'я не переживали такого вільного рослинного цвітіння, такого мирного і глибокого щастя...» [5, с. 133].

На протязі історії Кримське ханство вповні до анексії півострова Російської імперією в 1783 році вело активну зовнішню політику на українському напрямку. Радянська історіографія описує цей період як час ворожнечі між кавказцями і татарами, не вказуючи, що військові конфлікти сменялись періодами тривалого миру. На периферії історії залишились і спільні військові походи, а також тривалий період історії, іменований сьогодні історією «Ханської України» [15]. В той же час достовірно відомо, що атаман Сирко дозволяв татарам випасати скот на запорозьких землях. І це тоді, коли Гетьманщина разом з Росією воювала з Османською імперією і Кримом за Чигирин [4].

В качестве «яркого примера военного сотрудничества казаков и крымских татар» украинский журналист Сергей Брусный, ссылаясь на работы украинских историков Н. Яковенко и И. Стороженко, приводит события первых лет национально-освободительной войны под руководством Б. Хмельницкого [4]. В современной украинской истории принято обвинять татар в «измене» Богдану Хмельницкому во время битвы под Берестечком, но татарская версия событий указывает, по мнению С. Брусного, об ином. Он утверждает, что проведение битвы совпало с мусульманским праздником Курбан-байрам, во время которого вести боевые действия мусульманам запрещено. Хан, предупредивший об этом гетмана и просивший отложить битву, всё же, по просьбе Хмельницкого, вывел свои войска, но смерть на поле боя хана Амурата была воспринята татарами как знак Аллаха о немилости за нарушение Его предписаний и недопустимости дальнейшей битвы, и они бросились бежать [4].

Фактом взаимодействия казаков и крымских татар является и то, что последние поддерживали гетмана И. Выговского, одержавшего в 1659 году победу в битве под Конотопом, остановив наступление московских войск.

Фактом признания значимости для православной Гетманщины союза с Крымским ханством в их геополитической борьбе стала статья Конституции Пилипа Орлика 1710 года, где говорится, что «законы близкого соседства неразрывно вяжут и тесно объединяют долю казацкого народа с Крымским государством, и Войско Запорожское неоднократно вступало с ним в военный союз и принимало его союзническую помощь для обороны своей Отчизны и своих вольностей» [10].

Данный тезис отвечает черноморской геополитической доктрине Б. Хмельницкого, суть которой сводилась к выходу Гетманщины на просторы Черного моря. Для её реализации гетман в 1649 году заключил торговое соглашение с Османской империей, которое называлось «Договор между турецким императором и Войском Запорожским и народом русским о торговле на Черном море». В ее первом пункте отмечалось, что «Император Е [го] М [илость] Турецкий разрешает Казачьему войску и его государству плавать по Черному морю ко всем своим портам, городам и островам, по Белому (Средиземному. — Я. А.) морю ко всем своим государствам, островам и другим портам и к портам чужеземных властителей и христианских государств...» [19]. В то время это было дипломатической победой гетманского правительства.

В связи с этим представитель украинской геополитической мысли Юрий Липа вслед за Степаном Рудницким отмечал, что: во-первых, геополитическое направление «Юг — Север» (т. н. балтийско-черноморская доктрина), всегда было осью украинского «жизненного пространства»; во-вторых, стремление украинцев к овладению берегами Черного и Азовского морей было их важнейшей задачей в истории [16, с. 17]. В свою очередь, выдающийся исследователь востоковедческой проблематики Ярослав Дашкевич писал, что соседство с такой страной, как Османская империя и зависимым от нее Крымскими ханствами было не только важным, но и в определенные

периоды даже решающим политическим и военным фактором для существования Украины в течение XV–XVIII веков [7, с. 64–65].

Фактом стало и то, что крымские татары, поступая на военную службу Речи Посполитой, содействовали распространению ислама на территории современных Польши, Литвы, Беларуси, обусловили в этих государствах устойчивое этническое присутствие татар и формирование особой этнотерриториальной общности польско-литовских татар (белорусские татары, липки). Без татар также не обходилась ни одна крупная военная кампания сначала Великого княжества Литовского, а позже — Речи Посполитой и Республики Польши [6].

Поселения татар были также и на территориях Западной Украины. В XIV в. татары жили во Львове, имея там многочисленную общину, а, по некоторым данным, даже построили мечеть. В городе Льва проживали и другие мусульманские народы, которые в средневековых хрониках имели название «сарацины» — арабы, персы, турки [3, с. 6].

Следующий этап заселения татарами территорий Западной Украины связан с событиями 1512 г., когда К. Острожский, остановив вместе с польским гетманом Каменецким под Вишневцом 20-тысячное татарское войско, захватил в плен татар и расселил пленных вблизи г. Острога, что предопределило существование там сегодня мусульманской общины [1, 12]. Украинский исследователь Михаил Якубович пишет об этом: «Документы за 1608 и 1620 года описывают целую улицу Острога, которая до сих пор называется «Татарская». Здесь находилась мечеть (первая в Западной Украине!), жили десятки татарских семей, уже частично ассимилированных. Наряду с другими татарскими общинами Речи Посполитой острожские татары получали немало привилегий от королевской власти, имели большие земельные наделы, освобождались от некоторых налогов. Тесно поддерживались и связи с соседними татарскими общинами (с татарами Ювковцов, сейчас это Изяславский район Хмельницкой области), с единоверцами на территории современной Польши, Беларуси, Литвы, Крыма, Казани. В конце XIX в. острожская община насчитывала более сотни татарских семей, среди которых были и родственники первого украинского востоковеда Агафангела Крымского» [21].

Данная информация актуальна ввиду того, что после новой аннексии Крыма в 2014 г. многие выехавшие крымские татары, по словам Джемилева, расселились «в основном в западных областях Украины — Львовской, Винницкой» [9].

Заметным было не только геополитическое влияние «крымских», «польско-литовских» и «западно-украинских» татар, но также татар Едисана и Буджака. Едисаном называли историческую область на территории современной южной Украины в междуречье Днестра и Южного Буга. Буджак же включал в себя южные регионы нынешней Молдовы и юго-западную часть Одесской области. С конца XVII — начала XVIII вв. здесь жили ногайские племена, которые формально подчинялись Крымскому ханству, но зачастую вели независимую от Крыма политику.

Турецкий путешественник Эвлия Челеби даёт следующее описание Буджака и его мечетей: «Три квартала в нем [Измаиле] — мусульманские, а остальные населены греческими, армянскими и еврейскими ре-айя... Все дома, постоянные дворы, мечети, имеющие кирпичные стены и крытые черепицей, находятся в мусульманских кварталах» [20, с. 32]; «В настоящее время в крепости [Татарбунарах] имеется одна мечеть» [20, с. 33]; в Аккермане «имеется мечеть султана Баезида — это приятного вида мечеть с одним минаретом», «Из мечетей [в Аккермане] велико-лепна мечеть султана Баезида, старинная и простая на вид, Мечеть хана Менгли-Гирея, мечеть Ваиз-джами, мечеть султана Селима хана — все это большие отказы татарских ханов [в пользу вакфа]» [20, с. 36]; «Есть в крепости [Килии] соборная мечеть султана Баезида Вели, семь [малых] мечетей», кроме того, в посаде Килии «всего 17 михрабов и еще одна большая соборная мечеть, находящаяся у рынка, имеющая многочисленных прихожан. Здание этой мечети, простое и изящное, прекрасно отделано» [20, с. 38]. Такое описание демонстрирует активное развитие ислама в регионе в XVII в.

О развитии ислама в регионе свидетельствует и то, что в XVII в. в крупнейшем городе Буджака («угла») Османской империи — Аккермане («Белая крепость», современный Белгород-Днестровский) возникла целая плеяда мусульманских писателей, богословов, правоведов. По словам М. Якубовича, в историю Османской империи вошли несколько фигур, связанных с Аккерманом: 1) Накши Али Аккирмани — османский поэт, оставивший сборник «Айну ль-Хайя» («Источник жизни») и последователь Накшбандийского тариката; 2) Али бин Абдалла Эфенди Аккирмани — богослов, создавший многочисленные актуальные для того времени фетвы; 3) Муса Аккирмани — знаток арабской грамматики; 4) Ахмад бин Хусайн бин Мустафа Аккирмани — знаток исламского права, автор рукописи «Умда аль-Ангар фи шарх Мултака аль-Абхар» («Соединение рек»; 5) Мухаммад бин Мустафа аль-Аккирмани — автор многочисленных работ богословского характера, толкования Корана, хадисоведения, арабского языка, логики, правоведения и других отраслей религиозных наук. Будучи последователем османского реформатора Мухаммада аль-Биркауви (XVI в.), Мухаммад аль-Аккирмани принадлежал к движению кадизаделитов, которые выступали за очищение суннитского ислама от нововведений [22].

Следующим этапом развития ислама на территориях современной Украины является период имперского правления России. Несмотря на массовый отток мусульманского населения с территорий современной Украины в Османскую империю, в конце XIX в. с открытием первых рудников и металлургических предприятий на Донбассе начинаются и обратные тенденции. Мусульмане переселяются из центральной части России. В основном это татары и башкиры волжско-уральского региона. Появляются они и в Одессе, Екатеринославе (Днепре) и Харькове.

Продолжалось заселение тюрками-мусульманами украинских регионов и в советские времена, в периоды индустриализации.

С начала 90-х гг. в жизни общины мусульман Украины произошли перемены в связи с начавшимися демократическими преобразованиями в СССР и последовавшими затем изменениями в государственно-конфессиональных отношениях. Мусульмане получили возможность открыто заявлять о своей религиозной принадлежности, свободно удовлетворять свои религиозные потребности, совершать обряды ислама, следуя традициям.

Важным моментом стала репатриация крымских татар. В этот период были сформированы крымскотатарские национальные институты — Курултай и Меджлис крымскотатарского народа.

Конституция Автономной Республики Крым, принятая в 1996 г., не предусматривала специальных политических предпочтений для крымских татар. Признание крымскотатарского народа в качестве «коренного народа Украины», а также гарантии защиты его права на самоопределение и признание Меджлиса и Курултая впервые было провозглашено в Постановлении Верховной Рады Украины от 20 марта 2014 года — «О заявлении Верховной Рады Украины о гарантиях прав крымскотатарскому народу в составе Украинского государства» [17]. К сожалению, это произошло уже после аннексии Крыма и одновременно с принятием Декларации «О борьбе за освобождение Украины» от 20 марта 2014 г. В последней указано: «Крым был, есть и будет в составе Украины. Украинский народ никогда... не прекратит борьбы за освобождение Крыма...» [8].

Важно отметить, что идея предоставления «специальных» прав крымскотатарскому народу, поддержанная президентом П. Порошенко, не нова и сформирована ещё во времена УНР, когда в июле 1917 года в Киеве руководство Украины предложило татарским представителям Джаферу Сейдамету и Амету Озенбашлы автономию в составе Украинского государства [11]. Актуальной эта идея была и в период Второй мировой, когда в Крыму действовало движение ОУН, руководители которого не возражали против крымскотатарской автономии. Как вспоминал Иван Морьяк: «Во всех моих разговорах тогда с татарами я не встретил ни одного, который отрицал бы зависимость Крыма от Украины с хозяйственной, экономической, а также политической точки зрения, и все они признавали, что в независимой Украине будут обеспечены их интересы» [2].

Но если вопрос с крымскими татарами хоть и не семимильными шагами, но сдвигается с места, то контакты с другими мусульманскими народами реализуются не государством, а отдельными лицами и националистическими организациями, поддерживающими идеи Ю. Липы об укреплении отношений с Турцией и странами Кавказского региона как способе геополитического укрепления Украины. Наиболее яркие примеры — это участие организации УНА-УНСО во главе с Д. Корчинским в Чеченской войне, в войне в Абхазии на стороне Грузии и в Карабахской войне на стороне Азербайджана. Отличился сотрудничеством с чеченской диаспорой и бывший мэр Одессы Э. Гурвиц. Сегодня активную позицию в этом вопросе занял также М. Джемилев, инициировавший создание мусульманского батальона, участниками которого будут и мусульмане Украины. Сегодня многие мусульмане в составе Украинской армии и добровольческих батальонов

(к «мусульманским» относят созданный с одобрения Меджлиса батальон «Крым», отдельную роту «Крым» в составе батальона «Днепр-1» и «Батальон имени Джохара Дудаева») принимают участие в АТО.

Целенаправленной государственной политики Украины по установлению постоянного стратегического партнерства с исламскими государствами нет. Нет также специальной государственной политики по работе с диаспорами и землячествами из исламских стран, как нет и государственной политики по укреплению межэтнических связей и интегрированию традиционных этнонациональных групп, исповедующих ислам.

Хотя очевидно, что расширение стратегического партнерства Украины как государства со странами исламского мира, а также с мусульманскими диаспорами в Украине может содействовать не только укреплению обороноспособности страны, но и укреплению её геополитического веса в регионе, поддержанию её финансового, инвестиционного, банковского и общеэкономического развития в условиях современного кризиса.

Список литературы

1. Акты, издаваемые Виленской комиссией для разбора древних актов [Текст]. — Вильно: Русский Почин, 1906.
2. Антонюк Я. Тризуб і Тамга: ОУН в Криму [Електронний ресурс] / Я. Антонюк, С. Громенко // Історична правда. — Режим доступу: <http://www.istpravda.com.ua/articles/2014/10/30/145528/>
3. Бандрівський М. Розвиток княжого Львова / М. Бандрівський // Галицька Брама. — 1996. — № 12. — С. 6–8.
4. Брусний С. Брати по духу і зброї. Про дружбу козаків і татар [Електронний ресурс] / С. Брусний // Українська правда. — Режим доступу: <http://www.istpravda.com.ua/articles/2011/03/15/31684/>
5. Волошин М. А. Культура, искусство, памятники Крыма / М. А. Волошин // Крым. Путеводитель / под ред. И. М. Саркизова-Серазини. — М.; Л.: Земля и фабрика, 1925. — 416 с.
6. Гришин Я. Я. Польско-литовские татары (наследники Золотой Орды): научно-популярные очерки / Я. Я. Гришин. — Казань: Татарское книжное издательство, 1995. — 195 с.
7. Дашкевич Я. Р. Україна і Туреччина: дослідження взаємовідносин 15–18 ст. / Я. Р. Дашкевич // Проблеми української історичної медієвістики. — Кам'янець-Подільський, 1990. — 125 с.
8. Декларація «Про боротьбу за звільнення України» від 20.03.2014 № 1139-VII // Верховна Рада України [Електронний ресурс] // Відомості Верховної Ради (ВВР). — 2014. — № 15. — Ст. 580. — Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1139-18>
9. Джемилев: Из Крыма уехали более 20 тыс. крымских татар [Електронний ресурс] // Интернет-издание «Гордон». — Режим доступа: <http://gordonua.com/news/crimea/Dzhemilev-Iz-Kryma-uehali-bolee-20-tys-krymskih-tatar-81124.html>
10. Договори і постанови прав і свобод військових між Яснотельможним Його Милості паном Пилипом Орликом, новообраним гетьманом Війська Запорізького, і між генеральними особами, полковниками і тим же Військом Запорізьким з повною згодою з обох сторін. Затверджені при вільному обранні формальною присягою від того ж Яснотельможного Гетьмана. Підтверджені 5 квітня 1710 року від Різдва Христового [Електронний ресурс] // Конституційна історія. Офіційні документи Верховної Ради України — Режим доступу: <http://gska2.rada.gov.ua/site/const/istoriya/1710.html>
11. Иванец А. Украинцы и крымские татары: союз революционного времени [Електронний ресурс] / А. Иванец // Аргумент. — Режим доступа: <http://argumentua.com/stati/ukraintsy-i-krymskie-tatary-soyuz-revoljutsionnogo-vremeni>

12. Ислам на Западной Украине: историко-культурный экскурс [Электронный ресурс] / Религиозно-информационная служба в Украине. 5.03.12. — Режим доступа: http://risu.org.ua/ru/index/monitoring/religious_digest/47255
13. Исамагилов С. Украина является наследником духовной традиции Крымского ханства [Электронный ресурс] / С. Исамагилов // Ислам в Україні. — Режим доступа: <http://islam.in.ua/ru/islamovedenie/said-ismagilov-ukraina-yavlyayetsya-naslednikom-duhovnoy-tradicii-krymskogo-hanstva>
14. Куник А. А. Известия ал-Бекри и других авторов о Руси и славянах. Ч. 2: Разыскания А. Куника / А. А. Куник — М.: Книга по требованию, 2011. — 291 с.
15. Лебединцев А. Г. Ханская Украина / А. Г. Лебединцев — Одесса: Славянская типография Н. Хрисогелос, 1913. — 24 с. — (Отдельный оттиск из XXXI тома «Записок Императорского Одесского общества истории и древностей»).
16. Липа Ю. І. Всеукраїнська трилогія. Том 2: Чорноморська доктрина; Чорноморський простір (атлас); Розподіл Росії / Ю. І. Липа. — К.: МАУП, 2007. — 392 с. — (Б-ка українознавства; Вип. 12).
17. Постановов Верховної Ради «Про Заяву Верховної Ради України щодо гарантії прав кримськотатарського народу у складі Української Держави» від 20.03.2014 № 1140-VII [Електронний ресурс] // Відомості Верховної Ради (ВВР). — 2014. — № 15. — Ст. 581. — Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1140-18>
18. Прицак О. Й. Печеніги. / О. Й. Прицак // Український історик. — 1970. — № 1–3.
19. Шевченко Ф. П. Документы Б. Хмельницкого (письма, универсалы, приказы) с 1648 по 1657 гг. / Шевченко Ф. П., Вайнштейн Ш. І. — К., 1961. — 740 с.
20. Эвлия Челеби. Книга путешествия. — Вып. 1: Земли Украины и Молдавии / Эвлия Челеби. — М.: Наука, 1961. — 338 с.
21. Якубович М. «Татары в Остроге»: открыта уникальная выставка о западноукраинских мусульманах [Электронный ресурс] / М. Якубович // Ислам в Україні. — Режим доступа: <http://islam.in.ua/ru/ystoryya/tatary-v-ostroge-otkryta-nykalnaya-vystavka-o-zapadnoukraynskyh-musulmanah>
22. Якубович М. Мусульманські вчені з українського степу [Електронний ресурс] / М. Якубович // Ислам в Україні. — Режим доступа: <http://islam.in.ua/ua/islamoznavstvo/musulmanski-vcheni-z-ukrayinskogo-stepu>

List of references

1. Akty, izdavaemye Vilenskoyu komissiej dlya razbora drevnih aktov. Vil'no: Russkij Pochin, 1906, XIX
2. Yriy Antonyuk, Sergey Gromenko «Trizub i Tamga: OUN v Krimu». Istorichna Pravda Accessed on October 30, 2014 <http://www.istpravda.com.ua/articles/2014/10/30/145528/>
3. Bandrivs'kij M. «Rozvitok knyazhogo L'vova». Galic'ka Brama 12 (1996): 6–8.
4. Brusnij S. «Brati po duhu i zbroi. Pro druzhbu kozakiv i tatar». Ukraïns'ka Pravda. Accessed on March 15, 2011 <http://www.istpravda.com.ua/articles/2011/03/15/31684/>
5. Voloshin M. A. «Kul'tura, iskusstvo, pamyatniki Kryma». Krym: Zemlya i fabrika (1925): 416
6. Grishin Ya. «Pol'sko-litovskie tatary (nasledniki Zolotoj Ordy). Nauchno-populyarnye ocherki». Kazan: Tatarskoe knizhnoe izdatel'stvo (1995): 195.
7. Dashkevich YA. R. «Ukraïna i Turechchina: doslidzhennya vzaemovidnosin 15–18 st.». «Problemi Ukraïns'koï istorichnoï medievistiki». K-P., 1990.
8. Deklaraciya «Pro borot'bu za zvil'nennya Ukraïni» vid 20.03.2014 № 1139-VII. Vidomosti Verhovnoi Radi, 15 (2014) Accessed on March 20, 2014 <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1139-18>
9. Dzhemilev: Iz Kryma uekhali bolee 20 tys. krymskih tatar <http://gordonua.com/news/crimea/Dzhemilev-Iz-Kryma-uehali-bolee-20-tys-krymskih-tatar-81124.html>
10. «Dogovori i postanovi prav i svobod vijs'kovih mizh YAsnovel'mozhnim Jogo Milosti panom Pilipom Orlikom, novoobranim get'manom Vijs'ka Zaporiz'kogo, i mizh general'nimi osobami, polkovnikami i tim zhe Vijs'kom Zaporiz'kim z povnoyu zgotoyu z oboh storin Zatverdzeni pri vil'nomu obranni formal'noyu prisyagoyu vid togo zh YAsnovel'mozhnogo Get'mana.

- Pidtvordzheni 5 kvitnya 1710 roku vid Rizdva Hristovogo». Accessed <http://gska2.rada.gov.ua/site/const/istoriya/1710.html>
11. Ivanec A. «Ukraincy i krymskie tatory: soyuz revolyucionnogo vremen». Accessed <http://argumentua.com/stati/ukrainsy-i-krymskie-tatory-soyuz-revolyutsionnogo-vremeni>
 12. «Islam na zapadnoj Ukraine: istoriko-kul'turnyj ehkurs». Religiozno-informacionnaya sluzhba v Ukraine. Accessed http://risu.org.ua/ru/index/monitoring/religious_digest/47255
 13. Ismagilov S. «Ukraina yavlyaetsya naslednikom duhovnoj tradicii Krymskogo hanstva». Accessed <http://islam.in.ua/ru/islamovedenie/said-ismagilov-ukraina-yavlyaetsya-naslednikom-duhovnoj-tradicii-krymskogo-hanstva>
 14. Kunik A. «Izvestiya al-Bekri i drugih avtorov o Rusi i slavyanah». CH.2. Razyskaniya A. Kunika. M.: Kniga po Trebovaniyu, 2011.
 15. Lebedincev A. «Hanskaya Ukraina». Odessa.: Slavyanskaya tipografiya N. Hrisogelos, 1913.
 16. Yuriy Lipa «Vseukrains'ka trilogiya». Tom 2. Chornomors'ka doktrina; Chornomors'kij prostir (atlas); Rozpodil Rosii. K.: MAUP, (2007)..
 17. Postanova Verhovnoi Radi «Pro Zayavu Verhovnoi Radi Ukraïni shchodo garantii prav krims'kotatars'kogo narodu u skladi Ukraïns'koï Derzhavi» vid 20.03.2014 № 1140-VII. Vidomosti Verhovnoi Radi 15 (2014). Accessed on March 20, 2014 <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1140-18>
 18. Pricak Omelian Ukraïns'kij istork/1-2 (1970): 95.
 19. Shevchenko F. P. «Dokumenty B. Hmel'nickogo (pis'ma, universal, prikazy) s 1648 po 1657 gg.». K. (1961): 740.
 20. Ehvliya Chelebi. Kniga puteshestviya. Vyp. 1. Zemli Ukrainy i Moldavii. M.: Nauka 1961.
 21. Yakubovich M. «Tatory v Ostroge»: otkryta unikal'naya vystavka o zapadnoukrainskikh musul'manah». Islam v Ukraïni. Accessed on March 20, 2014 <http://islam.in.ua/ru/ystoryya/tatory-v-ostroge-otkryta-unikalnaya-vystavka-o-zapadnoukraynskyh-musulmanah>
 22. Yakubovich M. «Musul'mans'ki vcheni z ukrains'kogo stepu». Islam v Ukraïni. Accessed <http://islam.in.ua/ua/islamoznavstvo/musulmanski-vcheni-z-ukrayinskogo-stepu>

Стаття надійшла до редакції 10.06.2016

Я. Н. Амірханов

кафедра політології ОНУ ім. І. І. Мечникова

к. 35, Французький бул., 24/26, м. Одеса-58, 65058, Україна

Тел.: 0637135237. E-mail: yanis.amirkhanov@mail.ru

ІСЛАМСЬКИЙ ВЕКТОР ГЕОПОЛІТИКИ УКРАЇНИ: ФОРМУВАННЯ І СУЧАСНІСТЬ

Резюме

У даній статті представлені особливості формування та сучасного розвитку ісламського вектору геополітики України. У роботі розглянуті особливості історичного розвитку ісламу на сучасних територіях України, особливості взаємодії носіїв ісламської віри і представників інших релігій, показано вплив ісламу на розвиток деяких територій України, розглянуті особливості сучасної ісламської політики в Україні в умовах геополітичних трансформацій.

Ключові слова: іслам, геополітика України.

Y. N. Amirkhanov

Department of Political Science, Odessa I. I. Mechnikov National University,
k.35, French Bul., 24/26, Odessa-58, 65058, Ukraine

ISLAMIC VECTOR GEOPOLITICS OF UKRAINE: FORMATION AND MODERNITY

Summary

The paper considers the historical development of Islam in the modern territories of Ukraine, peculiarities of the interaction of carriers of the Islamic faith, and representatives of other religions, shows the influence of Islam on the development of some territories of Ukraine, describes the features of the Islamic politics in Ukraine under conditions of geopolitical transformations. The article presents the features of the formation and development of modern Islamic vector of the geopolitics of Ukraine. The author analyzes the geopolitical prospects of Ukraine in the context of mutual relations with the Islamic world. It demonstrates the possibility of a strategic partnership in the military, economic and political fields and strengthen the position of Ukraine in the Black Sea and Middle Eastern regions. Is actual it is also in view the occupation of the Crimea and protection of human rights in the context of its violation towards Crimean Tatar nation and Ukrainians in Crimea.

Key words: Islam, Ukraine geopolitics.

Я. А. Волкова

аспирантка,

кафедра международных отношений ОНУ им. И. И. Мечникова

к. 32, 24/26, Французский бульвар, г. Одесса, 65058, Украина

Тел.: +380632696557. E-mail: kolesnikyana@mail.ru

ТУРЕЦКОЕ МЕНЬШИНСТВО В БОЛГАРИИ: ОСНОВНЫЕ ЭТАПЫ СОЦИАЛЬНОЙ ИНТЕГРАЦИИ

Балканский регион, известный как «пороховая бочка Европы», является одним из самых противоречивых регионов со сложным сплетением этносов и религий. Проблема турецкого меньшинства в Болгарии берет свое начало от создания болгарского национального государства в 1878 году. На начальном этапе турки владели достаточно широкими правами, но уже после Второй мировой войны их положение неуклонно ухудшалось. Это было связано как с международной ситуацией Холодной войны, где Болгария и Турция принадлежали к противоположным блокам, так и с внутренними политическими и идеологическими факторами. Широкой критике со стороны международного сообщества подвергся так называемый «Процесс возрождения» — масштабная кампания по ассимиляции турецкого и мусульманского населения в Болгарии 1984–1989 гг. Сегодня турецкая этническая группа пользуется широкими правами в области образования, вероисповедания, политически представлена в парламенте и является неотъемлемой частью болгарского общества. В условиях этнических конфликтов на Балканах 1990-х годов Болгария продемонстрировала яркий пример успешной интеграции этнических меньшинств в общество.

Ключевые слова: национальные меньшинства, население Турции, население Болгарии, ассимиляция, МРФ.

Защита национальных меньшинств — одна из наиболее актуальных проблем, стоящих перед мировым сообществом, от разрешения которой во многом зависит общая ситуация с обеспечением защиты прав человека, поддержанием и развитием дружественных отношений и сотрудничества между народами, что является важным условием сохранения международного мира и стабильности. Пренебрежительное отношение со стороны государства к проблемам национальных меньшинств не только подвергает опасности внутренний социальный порядок, но и способствует развитию этно-национального противостояния, которое, в свою очередь, чревато этническими конфликтами, угрожающими существованию самого государства, безопасности соседних стран и всего мира. Балканский регион, известный как «пороховая бочка Европы», является одним из самых противоречивых регионов со сложным сплетением этносов и религий. Цель данной статьи проанализировать историю развития турецкого сообщества в Болгарии со времени обретения ею независимости в 1878 году, проследить развитие политики властей

по отношению к турецкому населению, а также определить, какие основные проблемы стоят сегодня перед турецкой общиной в Болгарии.

Методологическую основу данного исследования составляют такие первоисточники, как Берлинский трактат [1], данные последней переписи населения Болгарии [2], действующая Конституция Болгарии [3], отчет Фонда министерства по делам религий Турции [4], а также труды болгарских, турецких и других исследователей. Доклад Болгарского хельсинкского комитета предоставляет подробный анализ положения трех мусульманских этнических групп Болгарии: турок, болгароговорящих мусульман и рома, а также проблем, с которыми данные группы сталкиваются [5]. Исследование состоит из четырех частей, в которых в хронологическом порядке исследуется политика болгарских властей по отношению к мусульманскому населению с 1878 года и до наших дней. Взаимоотношения Болгарии и турецкого меньшинства широко раскрыты в трудах Россена Васильева [6], Вольфганга Хопкена [7], Улриха Бюксеншютца [8]. Профессор кафедры международных отношений Университета Гази Юксель Инан в статье «Турки в Болгарии и их юридический статус с точки зрения международного права» акцентирует внимание на правовом аспекте проблемы турецкого населения в Болгарии [9]. Инна Мержданова в монографии «Заново раскрывая Умму: мусульмане на Балканах между национализмом и транснационализмом» анализирует изменения в политическом и культурном самосознании турок Болгарии в контексте общей трансформации мусульманских общин на Балканах в связи с геополитическими переменами после Холодной войны и всплеском антимусульманских настроений после известных событий 11 сентября 2001 года [10]. В работе «Этнические турки в Болгарии: социальная интеграция и влияние на болгаро-турецкие отношения» Лилия Петкова, анализируя болгаро-турецкие отношения, приходит к выводу, что статус турецкого меньшинства занимает в них центральное место, а политика Болгарии по отношению к данной группе населения после 1989 года представляет собой пример успеха в поддержании мирных межэтнических отношений [11]. Статья Габриелы Фатковой «Пересматривая концептуализацию «турок» в Болгарии» предоставляет подробную информацию о представительстве меньшинств в политической жизни Болгарии, а также отводит особое место концепции «проблематического меньшинства» в болгарском общественном дискурсе применимо к турецкому населению, анализу негативных стереотипов болгар о турецком населении не только как проблемы для самого турецкого меньшинства, но и как препятствия для благополучного развития болгаро-турецких отношений [12].

Турки в Болгарии являются частью более широкого мусульманского сообщества, которое также включает в себя мусульман, говорящих на болгарском языке, — помаков, цыган и немногочисленной группы татар. Согласно последней переписи населения 2011 года мусульмане составляют 10 процентов населения, турки же — 8,8 процента [2]. Проблему турецкого меньшинства в современной Болгарии невозможно рассматривать вне исторического контекста. Со времен обретения независимости от Османской

империи Болгария, а вместе с ней проживающее на ее территории турецкое население, прошла несколько исторических вех, среди которых можно условно выделить такие: 1. Период Болгарского царства: с момента обретения независимости Болгарии в 1878 году по 1946 год. 2. Коммунистический период: с провозглашения Народной Республики Болгарии в 1946 по 1989 год. 3. Современный период: с года падения коммунистического правительства Т. Живкова в 1989 году.

Именно в первые годы обретения независимости происходит становление турецкого этнического сознания и осознание властями Болгарии необходимости выработки стратегии по отношению не только к турецкому населению, но и ко всему мусульманскому. Правовую основу отношений государства-меньшинства в этот период составлял целый ряд документов. Первым таким документом, затрагивающим вопрос турецкого населения в Болгарии, был Берлинский трактат 1878 года. Ст. 5 данного договора гарантировала мусульманскому турецкому меньшинству те же культурные и политические права, что и болгарскому населению [1]. Стамбульский договор, подписанный в 1913 году по итогам Балканской войны между Османской империей и Болгарией, также подтверждал равенство прав болгар и турок, право получать образование в начальной и средней школе на турецком языке и свободу вероисповедания. Договор о дружбе между Болгарией и Турцией в 1925 году гласил, что вопросы турецкого населения, проживающего в Болгарии, будут регулироваться Нейским мирным договором от 1919 года. Ст. 53 Нейского договора гарантировала равные права всем гражданам Болгарии независимо от расы, языка и религии, а ст. 55 гарантировала права меньшинств получать образование в начальной школе на родном языке. Так, в 1894 г. насчитывалось 1294 начальных школы, 16 средних школ и 20 старших школ. Количество прессы на турецком языке также увеличивалось: с 12 в 1880 г. до 44 в 1908, а особенно в межвоенный период: более 60 журналов и газет выходило с 1919 по 1941 год [9]. После обретения независимости Болгарии турецкое сообщество сохраняло тесные связи с Османской империей, а позже и с Турцией. Турция воспринималась балканскими мусульманами как родственное государство, имеющее определенные обязательства перед мусульманским населением на бывших территориях Османской империи. В то время как большинство турок в Болгарии в переписи населения 1880 г. определяли себя как «жители Османской империи», со временем у них развилось турецкое этническое сознание и они стали определять себя как жители Болгарии турецкой этничности. Этот переход был связан с развитием турецкого национализма в Османской империи в начале 1920-х гг., переросшим в светскую идеологию «пантюркизма» и провозглашение Турецкой Республики в 1923 году. Характерной чертой турецкого населения этого периода является его идеологическая неоднородность: оно делилось на два лагеря: консерваторов и реформистов. Реформисты представляли собой светскую интеллигенцию, которая выдвигала приоритет национальной идентичности над религиозной. Они призывали к модернизации турецкого сообщества, предоставляя новые светские формы и методы образования. До Второй мировой войны

турецкие школы в Болгарии были преимущественно религиозными и турки-реформисты пытались с этим бороться. В 1906 г. была создана Ассоциация мусульманских учителей, через нее прогрессивные турецкие учителя старались реорганизовать образовательную систему школ. Ассоциация действовала очень активно и к 1920 году превратилась в главную культурную организацию турецкого меньшинства. Другой важной организацией, внесшей вклад в строительство турецкой идентичности, была Турецкая спортивная ассоциация Туран, созданная в 1925 году (с 1928 г. — Союз турецких учителей). Она инициировала первый Турецкий конгресс в Софии в 1928 г., на котором обсуждались основные проблемы турецкого сообщества [13]. Это событие было важным шагом в консолидации турецкого этноса и его дифференциации от других мусульманских сообществ: цыган и помак. Во главе сопротивления реформистам было болгарское муфтийство. В 1934 г., в Болгарии была создана Ассоциация защитников исламской религии, которая выступала против модернизации культуры и быта мусульман. Идеологический раскол решился в пользу консерваторов военным переворотом в Турции в 1934 г. и турецкие школы и организации были закрыты, а в школах вновь стали использовать османский алфавит. Здесь необходимо отметить, что к латинскому алфавиту турки в Болгарии вернулись снова и окончательно в 1938 году. В этом противостоянии консерваторов-реформистов Болгария заняла сторону консерваторов, опасаясь что кемалисты поддерживают турецкие амбиции на болгарские земли. Политика Болгарии заключалась в сдерживании распространения кемалистского национализма, а таким образом и снижении влияния Турции на турок в Болгарии. Поэтому Болгария подчеркивала религиозную идентичность турок и поддерживала консервативные исламские круги. Поэтому, когда на Турецком конгрессе было принято решение о введении нового турецкого алфавита в школах Болгарии, власти дали на это разрешение только два года спустя. В то время как в Турции суды шариата были запрещены еще в 1924 г., в Болгарии на 1935 г. все еще функционировало 22 таких суда [10]. Можно констатировать, что это было противостояние двух идеологических течений, которые были представлены двумя главными организациями: Союзом турецких учителей и Болгарским муфтийством, где власти Болгарии выступали на стороне муфтийства, а власти Турции на стороне Союза турецких учителей [13]. Несмотря на сильное влияние кемалистов религиозный фактор преобладал в идентичности болгарских турок того времени. Это было обусловлено такими факторами как поддержка болгарскими властями турецких консерваторов, низкий уровень грамотности турецкого населения и нехватка светской элиты.

В развитии турецкого меньшинства в коммунистический период истории Болгарии можно выделить несколько этапов: 1. Этап этнической толерантности: 1944–1956. 2. Этнического притеснения: 1956–1984. 3. Кампания по ассимиляции: 1984–1989. На положение турецкого меньшинства в данный период влияли два основополагающих фактора — это международная обстановка и идеология коммунизма. Международная обстановка характеризовалась острым противостоянием между западным и социали-

стическим блоком, где Болгария и Турция занимали противоположные стороны. Премьер-министр Турции того периода Тургут Озал сказал: «Анкара не может ничего сделать, чтобы защитить болгарских турок, пока Турция и Болгария принадлежат к враждебным блокам» [14]. Идеологически же власти Болгарии стремились к созданию единой социалистической нации, для чего была необходима светская элита среди турок, которая бы служила идеологическим и социальным целям. Конституция 1947 года признавала права турок на образование на родном языке, развитие своей культуры как национального меньшинства, были построены школы с турецким языком для меньшинства, в то время как исламские институты закрывались. В 1946 г. в Болгарии действовало 2500 начальных, 67 средние турецкие школы, 1 лицей и 1 школа для учителей. А в 1952 г. был открыто отделение турецкой филологии в Софийском университете [10]. Законом 1946 года турецкие школы были национализированы, но сохранили статус школ меньшинств, где образование продолжалось на родном для них языке. В 1944 году количество начальных и средних школ было 413, а в 1948 уже достигло 994, а количество учащихся увеличилось с 37335 до 88600 [13].

В отличие от предыдущего периода власти Болгарии до конца 1950-х годов поощряли развитие турецкой этнонациональной идентичности, снижая роль религии. Это ускорило процесс переоценки ислама как устарелого явления турецкого сообщества, которое рано или поздно исчезнет, уступив место модернизации и социалистическому воспитанию. Но с конца 1950-х гг. страх перед турецким сепаратизмом принес резкий сдвиг в политике по отношению к туркам и мусульманам Болгарии. В 1958 году заседание Политбюро положило начало ограничительной политике в отношении культурных прав меньшинств. Компартия приняла резолюцию по «интеграции» мусульман в болгарское общество. Конституция, принятая лидером Болгарской коммунистической партии Тодором Живковым в 1971 году, менее толерантна к турецкому меньшинству, чем предыдущая: начиная с 1971 года права меньшинств были законодательно ограничены. В Конституции 1971 г. более не фигурировало понятие национального или этнического меньшинства, а использовалась концепция «гражданина Болгарии неболгарского происхождения». Такие граждане имели право изучать свой родной язык, но не получать образование на нем [11]. Постепенно турецкая начальная и средняя школа были закрыты, все газеты стали публиковаться только на болгарском языке, турецкие театры были закрыты. Турецкая интервенция на Кипра в 1974 году негативно отразилась на болгаро-турецких отношениях и породила так называемый «Кипрский синдром» — опасение, что Турция может использовать турецкое меньшинство в греческой Фракии и в Болгарии в качестве пятой колонны. Греки и болгары и по сей день часто обвиняют Турцию в проведении ирредентистской политики с помощью турецких меньшинства [15]. В середине 1970-х годов турецкие школы были закрыты, публикации на турецком были запрещены, а тюркско-арабские имена помак, цыган, турок были принудительно заменены болгарскими: были закрыты мечети, духовные

учебные заведения и организации, прекращена деятельность священнослужителей. В отличие от последующей кампании по переименованию болгарских турок эта кампания не вызвала ответа Турции. Проблема турецкого меньшинства в Болгарии достигла критической точки в 1984–1985 гг. Кампания по ассимиляции затрагивала непосредственно болгарских турок и привлекла внимание и Турции, и международной прессы. Принудительное изменение имен сопровождалось запретом публикаций на турецком языке, использования турецкого языка на публике, ношения религиозной одежды. Данная кампания по ассимиляции получила название «Процесс возрождения» в официальном дискурсе, что означало возврат турок к их болгарским корням, потерянным исламизацией под Османской империей. Официальные власти Болгарии утверждали, что те, кто считает себя турецким меньшинством, фактически являются болгарам-мусульманами, известными как «помаки», то есть этническими болгарам, чьи предки приняли ислам в течение пяти веков османского владычества. Правительство приняло решение изменить имена турецкоязычного и мусульманского населения с целью сформировать этнически монолитную болгарскую нацию и уменьшить опасность турецкого ирредентизма. Около 350 тыс. турок уехали тогда из Болгарии в Турцию (почти половина из них вернулись с падением коммунизма) [10]. Естественным следствием данной политики было резкое ухудшение болгаро-турецких отношений: Турция ответила ограничением двусторонних отношений в области торговли, импорта электроэнергии из Болгарии, культуры, спорта и т. д. Кроме того, Турция вынесла этот вопрос на рассмотрение на площадках международных форумов, таких как Совет Европы, НАТО, СБСЕ, и ЮНЕСКО. Но попытки ассимилировать турецкое меньшинство не дали ожидаемых результатов и привели к его консолидации и политизации. Весной и летом 1989 года по стране прошли протесты турецкого населения с требованиями вернуть себе прежние имена. 27 мая глава Болгарии Тодор Живков обратился к Турции с просьбой открыть границы. В результате в период с 3 июня по 21 августа 1989 года (когда Турция закрыла границу) 311 862 этнических турка покинули страну, что вошло в историю как «Большая экскурсия» [11].

Отставка Тодора Живкова с поста Генерального Секретаря БКП 10 ноября 1989 года ознаменовала начало нового периода для турецкого меньшинства в Болгарии. Демократические перемены привели к религиозному и культурному возрождению турок и других мусульман, а также к их политической мобилизации. Восстановление прав турок и помак было одним из первых демократических актов после падения коммунистического режима. Первым шагом на этом пути стало принятие закона, предоставившего туркам, высланным из Болгарии во времена «Большой экскурсии» и затем возвратившимся обратно, право вернуться на места своего проживания и работать. Следующим шагом стало решение парламента о прекращении действия 273 статьи Уголовного кодекса, которая запрещала подвергать правительство критике: все турецкое население, задержанное по этой статье, было помиловано. Уловив ветер перемен, турки и помаки организовывали демонстрации по всей территории Болгарии с требованием признать

их социальные, религиозные, политические права. 29 декабря 1989 года наиболее ожидаемое решение было принято ЦК БКП: председатель парламента Станко Тодоров выступил перед собравшимися у здания парламента представителями меньшинств с заявлением, что отныне все представители меньшинств имеют право вернуть себе прежние имена, свободно выбирать язык общения и религию. Секретарь ЦК БКП Александр Лилов в своей речи на собрании ЦК объявил политику Живкова по отношению к национальным меньшинствам большой политической ошибкой. Эти заявления были закреплены позже законом «Об именах граждан Болгарии», который был принят после долгих дебатов большинством голосов 5 марта 1990 года. Документ осуждал кампанию по насильственной смене имен и предусматривал упрощенную процедуру по возвращению имен турок и помак при подаче заявлений до 31 декабря 1990 года.

Такой разворот политики в пользу турецкого меньшинства спровоцировал взрыв националистических настроений среди большинства болгар. В болгарском обществе были широко распространены опасения исламского фундаментализма и турецкого ирредентизма, а также еще живы негативные исторические воспоминания пяти веков османского правления. Помимо болгарских националистов против новых законов выступала часть болгарской правящей элиты: в основном те, кто поддерживал политику Живкова относительно нацменьшинств и те, кто воспользовался различными возможностями получить экономическую выгоду из сложившейся ситуации (например, скупив за бесценок недвижимость тех турок, которые были вынуждены массово покинуть территорию Болгарии в ходе «Большой экскурсии»). Одновременно с демонстрациями меньшинств, требующих расширить свои права, по всей Болгарии проходили демонстрации различных групп, выступающих против предоставления таких прав. Требуя отставки правительства, протестующие выступали с лозунгами «В Болгарии турок нет, есть болгары!», «Кырджали не станет Кипром!», «Болгария для болгар!» и т. д. Позже волнения охватили такие города как София, Шумен, Русчук, Хаскова, Преслав, Силистра, Плевен и др. Болгарские националисты стали организовывать Комитеты защиты национальных интересов в различных городах страны. Они утверждали, что удовлетворение требований мусульманско-турецкого меньшинства породит новые требования — автономию или даже независимость, что может привести к кипрскому сценарию. Для предотвращения развития такого сценария члены комитетов настаивали на необходимости ассимилировать меньшинство или выселить из страны.

Одним из наиболее важных факторов, обеспечивших успех Болгарии в поддержании мирных межэтнических отношений, является политическое представительство турецкой этнической группы в парламенте с первых выборов (в 1990 году) после падения коммунистического режима. Интересы турецкого меньшинства, а также болгарского мусульманского населения (помак) были представлены политической партией Движение за права и свободы — ДПС, которая была создана Ахметом Доганом в январе 1990 года. Сразу же 93 депутата подали прошение в суд с требованием запре-

тять деятельность ДПС, ссылаясь на Закон о политических партиях и запрет Конституции на формирование политических партий по этническому, расовому, и/или религиозным принципам. 21 апреля 1992 года Конституционный суд отклонил ходатайство аргументируя это тем, что ДПС был открыт для членства для всех, не только для турок и мусульман. Хотя партия официально не зарегистрирована в качестве партии этнических меньшинств, ДПС часто вызывает подозрение среди этнических болгар из-за ее предполагаемых связей с турецким правительством и из-за обвинений СМИ о давлении ДПС на помаков. Так, болгарский политолог Огнян Минчев отмечает, что Турция оказывает значительную помощь ДПС. Турецкие дипломаты, депутаты, министры — частые гости на митингах и политических встречах партии. Все парламентские выборы в Болгарии за последний более чем 15 лет сопровождаются массовой организацией болгарских переселенцев в Турцию для голосования: или на специально созданных в Турции избирательных участках, или отправляя на автобусах в Болгарию, особенно часто это происходит во время местных выборов. Такие мероприятия осуществляются переселенческими организациями при поддержке властей Турции [16]. Но ДПС, как правило, старается избегать этнической конфронтации, подчеркивая, что проводит политику защиты прав меньшинств на основе лояльности к национальной независимости и территориальной целостности Болгарии [6]. Ее политическая платформа основана на защите прав турецкого и мусульманского населения Болгарии. ДПС сыграл решающую роль в процессе совершенствования межнациональных отношений в Болгарии: болгарские турки успешно участвовали в процессе принятия решений, не призывая к территориальной автономии, что способствовало укреплению доверия между этническими турками и болгарями. На состоявшихся 13 октября 1991 года выборах ДПС оказалась третьей наиболее влиятельной политической партией в Болгарии, заняв 24 депутатских места в Национальном собрании. Следует отметить рост влияния ДПС в парламенте: в парламенте 41-го созыва (2009–2013) ДПС заняла 15,83 % мест — (38 депутатов) [17]. Как бы ни было болгарское общество недовольно расширением прав турецко-мусульманского меньшинства, правительство Болгарии проводило решительно политику в его интересах. Это проявлялось в строительстве новых мечетей, реставрации старых, открытии курсов по изучению Корана. В Софии был открыт Верховный институт ислама, а в г. Шумне лицей имамов-проповедников. Начался выпуск газеты «Права и свободы» на турецком и болгарском языках. Права мусульманско-турецкого населения были закреплены в Конституции Болгарии 12 июля 1991 года. 6 статья подчеркивала равенство всех перед законом и недопустимость дискриминации по расовому, национальному, этническому, религиозному принципу. Ст. 13/1 гарантировала свободу вероисповеданий, ст. 37 — религии и совести. Ст. 29/1 включала положение о том, что никто не может быть подвержен насильственной ассимиляции. Ст. 36/2 признала право меньшинств общаться и получать образование на родном языке. В то же время острую критику у турецкого населения вызвало употребление в Конституции термина «граждане Болгарии, чей родной язык не является

болгарским», вместо «этническое меньшинство» [3]. Турецкое этническое меньшинство в Болгарии было официально признано, когда болгарское правительство подписало в 1997 г. Конвенцию Совета Европы о защите национальных меньшинств в 1997 году. Другим важным документом для турецкого меньшинства стало также Рамочное соглашение по защите национальных меньшинств, принятое в рамках СЕ в 1995 году. В Болгарии оно вступило в силу с 1999 года.

Положение турецкой общины в Болгарии неуклонно улучшается в течение десятилетия после падения тоталитарного режима. Отчеты по правам человека о Болгарии, подготовленные международными организациями, такими как Human Rights Watch, за 2000–2001 гг., либо вовсе не упоминают проблему болгарских турок, либо используют ее в качестве примера успешной интеграции. С точки зрения образования Болгария предоставила возможность туркам изучать свой родной язык в государственных школах. Государство финансирует классы по добровольному изучению турецкого языка. Функционируют множество различных богословских и религиозных образовательных учреждений, школы имамов, мусульманский культурный центр и т. д. Кроме того, выходят газеты и журналы на турецком языке: «Muslumanlar» («Мусульмане»), «Haq ve Ozgurluk» («Права и свободы»), «Guven» («Доверие»), журнал для детей «Jir-Jir» («Сверчок»), «Islam kulturu» («Исламская культура») и другие.

Несмотря на положительные изменения, последовавшие после 1989 года, турецкое население Болгарии часто подчеркивает наличие целого ряда нерешенных проблем. Глава Ассоциации культуры и солидарности балканских турок Байрам Чолакоглу утверждает, что ассимиляция турок в Болгарии продолжается: «Тоталитарное правление изменило свой вид. Ассимиляция продолжается за «демократической» оболочкой» [18]. Недовольство турок вызывают такие вопросы:

1. Закрепление за турецким населением в Конституции Болгарии термина «граждане Болгарии, чей родной язык не является болгарским». Турки настаивают на утверждении термина «болгарские турки», который объединял бы в себе турецкое население, помаков и гагаузов [19].

2. Недостаточное количество религиозных деятелей в Болгарии, а также их подготовка в арабских странах, а не в Турции.

3. Проблема образования на родном языке. С 1992 года турки получили право изучать родной язык с 3 по 8 класс, с 1993 года с 1 по 8 класс могли ходить на уроки турецкого, то есть факультативно 4 часа в неделю. Но для формирования факультативных групп необходимо было набрать минимум 14 учеников и найти преподавателя турецкого, что усложняло процесс. С 2011 года часы были уменьшены: 2, 3, 4 класса — 2 урока в неделю, 1, 5, 6, 7, 8 класса — по 3 урока в неделю. То есть в то время как в первые годы после ХВ количество изучающих турецкий было 114 тыс., в 2015 году — 7 тыс. учеников [13].

4. Безграмотность. В отчете 2015 года по Болгарии Фонда министерства по делам религий (Diyamet fondu) отмечается, что уровень грамотности мусульманского сообщества Болгарии ниже по сравнению с христианским.

На некоторых должностях, в некоторых карьерах ощущается дискриминация. Например, мусульманину практически невозможно занять такие должности, как офицер, сотрудник разведки, судья и др. [4].

5. Проблема помаков. Идентичность «мусульман, говорящих на славянском языке», или «помак», является наиболее сложной в Юго-Восточной Европе. Болгарские исследователи едины во мнении, что помаки — это болгары, принявшие ислам во времена Османской империи. В то время как турецкие специалисты утверждают, что помаки являются турецким населением. Так, например, профессор Ахмет Гюншен из Института балканских исследований Тракийского университета в Эдирне доказывает их тюркское происхождение, основываясь на культурной близости, традициях, обычаях и т. д. [20]. Отчет 2015 года по Болгарии Турецкого Фонда министерства по делам религий (Diyanet fondu) дает такое определение помакам: «помаки являются турецкой общиной, потомками заселившихся на Балканах турок-куман, которая полностью ассимилировалась с турецкой культурой и цивилизацией» [4].

Следует отметить, что в болгарском обществе достаточно силен националистический дискурс, содержащий в себе явную оценку турецкого населения как угнетателей и притеснителей славян, а образ «турецкого ига» и «турецкого рабства» широко представлен в истории, в фольклоре, литературе [12]. В ходе масштабного исследования, посвященного оценке восприятия Турции и турок балканским населением, проведенного центром стратегических исследований BİLGESAM в 2012 году, было установлено, что всего 40,1 процент опрошенных (болгар-христиан) относятся к Турции с симпатией [21]. Широко распространено мнение о том, что Турция использует этническую диаспору турок в интересах правительства своей страны. Ярким примером является отказ правительства Болгарии признать геноцид армян. В январе–феврале 2006 года в Софии предметом активных парламентских обсуждений был вопрос признания геноцида армян, который в дальнейшем был вынесен на голосование. Законопроект был отклонен благодаря активному противодействию со стороны ДПС [14]. Болгарский политолог Огнян Минчев указывает на двуличность партии ДПС, отмечая, что первое лицо — публичное, открытое для общества — лицо умеренной, разумной этнической партии, которая заботится о гражданской интеграции болгарских турок и части других мусульман в демократическое общество. Второе же лицо — это лицо монополярной этнической корпорации, которая проводит медленную упорную и наступательную стратегию по изоляции этнически смешанных регионов Болгарии под свой контроль [16].

Подводя итог, следует отметить, что положение турецкого населения Болгарии весьма неоднозначно. Наиболее широкими правами оно владело в годы с обретения независимости в 1878 году до момента провозглашения Болгарской Народной Республики в 1946 году. Имея равные права с болгарями, турки в этот период могли свободно говорить, получать образование на родном языке, исповедовать ислам, развивать свою культуру. Смена политического режима в Болгарии в 1946 году напрямую затрагивала интересы этноменьшинств. Во-первых, коммунисты не признавали религию,

и религиозные права всего населения страны сразу были ограничены, что особенно остро сказывалось на турках, в жизни которых ислам всегда занимал особое место. Кроме того, в условиях Холодной войны, когда болгары и турки находились по разные стороны враждующих между собой блоков, взаимопонимания между двумя народами было особенно сложно достичь. Постепенное, но последовательное сокращение прав турецкой общины достигло своего дна во время «Процесса возрождения» — масштабной кампании по ассимиляции турецкого и мусульманского населения в 1984–1989 годах. Трансформация международной системы, падение коммунистических режимов ознаменовали новый этап в развитии страны. Первыми шагами новой власти, пришедшей на смену коммунистического правительства Тодора Живкова, было осуждение «Процесса возрождения» и восстановление прав турецкого меньшинства. В настоящее время турецкая этническая группа Болгарии пользуется широкими правами в области образования, вероисповедания, активно участвует в процессе принятия решений. Такое радикальное переосмысление позиции властей Софии в отношении турецкой общины было вызвано резким потеплением в болгаро-турецких отношениях, интеграцией Болгарии в ЕС и ее обязательствами по защите прав меньшинств.

Список литературы

1. Берлинский трактат [Электронный ресурс]. — Режим доступа: <http://www.hist.msu.ru/ER/Etext/FOREIGN/berlin.htm>.
2. Национален Статистически Институт Република България. Преброяване 2011 [Электронный ресурс]. — Режим доступа: <http://www.nsi.bg/sites/default/files/files/pressreleases/Census2011final.pdf>
3. Конституция на Република България [Электронный ресурс]. — Режим доступа: <http://parliament.bg/bg/const>
4. Diyanet Vakfı Bulgaristan Raporu [Электронный ресурс]. — Режим доступа: http://www.diyantvakfi.org.tr/Media/files/raporlar/TDV_Bulgaristan_Raporu.pdf
5. The Human Rights of Muslims in Bulgaria in Law and Politics since 1878 [Электронный ресурс] // Bulgarian Helsinki Committee report. — 2003. — Режим доступа: http://www.islamawareness.net/Europe/Bulgaria/bulgaria_article0004.pdf.
6. Vassilev R. Post-Communist Bulgaria's ethnopoltics [Электронный ресурс] / Global Review of Ethnopoltics Vol. 1, no 2. — 2001. — Режим доступа: <http://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/14718800108405096?journalCode=reno19>.
7. Hopken W. From religious identity to ethnic mobilisation: the turks of Bulgaria before, under and since communism // Muslim identity and the Balkan state / H. Poulton, S. Taji-Farouki. — NY: New York University press, 1997. — С. 54–82.
8. Бюксеншютц У. Малцинствената политика в България. Политиката на БКП към евреи, роми, помаци и турци [Электронный ресурс] / IMIR. — 2000. — Режим доступа: <http://bglog.net/ClientFiles/d5d21550-02ea-4306-b49b-d8224865fd3c/%D0%9C%D0%B0%D0%BB%D1%86%D0%B8%D0%BD%D1%81%D1%82%D0%B2%D0%B5%D0%BD%D0%B0%D1%82%D0%B0%20%D0%BF%D0%BE%D0%BB%D0%B8%D1%82%D0%B8%D0%BA%D0%B0%20%D0%B2%20%D0%91%D1%8A%D0%BB%D0%B3%D0%B0%D1%80%D0%B8%D1%8F.pdf>.
9. İnan Y. Bulgaristan'daki türkler ve uluslararası hukuk açısından hukuksal statüleri [Электронный ресурс] / IMIR. — 2000. — Режим доступа: http://www.todaie.edu.tr/resimler/ekler/294dd4a647becaf_ek.pdf?dergi=Insan%20Haklari%20Yilligi
10. Merjanova I. Rediscovering the Umma: Muslims in the Balkans between nationalism and transnationalism / Inna Merjanova. — New York: Oxford University Press, 2013. — 198 с.

11. Petkova L. The Ethnic Turks in Bulgaria: Social Integration and Impact on Bulgarian — Turkish Relations, 1947–2000 [Електронний ресурс] / Ethnopolitics. — 2002. — Vol. 1, No. 4 — Режим доступу: http://www.ethnopolitics.org/ethnopolitics/archive/volume_1/issue_4/petkova.pdf.
12. Fatková G. Revisiting the conceptualization of «Turks» in Bulgaria [Електронний ресурс] // Antrocom Online Journal of Anthropology. — 2012. — Режим доступу: <http://www.antrocom.net/upload/sub/antrocom/080212/03-Antrocom.pdf>.
13. Çolakoğlu B. Bulgaristan'da Türkçe Eğitimin Serencamı [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.yeniturkiye.com/samplechapters/333.pdf>
14. Nahapetyan H. The Turks of Bulgaria: the fifth column of Ankara [Електронний ресурс] // 21-st century. — 2007. — No 1. — Режим доступу: http://www.noravank.am/upload/pdf/257_en.pdf.
15. Gangloff S. The Weight of Islam in the Turkish Foreign Policy in the Balkans / Turkish Review of Balkan Studies / Ed. Güner Öztek — İstanbul: Isis, 2001. — С. 91–102.
16. Минчев О. България и членството на Турция в ЕС [Електронний ресурс] / IRIS. — 2006. — Режим доступу: http://www.iris-bg.org/fls/Bulgaria_and_Turkey_Membership_in_the_EU_Part2_bg.pdf.
17. Народно Събрание на Република България [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.parliament.bg/bg/electionassembly>
18. Bulgaristan'da Türklere Baskı Ve Asimilasyon Sürüyor [Електронний ресурс] // Balkan Türkleri Kültür ve Dayanışma Derneği — Режим доступу: <http://www.balturk.org.tr/bulgaristanda-turklere-baski-ve-asimilasyon-suruyor/>.
19. Bulgaristan'da Türklerin problemleri [Електронний ресурс] // Balkan Türkleri Kültür ve Dayanışma Derneği — Режим доступу: <http://www.balturk.org.tr/bulgaristanda-turklerin-problemleri/>.
20. Günsen A. Pomaks as a balkan community and evidence of turkishness in their perceptions of identity [Електронний ресурс] / Trakya Üniversitesi Balkan Araştırma Enstitüsü. — 2013. — Режим доступу: http://www.otzvuk.net/static/files/1259565634_Binder1.pdf.
21. Balkanlarda Türkiye ve Türk algısı / M. Bilgiz, S. Akyürek. — Ankara: BİLGESAM, 2012. — 114 с.

References

1. Berlinskij traktat. Accessed April 10, 2016. <http://www.hist.msu.ru/ER/Etext/FOREIGN/berlin.htm>.
2. Nacionalen Statisticheski Institut Respublika Bŭlgariya. Prebroyavane 2011. Accessed April 01, 2016. <http://www.nsi.bg/sites/default/files/files/pressreleases/Census2011final.pdf>
3. Konstituciya na Republika Bŭlgariya. Accessed April 01, 2016. <http://parliament.bg/bg/const>
4. Diyanet Vakfy Bulgaristan Raporu Accessed April 09, 2016. http://www.diyagnetvakfi.org.tr/Media/files/raporlar/TDV_Bulgaristan_Raporu.pdf
5. The Human Rights of Muslims in Bulgaria in Law and Politics since 1878. Accessed April 05, 2016. http://www.islamawareness.net/Europe/Bulgaria/bulgaria_article0004.pdf.
6. Vassilev R. Post-Communist Bulgaria's ethnopolitics Accessed April 10, 2016. <http://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/14718800108405096?journalCode=reno19>.
7. Hopken, Wolfgang. «From religious identity to ethnic mobilisation: the turks of Bulgaria before, under and since communism». In Muslim identity and the Balkan state, edited by H. Poulton, S. Taji-Farouki, 54–82. — New York: New York University press, 1997.
8. Byuksenshyute U. Malcinstvenata politika v Bŭlgariya. Politikata na BKP kŭm evrei, romi, pomaci i turci. Accessed 05, April 2016. <http://bglog.net/ClientFiles/d5d21550-02ea-4306-b49b-d8224865fd3c/%D0%9C%D0%B0%D0%BB%D1%86%D0%B8%D0%BD%D1%81%D1%82%D0%B2%D0%B5%D0%BD%D0%B0%D1%82%D0%B0%20%D0%BF%D0%BE%D0%BB%D0%B8%D1%82%D0%B8%D0%BA%D0%B0%20%D0%B2%20%D0%91%D1%8A%D0%BB%D0%B3%D0%B0%D1%80%D0%B8%D1%8F.pdf>.

9. İnan Y. Bulgaristandaki türkler ve uluslararası hukuk achysyndan hukuksal statuleri Accessed 13, April 2016. http://www.todaie.edu.tr/resimler/ekler/294dd4a647becaf_ek.pdf?dergi=Insan %20Haklari %20Yilligi
10. Merjanova, Inna. Rediscovering the Umma: Muslims in the Balkans between nationalism and transnationalism. New York: Oxford University Press, 2013.
11. Petkova, L. The Ethnic Turks in Bulgaria: Social Integration and Impact on Bulgarian — Turkish Relations, 1947–2000. Accessed 15, April 2016. http://www.ethnopolitics.org/ethnopolitics/archive/volume_I/issue_4/petkova.pdf.
12. Fatkov G. Revisiting the conceptualization of «Turks» in Bulgaria. Accessed 03, April 2016. <http://www.antrocom.net/upload/sub/antrocom/080212/03-Antrocom.pdf>.
13. Cholakoglu B. Bulgaristanda Turkche Egitimin Serencamı Accessed 16, April 2016. <http://www.yeniturkiye.com/samplechapters/333.pdf>
14. Nahapetyan H. The Turks of Bulgaria: the fifth column of Ankara Accessed 15, April 2016. http://www.noravank.am/upload/pdf/257_en.pdf.
15. Gangloff, Sylvie. «The Weight of Islam in the Turkish Foreign Policy in the Balkans.» Turkish Review of Balkan Studies, 5 (2001): 91–102.
16. Minchev O. Bŭlgariya i chlenstvoto na Turciya v ES. Accessed 03, April 2016. http://www.iris-bg.org/fls/Bulgaria_and_Turkey_Membership_in_the_EU_Part2_bg.pdf.
17. Narodno Sŭbranie na Respublika Bŭlgariya Accessed 10, April 2016. <http://www.parliament.bg/bg/electionassembly>
18. Bulgaristanda Turkclere Basky Ve Asimilasyon Suruyor Accessed 03, April 2016. <http://www.balturk.org.tr/bulgaristanda-turklere-baski-ve-asimilasyon-suruyor/>.
19. Bulgaristanda Turklerin problemleri Accessed 18, April 2016. <http://www.balturk.org.tr/bulgaristanda-turklerin-problemleri/>.
20. Gunsen A. Pomaks as a balkan community and evidence of turkishness in their perceptions of identity Accessed 10, April 2016. http://www.otzvuk.net/static/files/1259565634_Binder1.pdf.
21. Bilgich, Sadi. Akjurek, Salim. Ed. Balkanlarda Turkije ve Turk algysy. Ankara: BİLGESAM, 2012.

Стаття надійшла до редакції 10.06.2016

Я. А. Волкова

Одеський національний університет ім. І. І. Мечникова
24/26, Французький бульвар, Одеса, 65058, Україна

ТУРЕЦЬКА МЕНШІСТЬ В БОЛГАРІЇ: ОСНОВНІ ЕТАПИ СОЦІАЛЬНОЇ ІНТЕГРАЦІЇ

Резюме

Балканський регіон, відомий як «порохова бочка Європи», є одним з найбільш суперечливих регіонів зі складним сплетінням етносів і релігій. Проблема турецької меншини в Болгарії бере свій початок від створення болгарської національної держави в 1878 році. На початковому етапі турки володіли достатньо широкими правами, але вже після Другої світової війни їх становище неухильно погіршувалося. Це було пов'язано як з міжнародною ситуацією Холодної війни, де Болгарія і Туреччина належали до протилежних блоків, так і з внутрішніми політичними та ідеологічними факторами. Широкої критики з боку міжнародної спільноти зазнав так званий «Процес відродження» — масштабна кампанія з асиміляції турецького і мусульманського населення в Болгарії 1984–1989 рр. Сьогодні турецька етнічна група користується широкими правами в галузі освіти, віросповідання, політично представлена у парламенті і є невідомою частиною болгарського суспільства. В умовах етнічних конфліктів на Балканах 1990-х років Болгарія продемонструвала яскравий приклад успішної інтеграції етнічної меншини у суспільство.

Ключові слова: національні меншини, населення Туреччини, Болгарії, асиміляція, MRF.

Y. A. Volkova

Odessa I. I. Mechnikov National University
24/26, French Boulevard, Odessa, 65058, Ukraine

TURKISH MINORITY IN BULGARIA: MAIN STAGES OF SOCIAL INTEGRATION

Summary

The Balkan region, known as the «powder keg of Europe», is one of the most controversial regions with complex tangle of ethnic groups and religions. The problem of the Turkish minority in Bulgaria has its roots directly in the creation of the Bulgarian nation-state in 1878. Initially, the Turks had sufficiently broad rights, but after World War II, their situation has steadily deteriorated. The reasons are linked with the international situation of Cold War — where Bulgaria and Turkey belonged to opposing blocs — and internal political and ideological factors. Broad criticism on the part of the international community has undergone so called «Revival Process» — a large-scale campaign of assimilation of Turkish and Muslim population in Bulgaria 1984–1989. Today Turkish ethnic group enjoys broad rights in education, religion, politically represented in parliament and is an integral part of Bulgarian society. In terms of the ethnic conflicts in the Balkans of the 1990s, Bulgaria has demonstrated striking example of the successful integration of ethnic minorities into society.

Key words: national minorities, Turkish population, Bulgaria, assimilation, MRF.

К. А. Паюк

аспірант

кафедра міжнародних відносин ОНУ ім. І. І. Мечникова

к. 32, Французький бул., 24/26, м. Одеса-58, 65058, Україна

Тел.: (380482) 633259. E-mail: cis_asc@paco.net

УКРАЇНА І ТУРЕЧЧИНА: СПІВПРАЦЯ У РОЗВИТКУ СТРАТЕГІЧНОГО СОЮЗНИЦТВА

Стаття присвячена розвитку україно-турецьких відносин у період загострення міжнародної ситуації та кризи в Україні. У статті проведено аналіз еволюції двосторонніх відносин між країнами, продемонстровано основні зміни у розвитку стратегічного партнерства, нові вектори розвитку двосторонньої співпраці.

Ключові слова: Україна, Туреччина, розширення стратегічного партнерства, стратегічне союзництво, двостороння співпраця.

Україно-турецькі відносини традиційно є однією з актуальних тем політологічних досліджень, проте сьогодні вони набули особливої актуальності. З метою окреслити основні зміни в сучасних україно-турецьких відносинах в якості основної джерельної бази статті виступають заяви, доповіді та довідкова інформація, опубліковані на офіційних сайтах Міністерств закордонних справ України та Туреччини [2; 12–24, 26, 28–32, 36–38], порталів органів виконавчої влади [25], офіційних сайтах Президентів України та Туреччини [3–8; 33]. В завдання статті входить охарактеризувати практичні кроки на шляху реалізації стратегічного партнерства, що були зроблені за минулий рік, та показати основні сфери двостороннього співробітництва в майбутньому.

Стисло характеризуючи розвиток україно-турецьких відносин, варто відзначити, що Україна і Туреччина оголосили про намір перейти на рівень стратегічного партнерства ще в 2003 р. та практичні кроки було здійснено лише в 2011 році зі створенням Стратегічної ради високого рівня, що мала на меті визначити та привести в дію механізм реалізації стратегічного партнерства між країнами. За останні роки було проведено чотири засідання Стратегічної ради високого рівня — у 2011, 2012 та 2013 та 2015 роках, а за результатами домовленостей було реалізовано низку спільних проектів в транспортній сфері (проекти «Вікінг» та «ZUBR»), проведено численні раунди переговорів щодо створення ЗВТ та збільшення кількості турецьких інвестицій в українську економіку, скасовано візовий режим між двома країнами, ухвалено низку проектів щодо співпраці в галузях освіти, лісового господарства, в енергетичній сфері та сфері високотехнологічних проектів тощо [27, с. 98].

Після проведення IV Стратегічної ради високого рівня в україно-турецьких відносинах спостерігається динамічний розвиток та співпраця. Про-

тягом року було організовано низку зустрічей в контексті міжнародних заходів, зустрічі з представниками виконавчої влади та численні культурні заходи.

Так, на Саміті міністрів закордонних справ країн-членів НАТО в травні 2015 року відбулась зустріч міністра закордонних справ України Павла Клімкіна зі своїм турецьким колегою Мевлюдом Чавушоглу, в серпні 2015 р. під час II Всесвітнього конгресу кримських татар — зустріч П. Клімкіна з віце-прем'єр-міністром Турецької Республіки Н. Куртулмушем. У листопаді 2015 р. під час Економічного та енергетичного саміту міністр енергетики України зустрівся з керівництвом та членами турецької частини Українсько-турецької ділової ради, в грудні 2015 р. на Конференції міністрів Світової організації торгівлі відбулась зустріч української делегації з міністром економіки Турецької Республіки Мустафою Еліташем. Сторони обговорили питання двостороннього співробітництва та міжнародного порядку денного, безпекову ситуацію в регіоні, енергетичні питання, можливість проведення різноманітних бізнес-заходів, нові можливості в сфері торговельно-економічного співробітництва, зокрема експорту продовольчих товарів, товарів важкої промисловості тощо [26; 36; 14; 25].

Крім цього, під час Конференції з питань зміни клімату в Парижі у листопаді 2015 р. відбулась зустріч президентів України та Туреччини, в результаті якої було досягнуто домовленості про активізацію торговельно-економічної співпраці України та Туреччини та проведення десятого засідання Міжурядової українсько-турецької комісії з торговельно-економічного співробітництва, обговорювались питання безпеки та порушення фундаментальних прав та свобод українців, кримських татар та інших мешканців Криму з боку окупаційної російської влади [30].

Також у травні 2015 р. економічна секція Генерального консульства України взяла участь в організованому генеральним секретарем Стамбульської торговельної палати (СТО) Омером Балом мережевому діловому сніданку для іноземних комерційних аташе, акредитованих в Стамбулі, а вже в червні 2015 р. відбулась зустріч Генерального консула з президентом Стамбульської промислової палати паном Ердалом Бахчиваном, було досягнуто домовленість організувати День України в Стамбульській промисловій палаті, в ході якого буде представлено інформацію про сучасні бізнес-можливості в Україні та обговорено шляхи врегулювання проблемних питань [17; 18].

Що стосується зустрічей з представниками виконавчої влади, то у липні 2015 року Київський міський голова Віталій Кличко зустрівся з представниками Турецького агентства зі співробітництва та координації в Україні (ТІКА) щодо перспективи співпраці у сфері реконструкції соціальних об'єктів у Києві [21], а делегація міста Одеси на чолі з Одеським міським головою Г. Л. Трухановим здійснила робочу поїздку до Стамбулу. Під час візиту Геннадій Труханов зустрівся з губернатором провінції Стамбул паном Васіпом Шахіном та мером Стамбульської метрополії паном Кадіром Топбашем. Сторони обговорили питання розвитку співпраці між Одесою і Стамбулом в економічній, соціальній, культурній та туристичній сфе-

рах [13]. В листопаді минулого року делегація турецької провінції Мерсін відвідала Херсонську область. За результатами візиту було підписано протокол про побратимство, обговорено можливості торговельно-економічної, науково-технічної та культурної співпраці [9]. Крім цього, в грудні в Міністерстві іноземних справ України пройшли переговори за участю голів відомств міністерств іноземних справ України та Туреччини. Були обговорені політичні питання та питання безпеки, заходи щодо посилення співпраці в сфері моніторингу ситуації з порушенням прав людини на Кримському півострові, проведені підготовка та організаційні заходи щодо запланованої в подальшому Стратегічної ради високого рівня [1].

Окреме місце в україно-турецьких відносинах посідає питання Криму та утисків кримськотатарського народу. Протягом року в Туреччині та Україні було проведено заходи із вшанування пам'яті жертв кримськотатарського народу, який був депортований з Криму, за участю міністрів закордонних справ України та Туреччини, II Всесвітній конгрес кримських татар в Анкарі та засідання Координаційної ради Всесвітнього конгресу кримських татар в Києві [31; 24; 36; 22].

Також протягом минулого року в Туреччині пройшли числені культурні заходи. Так, було проведено засідання Українського клубу на тему «Сучасні тренди української культури», круглий стіл та фотовиставка щодо європейського вибору України, організовано зустріч «Українського клубу» з письменником та культурологом Олександром Михедом, свято української вишиванки, відкриття виставки родини відомих українських художників Куликів. Крім цього, в червні 2015 р. Надзвичайний і Повноважний Посол України в Турецькій Республіці С. В. Корсунський провів зустріч з членами правління Товариства турецько-української дружби, а в жовтні минулого року між Інститутом сходознавства ім. А. Ю. Кримського НАН України та Центром стратегічних досліджень Близького Сходу (м. Анкара) був підписаний протокол про співробітництво [23; 12; 20; 32; 15; 16].

2016 рік є знаковим для україно-турецьких відносин, спостерігається активна співпраця на вищому рівні, численна кількість зустрічей та візитів міжурядового рівня тощо. Серед обговорених питань найбільша увага була приділена питанням співпраці в економічній сфері, співпраці в сфері безпеки та кримськотатарського питання.

Широкого обговорення набула співпраця в економічній сфері під час зустрічі посла України в Туреччині Сергія Корсунського з міністром економіки Туреччини Мустафою Еліташем в січні 2016 р., в ході якої сторони обговорили весь спектр українсько-турецьких торговельно-економічних відносин та перспективи їх розвитку. Окрема увага була приділена співпраці в рамках Світової організації торгівлі, продовженню переговорів щодо укладення Угоди про вільну торгівлю. Крім цього, з ініціативи та за підтримки Генерального консульства в січні в Стамбульській торговельній палаті було проведено бізнес-форум «Інвестиційні можливості Одеської області», в якому взяла участь представницька делегація Одеської області на чолі з головою Одеської обласної державної адміністрації М. Саакашвілі. З турецького боку були присутні керівництво губернаторства та

мерії Стамбула, Ради зовнішньоекономічних зв'язків при Мінекономіки ТР (DEİK), понад 100 представників турецького бізнесу. У рамках візиту відбулася зустріч М. Саакашвілі з губернатором провінції Стамбул В. Шахіном, під час якої сторони обговорили питання розвитку співпраці між регіонами Одеси та Стамбулу в економічній, культурній та туристичній сферах. А вже в лютому цього року делегація турецької провінції Мерсін відвідала Херсонську область, в результаті чого було підписано договір про співпрацю [19; 28; 9].

Щодо обговорення співпраці в сфері безпеки слід відзначити візити секретаря ради безпеки України Олександра Турчинова до Туреччини в січні та лютому ц. р. Під час візитів відбулись зустрічі pana Турчинова з головним командуючим жандармерією Турецької Республіки Галіпом Менді та радником оборонної промисловості Туреччини Ісмаїлем Демірелем, були обговорені питання спільного виробництва військової техніки та зброї з використанням новітніх технологій, зазначено необхідність створення робочих груп для розвитку цих напрямків співпраці [11; 10].

Крім цього, безпека була основною темою переговорів і під час робочого візиту до Турецької Республіки міністра закордонних справ України Павла Клімкіна в січні ц. р. В рамках зустрічі зі своїм колегою Мевлютом Чавушоглу головна увага також концентрувалася на підготовці чергового засідання Стратегічної ради високого рівня та двосторонніх контактів. Сторони обговорили ситуацію на Донбасі в контексті імплементації Мінських домовленостей, широке коло питань глобального порядку денного, у т. ч. проблеми регіональної безпеки, спільні кроки у боротьбі з тероризмом, співпрацю в рамках міжнародних організацій, ситуацію в Сирії та Іраку. Досягнуто низки домовленостей щодо поглиблення співпраці між Україною та Туреччиною в економічній, енергетичній, військово-технічній, консульській та гуманітарній сферах [2; 37].

Для розвитку україно-турецьких відносин важливим є і візит до України урядової делегації Турецької Республіки на чолі з Прем'єр-міністром Туреччини Ахметом Давутоглу в лютому ц. р. Під час візиту Амхет Давутоглу зустрівся з Президентом України, головами уряду та Верховної Ради, було проведено бізнес-форум. Було досягнуто домовленості щодо поглиблення економічної співпраці, очікується збільшення товарообороту до 10 млрд доларів до 2018 року, обговорювались питання військово-технічної співпраці, заходи щодо збільшення інвестицій в Україну, питання співпраці в сфері безпеки в Чорноморському регіоні, зокрема щодо деокупації Криму. Було підписано кредитний договір, згідно з яким Україні надається кредит в \$ 50 млн на 5 років з фіксованою ставкою в 2,5 % на фінансування загального фонду державного бюджету. Також урядами двох країн була підписана угода щодо передачі Україні укомплектованого збірного наметового польового шпиталю [34; 35].

На підтвердження актуальності кримськотатарського питання варто відзначити організацію Генеральним центром товариств культури та взаємодопомоги кримських тюрків і Платформою організацій кримськотатарської діаспори Туреччини вечора-реквієму в м. Анкарі у лютому ц. р.,

в якому брав участь Надзвичайний і Повноважний Посол України в Турецькій Республіці С. В. Корсунський. Вечір було приурочено до роковин окупації Криму Російською Федерацією [38].

Апогеєм розвитку україно-турецьких відносин на початку 2016 року було проведення П'ятого засідання Стратегічної ради високого рівня в рамках дводенного візиту Президента України Петра Порошенка до Туреччини у березні ц. р., під час якого Президент України також зустрівся з Президентом Туреччини, Прем'єр-міністром Туреччини та Головою Парламенту, провів зустрічі з представниками української та кримськотатарської громад, представниками провідних турецьких ділових кіл [3; 8; 29].

За результатами П'ятого засідання Стратегічної ради високого рівня між Україною та Туреччиною було підписано Спільну Декларацію, що містить наступні аспекти співпраці: посилення координації, співробітництва та договірної бази у сфері безпеки й оборони; поглиблення співпраці в питаннях реформування Ради Безпеки ООН та інших багатосторонніх механізмів з метою забезпечення міжнародного миру та безпеки; сприяння зміцненню механізмів регіональної безпеки в Чорному морі; співпраця у рамках міжнародного права з метою деокупації Криму, посилення співпраці в рамках ООН, РЕ та ОБСЄ з метою відновлення суверенітету України над півостровом та захисту прав громадян України, зокрема кримських татар, на тимчасово окупованих територіях; співпраця у боротьбі з тероризмом, екстремізмом та сепаратизмом в усіх їхніх проявах, у тому числі шляхом налагодження ефективної співпраці правоохоронних та розвідувальних органів двох країн; розвиток двостороннього економічного та інвестиційного співробітництва, диверсифікації та збільшення обсягів двосторонньої торгівлі, розвитку транспортної, телекомунікаційної та виробничої інфраструктури; завершення протягом 2016 р. переговорів про укладення Угоди про вільну торгівлю; оновлення та підписання двосторонніх угод про взаємний захист інвестицій та уникнення подвійного оподаткування; розширення співробітництва у сфері міжнародних комбінованих/контейнерних перевезень; посилення співробітництва у туристичній галузі, зокрема шляхом збільшення кількості туристичних проєктів, надання посильної підтримки українським туроператорам; розширення співробітництва двох країн у сфері постачання природного газу, зокрема шляхом використання газотранспортної інфраструктури України; опрацювання можливості спільного залучення Сторін до проєктів із постачання природного газу з Каспійського басейну в Європу; співпраця в питаннях обміну інформацією з метою використання атомної енергії в мирних цілях; поглиблення співпраці у сфері атомної енергетики, військової освіти, модернізації оборонно-промислового комплексу з метою посилення обороноздатності обох країн; розробка Дорожньої карти реалізації спільних високотехнологічних проєктів у галузі космосу, авіабудування, оборонної промисловості, а також пошуку нових можливостей для взаємодії в зазначених сферах, в тому числі і з залученням спільної Робочої групи з координації розвитку двосторонньої співпраці в зазначених сферах; розширення обсягів технічної та логістичної допомоги Туреччині Україні, зокрема у контексті забез-

печення потреб облаштування внутрішньо переміщених осіб в Україні, у тому числі кримських татар, що вимушено залишили Крим; поглиблення взаємодії між Турецьким агентством зі співробітництва та координації при Раді Міністрів Турецької Республіки (ТІКА) та відповідними відомствами та регіональною владою України та Меджлісом кримськотатарського народу; співпраця в питаннях популяризації культур двох країн, встановлення прямих зв'язків між регіонами та містами, а також посилення вже існуючих контактів; співпраця в освітній сфері, зокрема створення додаткових умов для вивчення турецької мови і літератури в Україні та української мови і літератури в Турецькій Республіці, в цьому контексті забезпечення швидкого завершення процесу відкриття в м. Києві Центру турецької культури ім. Юнуса Емре та докладення зусиль для виділення додаткових квот для кримськотатарської молоді в турецьких начальних закладах; збільшення кількості Почесних консульств на взаємній основі; співпраця в інформаційній сфері; посилення контактів та координації між засобами масової інформації двох країн; підтримка кримськотатарських засобів масової інформації України [5; 6; 29; 33].

Крім Спільної декларації були підписані Протокол про співробітництво між Апаратом РНБО України та Генеральним секретаріатом Ради національної безпеки Туреччини та Угода про співпрацю між Українським національним інформаційним агентством «УКРІНФОРМ» та турецьким агентством «АНАДОЛУ». Президентом Туреччини було підтверджено обіцянку щодо виділення Україні 10 млн доларів для гуманітарних потреб та зазначено повну підтримку Туреччиною Мінського процесу, вирішення конфлікту виключно дипломатичним шляхом та поєднання зусиль у вирішенні кримського питання на основі нових міжнародних форматів, включаючи формат «Женева плюс» за участю гарантів Будапештського меморандуму, Туреччини й України [5; 7].

Крім цього в березні у Мармуровому морі пройшли спільні навчання ВМС України та Туреччини. По закінченню навчань фрегат «Гетьман Сагайдачний» привіз до України обмундирування та мобільний військовий госпіталь. Загалом Україна отримує від Туреччини п'ять таких шпиталів [4].

Таким чином, аналізуючи розвиток україно-турецьких відносин на сучасному етапі, варто відзначити наступне: україно-турецька співпраця перебуває в апогеї свого розвитку, зазначено співробітництво в усіх можливих сферах від культурного до воєнно-промислового сектору, спостерігається зміщення вектора двосторонніх відносин до воєнно-політичного та економічного співробітництва, вбачається перехід від стратегічного партнерства до стратегічного союзництва, декларується регіональна співпраця, ключовими моментами якої виступають безпека в Чорноморському регіоні, деокупація Криму, захист кримськотатарського народу, співробітництво в протистоянні російській загрозі.

Список літератури

1. Kiev'de Ukrayna — Türkiye görüşmeleri yapıldı [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://tuid.org.ua/kievde-ukrayna-turkiye-gorushmeleri-yapildi>
2. Minister of Foreign Affairs of Ukraine is in Turkey [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.mfa.gov.tr/minister-of-foreign-affairs-of-ukraine-is-in-turkey.en.mfa>
3. President started an official visit to Turkey [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.president.gov.ua/en/news/prezident-rozpochav-oficijnij-vizit-do-turechchini-36826>
4. President visited Hetman Sahaidachny frigate [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.president.gov.ua/en/news/prezident-vidvidav-fregat-getman-sagajdachnij-36838>
5. The two Presidents: Ukraine and Turkey to unite efforts for de-occupation of Crimea [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.president.gov.ua/en/news/ukrayina-ta-turechchina-obyednayut-zusillya-zadlya-deokupaci-36834>
6. Türkiye Kırım'ın Gayrimesru İlhakını Tanınamıştır, Tanımayacaktır [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.tccb.gov.tr/haberler/410/40098/turkiye-kirimin-gayrimesru-ilhakini-tanimamistir-tanimayacaktır.html>
7. Ukraine and Turkey to enhance strategic partnership for security in the Black Sea region — aftermath of the Presidents' meeting [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.president.gov.ua/en/news/ukrayina-ta-turechchina-pogliblyuvatimut-strategichne-partne-36833>
8. Ukrayna Devlet Başkanı Poroşenko Cumhurbaşkanlığı Külliyesi'nde [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.tccb.gov.tr/haberler/410/40093/ukrayna-devlet-baskani-porosenko-cumhurbaskanligi-kulliyesinde.html>
9. Ukrayna'nın Herson ve Türkiye'nin Mersin illeri arasında işbirliği anlaşması [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://qha.com.ua/tr/ekonomi/ukrayna-nin-herson-ve-turkiye-nin-mersin-illeri-arasinda-isbirligi-anlasmasi/142582/>
10. Ukrayna ve Türkiye ortak silah üretecek [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://qha.com.ua/tr/siyaset/ukrayna-ve-turkiye-ortak-silah-uretecek/142763/?utm_source=dlvr.it&utm_medium=facebook
11. Ukrayna ve Türkiye ortak terörle mücadele tatbikatı düzenleyebilir [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://qha.com.ua/tr/siyaset/ukrayna-ve-turkiye-ortak-terorle-mucadele-tatbikati-duzenleyebilir/142182/?utm_source=dlvr.it&utm_medium=facebook
12. В Анкарі пройшов круглий стіл та фотовиставка щодо європейського вибору України [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://mfa.gov.ua/ua/news-feeds/foreign-offices-news/35898-v-ankari-projshov-kruglij-stil-ta-fotovistavka-shhodo-jevromaidanu>
13. Візит делегації Одеси до Стамбула [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://mfa.gov.ua/ua/news-feeds/foreign-offices-news/38701-vizit-delegaciji-odesi-do-stambula>
14. Візит Міністра енергетики України до Стамбулу [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://mfa.gov.ua/ua/news-feeds/foreign-offices-news/42284-vizit-ministra-jenergetiki-ukrajini-do-stambulu>
15. Виставка українських художників в Стамбулі [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://mfa.gov.ua/ua/news-feeds/foreign-offices-news/42283-vistavka-ukrajinskykh-khudozhnikov-v-stambuli>
16. Директор Інституту сходознавства ім. А. Ю. Кримського НАН України О. Богомолів та Президент Центру стратегічних досліджень Близького Сходу Шабан Кардаш (м. Анкара) підписали протокол про співробітництво [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://mfa.gov.ua/ua/news-feeds/foreign-offices-news/40692-direktor-institutu-skhodoznastva-im-ajukrimyskogo-nan-ukrajini-obogomolov-ta-prezident-centru-strategichnih-doslidzheny-blizykogo-skhodu-shaban-kardash-mankara-pidpisali-protokol-pro-spivrobitnictvo>
17. Зустріч в Стамбульській торговельній палаті [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://mfa.gov.ua/ua/news-feeds/foreign-offices-news/36767-zustrich-v-stambulyskyj-torgovelynij-palati>
18. Зустріч Генерального консула з Президентом Стамбульської промислової палати паном Ердалом Бахчиваном [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://mfa.gov.ua/ua/news-feeds/foreign-offices-news/37888-zustrich-z-prezidentom-stambulyskoji-promislovoji-palati-panom-jerdalom-bahchivanom>

19. Зустріч Посла України в Туреччині Сергія Корсунського з Міністром економіки Туреччини [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://mfa.gov.ua/ua/news-feeds/foreign-offices-news/43701-zustrich-posla-ukrajini-v-turechchini-sergija-korsunskyogo-z-ministrom-jekonomiki-turechchini>
20. Зустріч «Українського клубу» з письменником та культурологом Олександром Михедом [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://mfa.gov.ua/ua/news-feeds/foreign-offices-news/35899-zustrich-ukrajinskyogo-klubu-z-pisymennikom-ta-kulyturologom-oleksandrom-mihedom>
21. Київський міський голова Віталій Кличко зустрівся з представниками Турецького агентства зі співробітництва та координації в Україні (ТІКА) [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://mfa.gov.ua/ua/news-feeds/foreign-offices-news/38647-kijivskyij-misykij-golova-vitalij-klichko-zustrivysya-z-predstavnikami-turecykogo-agentstva-zi-spivrobitnictva-ta-koordinaciji-v-ukrajini-tika>
22. Коментар Посольства України в Турецькій Республіці у зв'язку з засіданням Координаційної ради Всесвітнього конгресу кримських татар [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://mfa.gov.ua/ua/news-feeds/foreign-offices-news/41814-komentar-posolystva-ukrajini-v-turecykij-respublici-u-zvjazku-z-zasidannjam-koordinacijnoji-radi-vsесitnyogo-kongresu-krimskykh-tatar>
23. Лекція на тему «Сучасні тренди української культури» [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://mfa.gov.ua/ua/news-feeds/foreign-offices-news/35597-lekcija-na-temu-suchasni-trendi-ukrajinskyoji-kulyturi>
24. Міністр закордонних справ Туреччини відвідав Київ для вшанування пам'яті жертв депортації кримських татар [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://mfa.gov.ua/ua/news-feeds/foreign-offices-news/36580-ministr-zakordonnih-sprav-turechchini-vzyav-uchasty-u-vechori-rekviyemi-priurochenomu-rokovinam-deportaciji-krimskykh-tatar-shho-vidbuvysya-u-kijevi>
25. Наталия Мыкольская обсудила с турецкими коллегами вопросы заключения сбалансированного и взаимовыгодного Соглашения о свободной торговле с Турцией [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.kmu.gov.ua/control/publish/article?art_id=248713894
26. На полях міністерських заходів НАТО міністри закордонних справ України та Туреччини мали детальну розмову з усіх актуальних питань [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://mfa.gov.ua/ua/press-center/news/36332-na-polyah-ministersykh-zahodiv-nato-ministri-zakordonnih-sprav-ukrajini-ta-turechchini-mali-detalynu-rozmovu-z-usih-aktualnyh-pitanu>
27. Паюк К. А. Україна і Туреччина: нові кроки на шляху реалізації стратегічного партнерства // Вісник Одеського національного університету. — 2015. — Т. 20. № 1 (22). — С. 96–101.
28. Презентація інвестиційного потенціалу Одеської області [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://mfa.gov.ua/ua/news-feeds/foreign-offices-news/44408-prezentacija-investicijnogo-potencialu-odesykoji-oblasti>
29. Президент України та Прем'єр-міністр Туреччини обговорили низку перспективних спільних проектів [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://mfa.gov.ua/ua/news-feeds/foreign-offices-news/45520-prezident-ukrajini-ta-premier-ministr-turechchini-obgovorili-nizku-perspektivnih-spilnyh-proektiv>
30. Президент України Петро Порошенко провів зустріч з Президентом Туреччини Реджепом Тайїпом Ердоганом [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://mfa.gov.ua/ua/news-feeds/foreign-offices-news/42729-prezident-ukrajini-petro-poroshenko-proviv-zustrich-z-prezidentom-turechchini-redzhepom-tajjipom-jerdoganom>
31. Проведення заходів із вшанування пам'яті жертв кримськотатарського народу, який був депортований з Криму [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://mfa.gov.ua/ua/news-feeds/foreign-offices-news/36376-provedennya-zahodiv-iz-vshanuvannya-pamjati-zhertv-narodiv-jaki-buli-primusovo-pereselenni-z-krimu>
32. Свято української вишиванки в Стамбулі [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://mfa.gov.ua/ua/news-feeds/foreign-offices-news/36728-svyato-ukrajinskyoji-vishivanki-v-stambuli>
33. Спільна Декларація за результатами П'ятого засідання Стратегічної ради високого рівня між Україною і Турецькою Республікою [Електронний ресурс]. — Режим доступу:

- <http://www.president.gov.ua/news/spilna-deklaraciya-za-rezultatami-pyatogo-zasidannya-strateg-36831>
34. Туреччина виділила Україні \$ 50 млн кредиту для поповнення держбюджету [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://dt.ua/ECONOMICS/turechchina-vidilila-ukrayini-50-mln-kreditu-dlya-porovnennya-derzhbyudzhetu-199830_.html
 35. Турция поддерживает деоккупацию Крыма в формате Женевы+ [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://zn.ua/POLITICS/turciya-podderzhivaet-deokkupaciyu-kryma-v-formate-zheneva-204500_.html
 36. Участь Міністра закордонних справ України у II Всесвітньому конгресі кримських татар [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://mfa.gov.ua/ua/news-feeds/foreign-offices-news/38720-uchasty-ministra-zakordonnih-sprav-ukrajini-u-ii-vsesvitnyomu-kongresi-krimskykh-tatar>
 37. У Стамбулі відбулася зустріч Міністрів закордонних справ України та Турецької Республіки Павла Клімкіна та Мевлюта Чавушоглу [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://mfa.gov.ua/ua/press-center/news/44365-zustrich-ministriv-zakordonnih-sprav-ukrajini-ta-tureckykoji-respubliki-pavla-klimkina-ta-mevlyuta-chavushoglu>
 38. Участь Посла України Сергія Корсунського у заходах, приурочених роковинам окупації Криму [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://mfa.gov.ua/ua/news-feeds/foreign-offices-news/45216-uchasty-posla-ukrajini-sergija-korsunskyogo-u-zahodah-priurochenim-rokovinam-okupaciji-krimu>

References

1. TUID. Kiev'de Ukrayna — Tjurkie g'orjushmeleri yapyldy. Accessed March 30, 2016. <http://tuid.org.ua/kievde-ukrayna-turkiye-gorushmeleri-yapildi>
2. Ministry of Foreign Affairs of Republic of Turkey. Minister of Foreign Affairs of Ukraine is in Turkey. Accessed March 30, 2016. <http://www.mfa.gov.tr/minister-of-foreign-affairs-of-ukraine-is-in-turkey.en.mfa>
3. President of Ukraine. President started an official visit to Turkey. Accessed March 30, 2016. <http://www.president.gov.ua/en/news/prezident-rozpochav-oficijnij-vizit-do-turechchini-36826>
4. President of Ukraine. President visited Hetman Sahaidachny frigate. Accessed March 30, 2016. <http://www.president.gov.ua/en/news/prezident-vidvidav-fregat-getman-sagaj-dachnij-36838>
5. President of Ukraine. The two Presidents: Ukraine and Turkey to unite efforts for de-occupation of Crimea. Accessed March 30, 2016. <http://www.president.gov.ua/en/news/ukrayina-ta-turechchina-obyednayut-zusillya-zadlya-deokupaci-36834>
6. Tjurkie Dzhumhuriyeti Dzhumhurbashkanlyy. Tjurkie Kyrym'yn Gajrimeshru Ilhakyny Tany-mamyshtyr, Tanymajadzhaktyr. Accessed March 30, 2016. <http://www.tcgb.gov.tr/haberler/410/40098/turkiye-kirimin-gayrimesru-ilhakini-tanimamistir-tanimayacaktır.html>
7. President of Ukraine. Ukraine and Turkey to enhance strategic partnership for security in the Black Sea region-aftermath of the Presidents' meeting. Accessed March 30, 2016. <http://www.president.gov.ua/en/news/ukrayina-ta-turechchina-pogliblyuvatimut-strategichne-partne-36833>
8. Tjurkie Dzhumhuriyeti Dzhumhurbashkanlyy. Ukrayna Djeplet Bashkany Poroshjenko Dzhumhurbashkanlyy Kjullesi'nde." Accessed March 30, 2016. <http://www.tcgb.gov.tr/haberler/410/40093/ukrayna-devlet-baskani-porosenko-cumhurbaskanligi-kuliyesinde.html>
9. Kyrym Habjer Azhansy. Ukrayna'nyn Herson ve Tjurkie'nin Mersin illeri arasynda ishbirlili anlashmasy. Accessed March 30, 2016. <http://qha.com.ua/tr/ekonomi/ukrayna-nin-herson-ve-turkiye-nin-mersin-illeri-arasynda-ishbirligi-anlasmasi/142582/>
10. Kyrym Habjer Azhansy. Ukrayna ve Tjurkie ortak silah jurjetjedzhjek. Accessed March 30, 2016. http://qha.com.ua/tr/siyaset/ukrayna-ve-turkiye-ortak-silah-uretecek/142763/?utm_source=dlvr.it&utm_medium=facebook
11. Kyrym Habjer Azhansy. Ukrayna ve Tjurkie ortak terjorle mjudzhadjele tatbikaty djuzjenleebilir. Accessed March 30, 2016. http://qha.com.ua/tr/siyaset/ukrayna-ve-turkiye-ortak-terorle-mucadele-tatbikati-duzenleyebilir/142182/?utm_source=dlvr.it&utm_medium=facebook

12. Ministerstvo zakordonnyh sprav Ukrai'ny. V Ankari projshov kruglyj stil ta fotovystavka shhodo Jevropejs'kogo vyboru Ukrai'ny. Accessed March 30, 2016. <http://mfa.gov.ua/ua/news-feeds/foreign-offices-news/35898-v-ankari-projshov-kruglij-stil-ta-fotovistavka-shhodo-jevromaidanu>
13. Ministerstvo zakordonnyh sprav Ukrai'ny. Vizyt elegacii' Odesy do Stambula. Accessed March 30, 2016. <http://mfa.gov.ua/ua/news-feeds/foreign-offices-news/38701-vizit-delegacii-odesi-do-stambula>
14. Ministerstvo zakordonnyh sprav Ukrai'ny. Vizyt Ministra energetyki Ukrai'ny do Stambulu. Accessed March 30, 2016. <http://mfa.gov.ua/ua/news-feeds/foreign-offices-news/42284-vizit-ministra-jenergetiki-ukrajini-do-stambulu>
15. Ministerstvo zakordonnyh sprav Ukrai'ny. Vystavka ukrai'ns'kyh hudozhnykiv v Stambuli. Accessed March 30, 2016. <http://mfa.gov.ua/ua/news-feeds/foreign-offices-news/42283-vystavka-ukrajinskykh-khudozhnykiv-v-stambuli>
16. Ministerstvo zakordonnyh sprav Ukrai'ny. Dyrektor Instytutu shodoznavstva im. A. Ju. Kryms'kogo NAN Ukrai'ny O. Bogomolov ta Prezydent Centru strategichnyh doslidzhen' Blyz'kogo Shodu Shaban Kardash (m. Ankara) pidpysaly protokol pro spivrobitnytstvo. Accessed March 30, 2016. <http://mfa.gov.ua/ua/news-feeds/foreign-offices-news/40692-direktor-institutu-skhodoznavstva-im-ajukrimskykogo-nan-ukrajini-obogomolov-ta-prezident-centru-strategichnih-doslidzheny-blizykogo-skhodu-shaban-kardash-mankara-pidpisali-protokol-pro-spivrobitnytstvo>
17. Ministerstvo zakordonnyh sprav Ukrai'ny. Zustrich v Stambul's'kij Torgovel'nij Palati. Accessed March 30, 2016. <http://mfa.gov.ua/ua/news-feeds/foreign-offices-news/36767-zustrich-v-stambulyskij-torgovelynij-palati>
18. Ministerstvo zakordonnyh sprav Ukrai'ny. Zustrich General'nogo konsula z Prezydentom Stambul's'koi' promyslovoi' palaty panom Erdalom Bahchyvanom. Accessed March 30, 2016. <http://mfa.gov.ua/ua/news-feeds/foreign-offices-news/37888-zustrich-ta-prezidentom-stambulyskoji-promislovoji-palati-panom-jerdalom-bahchivanom>
19. Ministerstvo zakordonnyh sprav Ukrai'ny. Zustrich Posla Ukrai'ny v Turechchyni Sergija Korsuns'kogo z Ministrom ekonomiky Turechchyny. Accessed March 30, 2016. <http://mfa.gov.ua/ua/news-feeds/foreign-offices-news/43701-zustrich-posla-ukrajini-v-turechchini-sergija-korsunskykogo-z-ministrom-jekonomiki-turechchini>
20. Ministerstvo zakordonnyh sprav Ukrai'ny. Zustrich «Ukrai'ns'kogo klubu» z pys'mennykom ta kul'turologom Oleksandrom Myhedom. Accessed March 30, 2016. <http://mfa.gov.ua/ua/news-feeds/foreign-offices-news/35899-zustrich-ukrajinskykogo-klubu-z-pisymennikom-ta-kul'turologom-oleksandrom-mihedom>
21. Ministerstvo zakordonnyh sprav Ukrai'ny. Kyi'vs'kyj mis'kyj golova Vitalij Klychko zustrivsja z predstavnykamy Turec'kogo agentstva zi spivrobitnytstva ta koordynacii' v Ukrai'ni (TIKA). Accessed March 30, 2016. <http://mfa.gov.ua/ua/news-feeds/foreign-offices-news/38647-kijivskyj-misykij-golova-vitalij-klichko-zustrivsya-z-predstavnikami-tureckyko-agentstva-zi-spivrobitnytstva-ta-koordinaciji-v-ukrajini-tika>
22. Ministerstvo zakordonnyh sprav Ukrai'ny. Komentar Posol'stva Ukrai'ny v Turec'kij Respubliki u zv'jazku z zasidannjam Koordynacijnoi' rady Vsesvitn'ogo kongresu kryms'kyh tatar. Accessed March 30, 2016. <http://mfa.gov.ua/ua/news-feeds/foreign-offices-news/41814-komentar-posolstva-ukrajini-v-tureckij-respubliki-u-zvjazku-z-zasidannjam-koordinacijnoji-radi-vsesvitnyogo-kongresu-krimskykh-tatar>
23. Ministerstvo zakordonnyh sprav Ukrai'ny. Lekcija na temu «Suchasni trendy ukrai'ns'koi' kul'tury». Accessed March 30, 2016. <http://mfa.gov.ua/ua/news-feeds/foreign-offices-news/35597-lekcija-na-temu-suchasni-trendi-ukrajinskykoji-kul'turi>
24. Ministerstvo zakordonnyh sprav Ukrai'ny. Ministr zakordonnyh sprav Turechchyny vidvidav Kyi'v dlja vshanuvannja pam'jati zhertv deportacii' kryms'kyh tatar. Accessed March 30, 2016. <http://mfa.gov.ua/ua/news-feeds/foreign-offices-news/36580-ministr-zakordonnih-sprav-turechchini-vzyav-uchasty-u-vechori-rekviemi-priurochenomu-rokovinam-deportaciji-krimskykh-tatar-shho-vidbuvsyja-u-kijevi>
25. Urjadovyj portal. Natalija Mykol'skaja obsudila s tureckimi kolegami voprosy zakljuchenija sbalansirovannogo i vzaimovy godnogo Soglashenija o svobodnoj torgovli s Turciej. Accessed March 30, 2016. http://www.kmu.gov.ua/control/publish/article?art_id=248713894

26. Ministerstvo zakordonnyh sprav Ukrai'ny. Na poljah ministers'kyh zahodiv NATO ministry zakordonnyh sprav Ukrai'ny ta Turechchyny maly detal'nu rozmovu z usih aktual'nyh pytan'. Accessed March 30, 2016. <http://mfa.gov.ua/ua/press-center/news/36332-na-polyah-ministersykih-zahodiv-nato-ministri-zakordonnih-sprav-ukrajini-ta-turechchini-mali-detalynu-rozmovu-z-usih-aktualnyh-pitany>
27. Paiuk Kateryna. Ukrai'na I Turechchyna: novi kroky na shljahu realizacii' strategichnogo partnerstva. Visnyk Odes'kogo nacional'nogo universytetu 22 (2015): 96–101.
28. Ministerstvo zakordonnyh sprav Ukrai'ny. Prezentacija investycijnogo potencialu Odes'koi' oblasti. Accessed March 30, 2016. <http://mfa.gov.ua/ua/news-feeds/foreign-offices-news/44408-prezentacija-investicijnogo-potencialu-odesykoji-oblasti>
29. Ministerstvo zakordonnyh sprav Ukrai'ny. Prezydent Ukrai'ny ta Prem'jer-ministr Turechchyny obgovoryly nyzku perspektyvnyh spil'nyh proektiv. Accessed March 30, 2016. <http://mfa.gov.ua/ua/news-feeds/foreign-offices-news/45520-prezident-ukrajini-ta-premjer-ministr-turechchini-obgovorili-nizku-perspektivnih-spilnyh-proektiv>
30. Ministerstvo zakordonnyh sprav Ukrai'ny. Prezydent Ukrai'ny Petro Poroshenko proviv zustrich z Prezydentom Turechchyny Redzhepom Taji'pom Erdoganom. Accessed March 30, 2016. <http://mfa.gov.ua/ua/news-feeds/foreign-offices-news/42729-prezident-ukrajini-petro-poroshenko-proviv-zustrich-z-prezidentom-turechchini-redzhepom-tajipom-jerdoganom>
31. Ministerstvo zakordonnyh sprav Ukrai'ny. Provedennja zahodiv iz vshanuvannja pam'jati zhertv kryms'kotatars'kogo narodu, jakyj buv deportovanyj z Krymu. Accessed March 30, 2016. <http://mfa.gov.ua/ua/news-feeds/foreign-offices-news/36376-provedennja-zahodiv-iz-vshanuvannja-pamjati-zhertv-narodiv-jaki-buli-primusovo-pereselenni-z-krimu>
32. Ministerstvo zakordonnyh sprav Ukrai'ny. Svjato Ukrai'ns'koi' Vyshyvanky v Stambuli. Accessed March 30, 2016. <http://mfa.gov.ua/ua/news-feeds/foreign-offices-news/36728-svyato-ukrajinsykoji-vishivanki-v-stambuli>
33. Prezydent Ukrai'ny. Spil'na Deklaracija za rezul'tatamy P'jatogo zasidannja Strategichnoi' rady vysokogo rivnja mizh Ukrai'noju i Turec'koju Respublikoju. Accessed March 30, 2016. <http://www.president.gov.ua/news/spilna-deklaraciya-za-rezultatami-pyatogo-zasidannja-strateg-36831>
34. ZN.UA. Turcija vydelila Ukraine \$ 50 mln kredita dlja popolnenija gosbjudzheta. Accessed March 30, 2016. http://zn.ua/ECONOMICS/turciya-vydelila-ukraine-50-mln-kredita-dlya-popolneniya-gosbyudzheta-204475_.html
35. ZN.UA. Turcija podderzhivaet deokkupaciju Kryma v formate Zheneva + Accessed March 30, 2016. http://zn.ua/POLITICS/turciya-podderzhivaet-deokkupaciju-kryma-v-formate-zheneva-204500_.html
36. Ministerstvo zakordonnyh sprav Ukrai'ny. Uchast' Ministra zakordonnyh sprav Ukrai'ny u II Vsesvitn'omu kongresi kryms'kyh tatar. Accessed March 30, 2016. <http://mfa.gov.ua/ua/news-feeds/foreign-offices-news/38720-uchasty-ministra-zakordonnih-sprav-ukrajini-u-ii-vsesvitnyomu-kongresi-krimskykh-tatar>
37. Ministerstvo zakordonnyh sprav Ukrai'ny. U Stambuli vidbulasja zustrich Ministriv zakordonnyh sprav Ukrai'ny ta Turec'koi' Respubliky Pavla Klimkina ta Mevljuta Chavushoglu. Accessed March 30, 2016. <http://mfa.gov.ua/ua/press-center/news/44365-zustrich-ministriv-zakordonnih-sprav-ukrajini-ta-turecykoji-respubliki-pavla-klimkina-ta-mevlyuta-chavushoglu>
38. Ministerstvo zakordonnyh sprav Ukrai'ny. Uchast' Posla Ukrai'ny Sergija Korsuns'kogo u zahodah, pryurocheny rokovynam okupacii' Krymu. Accessed March 30, 2016. <http://mfa.gov.ua/ua/news-feeds/foreign-offices-news/45216-uchasty-posla-ukrajini-sergija-korsunskyko-u-zahodah-priurochenim-rokovinam-okupaciji-krimu>

Стаття надійшла до редакції 04.04.2016

Е. А. Паюк

кафедра международных отношений ОНУ им. И. И. Мечникова
к. 32, 24/26, Французский бул., г. Одесса-58, 65058, Украина

УКРАИНА И ТУРЦИЯ: СОТРУДНИЧЕСТВО В РАЗВИТИИ СТРАТЕГИЧЕСКОГО СОЮЗНИЧЕСТВА

Резюме

Статья посвящена развитию украино-турецких отношений в период обострения международной ситуации и кризиса в Украине. В статье проведен анализ эволюции двусторонних отношений между странами, показаны основные изменения в развитии стратегического партнерства, новые векторы развития двустороннего сотрудничества.

Ключевые слова: Украина, Турция, расширение стратегического партнерства, стратегическое союзничество, двустороннее сотрудничество.

К. А. Paiuk

Department of International Relations,
Odessa I. I. Mechnikov National University
k. 32, French Bul., 24/26, Odessa-58, 65058, Ukraine

UKRAINE AND TURKEY: COOPERATION IN DEVELOPMENT OF STRATEGIC ALLIANCE

Summary

The article is devoted to the development of the Ukrainian-Turkish relations during sharpening of international situation and crisis situation in Ukraine. In the article the author adheres to analysis of the evolution of bilateral relations between countries, demonstrates core changes in the development of strategic partnership, new trends in bilateral cooperation, shows widening of bilateral cooperation to regional and international cooperation, declaration of strategic alliance, shifting of mutual interests to the political and military aspects, importance and mutual desire to develop economic relations, emphasizes the urgency of Crimea deoccupation and protection of human rights in the context of its violation towards Crimean Tatar nation and Ukrainians in Crimea for both counties.

Key words: Ukraine, Turkey, widening of strategic partnership, strategic alliance, bilateral cooperation.

Г. І. Пуїо

аспірантка

кафедра політології і державного управління УжНУ

57/57, вул. Данила Галицького, м. Мукачево, 89600, Україна

Тел.: (066) 813-44-34. E-mail: pujo-galina@rambler.ru

ВПЛИВ ЗОВНІШНІХ МІГРАЦІЙ НА СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНІ ПРОЦЕСИ В КРАЇНАХ ЄС

Міграція — складний багатоетапний процес. В епоху глобалізації та науково-технічного прогресу зважена міграційна політика є запорукою успіху країни на міжнародній арені. Як і на початку XIX століття, Франція, Німеччина, Велика Британія залишаються одними з найбільш затребуваних країн для мігрантів. Однак, незважаючи на беззаперечний досвід, їх політика в даній сфері сприймається неоднозначно.

Розглянуто основні напрями впливу міграційних процесів на суспільно-політичну ситуацію в країнах ЄС. Вивчено основні принципи, види та інструменти міграційної політики. Проаналізовано механізми та засоби, спрямовані на інтеграцію іммігрантів та їхніх нащадків у культурний, соціальний і політичний простір.

Ключові слова: імміграція, міграційна політика, національна ідентичність, мультикультуралізм, Франція, Німеччина, Велика Британія.

Міграція — характерне явище для Європи. В процесі становлення ЄС як інтеграційного об'єднання характер і значення міграцій для його країн-членів змінювалися в залежності від внутрішніх потреб та зовнішніх чинників. Водночас процеси глобалізації стимулюють інтенсивний розвиток міжнародної міграції, що в свою чергу сприяє неконтрольованим та конфліктним з точки зору суспільних відносин трансформаційним процесам. Інтенсивність сучасних міграційних процесів сприяє загостренню суспільно-політичної полеміки з питань їх регулювання.

Питання впливу міграцій на політичний розвиток країн ЄС розглядаються в працях багатьох зарубіжних та вітчизняних науковців, зокрема І. Валлерстайна [4], М. Саттерлейта [13], Дж. Фрідмана [16], А. Коляндра [7], Дж. Лоуренса [8], В. Малахова [9], О. Трофимової [15] та ін.

Мета статті — окреслення основних напрямів впливу зовнішньої міграції на розвиток суспільно-політичних процесів у країнах ЄС.

Зростання частки мігрантів, що в'їхали до ЄС з метою отримання прибутку, призводило до збільшення соціальних витрат за умов розриву між їх кількістю та потребами економічного розвитку. Водночас спостерігалось суттєве загострення суспільних проблем, пов'язаних з ускладненням відносин між місцевими громадами та «іноетнічними» спільнотами у місцях їх компактного розселення.

Сучасний стан проблеми, пов'язаних з міграцією, в державах ЄС може бути проілюстрований на прикладах ситуації, яка склалася в трьох най-

більших країнах ЄС — Франції, Німеччині та Великій Британії, в яких налічується найбільша кількість зовнішніх мігрантів з країн, що розвиваються.

На початку ХХІ ст., як і протягом усього ХХ ст., Франція розглядалася мігрантами як одна з найбажаніших країн. Розквіт промисловості, успіхи у фінансовому секторі, високий статус на міжнародній політичній арені, широкий спектр можливостей і райдужні перспективи для різних сфер суспільного життя (у т. ч. культури та мистецтв), а головне — реальна можливість вільно, без обмежень і прив'язок до усталених норм проявляти сутність та нове бачення стали одним із визначальних факторів для розвитку французького суспільства в цілому.

В той же час демократичні цінності та ідеали рівності, які є символами французької державності, на практиці виявляються спалюваними через реалізацію політики «*подвійних стандартів*» відносно мігрантів. Усе частіше французьке суспільство постає в образі цинічної моделі демократії. Гострі соціальні катаклізми, від яких потерпає країна, спровоковані низкою причин, утім через недолуге законодавство та відсутність рівних умов найболючіше це відчувають іммігранти.

З-поміж європейських країн саме у Франції мешкає найбільша кількість іммігрантів-мусульман та їх нащадків, точну кількість яких визначити практично неможливо. Вважається, що в передмістях Парижу проживає декілька мільйонів іммігрантів, а кількість нелегалів складає більше 3 млн осіб [1].

За часів свого президентства Н. Саркозі зробив низку заяв, у тому числі про зв'язок між міграцією та зростанням злочинності, про прагнення вдвічі зменшити кількість прийнятих іммігрантів, а також про наміри скасувати чи обмежити соціальну допомогу мігрантам, змінити умови отримання іноземцями пенсії за віком, примусити безробітних іммігрантів до суспільно корисної праці. Як стверджував Н. Саркозі, французька система суспільної інтеграції виявилася неефективною. Н. Саркозі гостро критикував «проведення релігійних обрядів на вулиці» та «прагнення навертати інших у свою віру на території Франції». Н. Саркозі стверджував, що під загрозою опинилися самі базові цінності французького суспільства, включаючи спосіб життя, рівність між чоловіком і жінкою, вільне відвідування дівчатами шкіл, та зрештою уявлення про Францію як про світську країну [12].

З початком «арабської весни» (2011 р.) французькі офіційні кола були навіть змушені вдатися до погроз, що за потреби Франція може призупинити свою участь у Шенгенській угоді на невизначений термін — аж до внесення до неї необхідних змін, оскільки механізм контролю над міграціями виявив нездатність відповісти на сучасні виклики та запобігти притоку неконтрольованої імміграції [11].

Скандал у зв'язку з депортацією цілих таборів циган до Румунії (2010 р.) спричинив критику дій французького уряду з боку інших країн ЄС, що продемонструвало слабкість ліберально-демократичних принципів у контексті потреб гарантування безпеки суспільства. У 2006 р. французький парламент суттєво ускладнив процедуру в'їзду до Франції з метою постій-

ного проживання, залишивши без обмежень лише в'їзд для громадян країн-членів ЄС. Щодо інших категорій мігрантів, пільги були залишені лише для кваліфікованих фахівців, для яких передбачений трирічний випробувальний термін. Для некваліфікованих працівників можливість в'їзду зумовлена конкретними потребами секторів французької економіки.

Розроблений французьким урядом закон «Про вибіркову імміграцію» вимагає від іммігрантів з-поза меж ЄС підписання контракту, який зобов'язує вивчити французьку мову та поважати моральні принципи Французької Республіки. Закон суттєво ускладнив возз'єднання родин, збільшив терміни очікування дозволів та скасував практику автоматичного отримання громадянства усіма, хто мешкає в країні більше десяти років. Відповідаючи критикам закону, які називали закон расистським, Н. Саркозі аргументував рішення влади намірами привести французьке законодавство у відповідність з практикою інших країн та запобігти новим заворушенням у районах, заселених вихідцями з Африки та країн Близького Сходу, які неспроможні інтегруватися до французького суспільства [11].

У порівнянні з міграційною ситуацією у Франції міграційні проблеми Німеччини мають схожі витоки. Після Другої світової війни Німеччина почала активно залучати іноземну робочу силу. Спочатку для задоволення потреб у дешевій робочій силі вистачало етнічних німців, які переїздили з низки країн Центральної Європи через депортацію або втікали зі східної Німеччини з політичних мотивів.

Однак у 1950-х рр. дефіцит трудових резервів став знову відчутним. Для задоволення потреб експортно-орієнтованої промисловості німецькі підприємці почали залучати низькокваліфікованих працівників з країн Південної Європи. Це спричинило появу в ФРН значної кількості «гастарбайтерів». Мігрантів-гастарбайтерів вважали тимчасовою робочою силою, а не іммігрантами в сучасному розумінні цього поняття. Тобто іноземні працівники вважалися гостями, що мають повертатися назад до своїх країн, коли потреба в них відпаде.

З середини 1970-х рр. збільшення кількості іммігрантів відбувалося головним чином через возз'єднання сімей, а згодом — через збільшення кількості біженців. Як відзначає керівник аналітичного центру Stratfor Дж. Фрідман, німці зіткнулися з непередбаченою проблемою тоді, коли мігранти «перетворилися з тимчасової меншини на постійно присутнє співтовариство». Спочатку вони «не хотіли, щоб мігранти стали частиною Німеччини». Але якщо вони вже залишилися, Берлін виявив намір «зробити їх лояльними» до держави перебування [16].

Застосована урядами ФРН політика часткової сегрегації ставила за мету стимулювання повернення працівників та їх родин до країн походження (практика циклічної міграції), але вона виявилася неефективною. Спроби заохочувати повернення іноземних робітників на батьківщину спричиняли критику з боку активістів рухів захисту прав людини та боротьби з расовою і релігійною дискримінацією.

Оскільки автохтонне населення Німеччини скорочується, а в іммігрантських родинах спостерігається позитивна демографічна динаміка, очіку-

ється, що проблеми та ускладнення, пов'язані з мігрантами, мають сталу тенденцію до загострення. За прогнозами Федерального бюро статистики ФРН, до 2050 р. населення країни може скоротитися приблизно на 15 % — до 69–74 млн осіб, і якщо імміграція триватиме тими темпами, які спостерігалися в 2000-х рр. та зберігатимуться високі темпи народжуваності в мусульманських громадах, Німеччина має шанс перетворитися на країну, в якій домінуватимуть мусульмани [19].

Для сучасної Німеччини гострою політичною проблемою стало свідоме небажання чисельних верств іммігрантів інтегруватися до німецького суспільства, приймати його цінності та норми. Про це зокрема свідчить велика кількість емігрантських навчальних закладів, у яких навіть не вивчається німецька мова. Спостерігаються активізація діяльності екстремістських ісламських релігійних проповідників та угруповань салафітів, поширення ісламських релігійних центрів. Почастішали випадки переобладнання збанкрутілих християнських церков на мечеті.

Про зростання політичного напруження свідчили численні заяви та закиди представників уряду, які кінець кінцем визнали *неефективність міграційної та інтеграційної політики* Німеччини. За словами канцлера ФРН А. Меркель, «німецький підхід базувався на мультикультуралізмі та на повазі одне до одного, але він зазнав цілковитої невдачі». Мігранти, що приїждять до Німеччини, мають розмовляти німецькою мовою, і «тільки тоді вони зможуть інтегруватися до суспільства» [10]. Проте головний акцент у заявах А. Меркель все ж стосувався захисту світоглядних цінностей німецького суспільства. На з'їзді молодіжного крила Християнсько-демократичного союзу (жовтень 2010 р.) вона чітко наголосила, що «цінності, котрі представляє іслам, мають співвідноситися з нашою конституцією. Тут діє конституція, а не закони шаріату. Для тих, хто з цим не згоден, тут нема місця». А. Меркель була навіть змушена визнати, що німці залишаються прихильниками християнських цінностей, й що базові умови життя в країні дозволяють німецькому суспільству вимагати від іммігрантів оволодіння німецькою мовою та відмови від певних звичок [6].

Істотну проблему безпекового характеру в європейських країнах становить розширення діяльності радикальних ісламських угруповань, насамперед салафітів, які ведуть активну агітацію та вербовку активістів. Окрім внутрішньополітичних чинників урядова політика ФРН зазнає певного тиску і з боку офіційних кіл Туреччини, які традиційно виявляють чутливість до становища турецької діаспори, що є найчисельнішою мусульманською громадою Німеччини. Зазначимо, що президент Туреччини Р. Т. Ердоган публічно закликав німецьких турків до інтеграції в німецьке суспільство, але застеріг їх проти асиміляції (публічний виступ перед турецькою громадою в Дюсельдорфі, 28.02.2011 р.). Пообіцявши підтримку особам турецького походження, які відмовилися від турецького громадянства на користь громадянства іншої країни, Ердоган оголосив про намір турецького уряду запровадити для закордонних турків так звані «сині картки», еквівалентні турецькому паспорту, що забезпечуватимуть їх власникам політичні права на території Туреччини.

Запровадження жорстких обмежень для претендентів на легальний в'їзд до ФРН за законами про імміграцію 2006–2007 рр. (вимоги щодо знання мови, визначення правил перебування, застосування принципу інтеграції іноземців) призвело до скорочення кількості прибульців з-поза меж ЄС. Внесені поправки базувалися на 11 директивах ЄС щодо прав іноземних громадян, нормативів безпеки та передбачали корегування інших законів (про перебування, трудову діяльність, про право на вільне переміщення та проживання, про біженців, про міграційний облік та про громадянство).

Проте ці нововведення суттєво не поліпшили порядок найму іноземних спеціалістів, на якому наполягали німецькі підприємці. Для залучення іноземних фахівців підприємці мають довести наявність особливої економічної доцільності чи регіональної потреби та відповідних джерел фінансування. Втім, залишалися не вирішеними суттєві проблеми і з визнанням іноземних дипломів, які ускладнювали підтвердження кваліфікації спеціалістів з країн, що не входять до ЄС та ОЕСР. Як наслідок, у 2008 р., уперше за 24 роки, кількість іммігрантів, що прибули з метою постійного проживання до ФРН (682 тис.), була меншою за кількість тих, що виїхали з країни (738 тис.). Водночас суттєво зросла кількість претендентів на статус біженця, до кінця липня 2015 року влада Німеччини отримала 188 000 заяв з проханням про притулок — на 15 416 більше, ніж за цілий 2014 рік. Конфлікт у Сирії й надалі залишається найбільшим двигуном міграції. Однак невпинне насильство в Афганістані та Еритреї, бідність у Косово штовхають людей до пошуків кращої долі за кордоном.

Значні сподівання щодо виправлення ситуації покладаються на закон про «синю карту» від 1 серпня 2012 р., який спрощує в'їзд до Німеччини фахівців з математики, інформаційних технологій (ІТ), природничих та технічних наук (за умов гарантованої зарплати в обсязі не менше €46400 на рік) та інженерів, лікарів та спеціалістів з інформатики (за умов мінімальної річної зарплати в €36192).

У Великій Британії основна маса мігрантів походить з колишніх володінь Британської імперії в Азії (Пакистану, Індії, Бангладеш), Африці (ПАР, Кенія, Уганда та ін.), Вест-Індії, а також з Китаю та країн Центральної та Східної Європи. З метою захисту прав іммігрантів та сприяння рівним можливостям було створено Комісію з расової рівності, яка згодом дістала назву Комісії з громадянської рівності та прав людини. Хоча британське законодавство не визнає позитивної дискримінації, впровадження політики плюралізму супроводжувалося фактичним застосуванням окремих елементів етнічного квотування [9].

За даними перепису населення 2001 р. 7,53 % мешканців Великої Британії (4,3 млн осіб) народилися поза межами країни. В 1991 р. ця пропорція становила 5,75 % населення [7].

Значення збурення в британському суспільстві спричинили теракти, скоєні ісламськими екстремістами в Лондоні (2005 р.). В 2008 р. Королівський інститут об'єднаних служб з оборонних та безпекових досліджень (Royal United Services Institute for Defence and Security Studies) у своїй до-

повіді визнав, що через неспроможність уряду впоратися з проблемою іммігрантів, які не бажають асимілюватися, Велика Британія перетворилася на легку ціль для терористів. В доповіді вказувалося на недоречну повагу до мультикультуралізму з боку уряду та містилося порівняння ситуації в країні зі станом, що передував Першій світовій війні: «Втрата країною впевненості в своїх силах контрастує з діяльністю її ворогів — ісламських терористів» [3]. Виглядає цікавим загальний висновок доповіді, згідно з яким *«фрагментоване постхристиянське суспільство»* все більше зазнає розбрату внаслідок різних уявлень щодо власної історії, національних цілей, цінностей та політичної ідентифікації [2; 3].

На 47-й Мюнхенській конференції з питань безпеки (2011 р.) британський прем'єр, лідер Консервативної партії Д. Кемерон назвав політику мультикультуралізму на загал невдалою й закликав відмовитися від толерантності та невтручання в справи тих, хто не сприймає західних норм життя. Д. Кемерон наголошував на потребі перейти до «лібералізму з м'язами», який гарантуватиме формування національної ідентичності на засадах демократії, рівних прав, верховенства закону і свободи слова.

Такий підхід має унеможливити використання багатокультурності як засобу сприяння мусульманським екстремістським течіям та передбачає вигнання ісламських організацій, які ведуть пропагандистську діяльність проти західних ліберальних цінностей [20]. За словами Д. Кемерона, доктрина багатокультурності заохочує до «життя в роз'єднаних, відокремлених одна від одної етнічних общинах», тоді як заради приборкання розповсюдження екстремізму британці потребують чіткішої та більш визначеної національної ідентичності.

В Британії, як і в інших країнах ЄС, соціокультурні наслідки міграційної політики все частіше піддаються критиці та ставляться під сумнів. Принагідно лідер організації Migration Watch Е. Грін стверджував, що «імміграція не може і не повинна тривати такими темпами... й чи потрібні країні ще п'ять мільйонів іммігрантів за умов, коли вони не інтегруються з суспільством?» [7].

Інша важлива обставина, яка загострила дискусію щодо міграційних проблем, полягала в стрімкому зростанні кількості трудових мігрантів з країн Центральної та Східної Європи, які мали право на одержання соціальних виплат. У 2013 р. чистий приток населення до Великої Британії з-поза меж ЄС становив 30 тис. осіб, а наплив мігрантів з країн ЄС порівняно з попереднім роком виріс з 72 тис. до 106 тис.

Критики політики уряду з боку правих угруповань застерігали, що така тенденція веде до зростання рівня безробіття серед корінних мешканців та деформує структуру ринку праці. У відповідь прем'єр Д. Кемерон підтримав застосування обмежень щодо сімей працюючих мігрантів. З 2014 р. правом на соціальні виплати по безробіттю та податкові кредити для сімей з дітьми можуть скористатися лише ті громадяни ЄС, які мешкають у Великій Британії впродовж трьох місяців. Проте ці заходи навряд чи здатні загальмувати імміграцію, яка впродовж 2014 р. зросла на 40 %. За останніми ж оцінками, щорічно до країни приїздить до 260 тис. мігрантів.

За прогнозами, в разі збереження рівня та темпів імміграції, які встановилися на початку 2000-х рр., в 2050 р. населення іноземного походження в країнах Західної Європи, незалежно від формулювань, якими воно позначається в різних країнах регіону, може сягнути до 30 % від загальної кількості населення.

За оцінками М. Саттеруейта, у разі збереження окреслених тенденцій рівень імміграції (показник частки населення іммігрантського походження) до 2030 р. може сягнути 18,2 % у Німеччині та 27,7 % у Нідерландах, а в 2050 р. може становити відповідно 23,6 % у Німеччині та 32,8 % в Нідерландах [13].

Вказана тенденція зумовлена збігом значних кількісних об'ємів імміграції, високого рівня народжуваності та відносно молодого віку приїжджих, що сприяє вкрай швидкому зростанню іноетнічного населення. При цьому значна за кількісними показниками імміграція вкупі зі значно вищими темпами зростання населення іноземного походження *трансформують структуру і склад суспільства європейських країн*. І хоча в перспективних розрахунках враховуються іноземці-мігранти як з інших країн Європи, так і з держав, що знаходяться поза її межами, обсяг населення європейського походження, яке традиційно становить близько половини всіх іноземців у таких країнах, як Нідерланди чи Бельгія, зростатиме лише недовгий час і в незначних пропорціях, аж до його кількісної стабілізації. Більшість прогнозів також сходяться на тому, що високі показники народжуваності серед іммігрантського населення теж будуть поступово, і в деяких випадках досить різко скорочуватися, наближаючись до показників, які спостерігаються у місцевого населення. Проте основні зміни у складі населення відбуватимуться за рахунок нових хвиль міграцій.

Варіанти прогнозу, що ґрунтуються на «нульовій міграції», показують, що зростання населення іноземного походження буде в такому випадку досить незначним. Однак якщо імміграція в розвинені країни залишиться на тому ж рівні, який спостерігався в 2000-х рр., «етнічний і соціальний склад більшості країн Західної Європи і США зміниться радикально і назавжди» [13].

Ще більш вражаючими виглядають розрахунки І. Валлерстайна. Спираючись на соціально-демографічні прогнози ООН, за якими в разі відсутності збільшення імміграції між 1995-м та 2050-м рр. в Італії населення працездатного віку скоротиться з 39 до 22 млн осіб, а Німеччини — з 56 до 43 млн, І. Валлерстайн доводить, що для утримання співвідношення між працюючими та пенсіонерами в пропорції 4:1 Італія має приймати не 350 тис., а 2,2 млн осіб на рік, а Німеччина — не 500 тис., як прогнозують експерти ООН, а 3,4 млн осіб щорічно [4].

За поширеними попередніми оцінками, в разі збереження теперішніх тенденцій, до середини ХХІ ст. в ЄС налічуватиметься від 80 до 100 млн іммігрантів та їхніх нащадків. За цих обставин європейські суспільства все більше набуватимуть мультицивілізаційного характеру. При цьому, як відзначають європейські дослідники, зростаюча кількість іммігрантів, активізація діяльності іммігрантських громад та суміжні конфліктогенні чин-

ники призводять до дискредитації таких понять, як «успішна інтеграція», «позитивний іслам», мультикультуралізм тощо [15; 17; 18].

Наслідки невдалої міграційної політики та політики суспільної інтеграції, які стосуються багатьох аспектів політичної, культурної, соціальної, економічної та інших сфер суспільного життя, виглядають невтішними як для ЄС, так і для країн, які формують його зовнішнє оточення. Наявні тенденції та конфлікти, пов'язані з виникненням в середовищі іммігрантів паралельних суспільних інститутів, поставили під сумнів можливості ліберальної демократії впоратися з проблемою багатокультурності, насамперед у контексті міжцивілізаційних та етнорелігійних відносин. Як стверджують окремі експерти, насамперед з політичних партій правого толку, в ряді країн місцеві влада та населення вже неспроможні асимілювати іммігрантів, чисельність яких рік від року зростає. В середньостроковій перспективі це ставить під сумнів як життєздатність ліберально-демократичних устоїв та політичних режимів, так і можливість збереження громадянського миру та стабільності за умов паралельного співіснування різних сегментів суспільства.

Істотним ідеологічним викликом ліберальній демократії стали войовничі течії радикального ісламу, які пропагують неповагу до європейського законодавства та корінного населення з притаманними йому цінностями. До таких течій належать ісламський фундаменталізм, салафізм, джихадизм, чорний расизм та ін. Водночас після терактів у США (2001 р.), Мадриді (2004 р.) та Лондоні (2005 р.), а також численних заворушень і погромів у багатьох містах в європейських країнах поширюється ісламофобія, найбільш послідовними adeptами якої виступають різні течії нових правих. Праві рішуче заперечують появу в своїх країнах територій «дар аль-іслам», де ісламські радикали намагаються встановлювати шаріат та його правові установи (включаючи шаріатські суди та патрулі на вулицях).

Численні масові міські заворушення та теракти у Франції, Німеччині, Великій Британії, Швеції, Бельгії та ін. країнах спричинили в суспільстві посилення відчуття небезпеки, пов'язане зі зростанням чисельності та посиленням впливу іммігрантських громад, а також сумніви в ефективності дій правоохоронних органів. Оскільки політичні та культурні уподобання та настрої населення безпосередньо впливають на визначення державних інтересів та засад суспільного устрою, зростаюча кількість іншокультурних мешканців становить безпосередню загрозу національній безпеці як окремих європейських країн, так і ЄС у цілому. Соціально-демографічні зміни та культурно-цивілізаційна строкатість суспільства прискорюватимуть формування нових елементів ідентичності, які мають тенденцію до посилення конфронтаційних ознак. За таких обставин в країнах ЄС можливе не лише посилення сепаратизму, загострення автономістських вимог з боку окремих територій, але й загострення етнічних та етнорелігійних конфліктів.

Список літератури

1. Белов И. Журналы: Франция и проблемы иммиграции [Электронный ресурс] / И. Белов // Радио RFI. 03.10.2010. — Режим доступа: <http://www.russian.rfi.fr/node/32309>
2. Британский премьер осудил политику мультикультурализма. 05.02.2011 [Электронный ресурс]. — Режим доступа: <http://www.lenta.ru/news/2011/02/05/multicult/>
3. Британцы признали опасность мультикультурности. 15.02.2008 [Электронный ресурс]. — Режим доступа: <http://lenta.ru/news/2008/02/15/multi/>
4. Валлерстайн И. Замещающая миграция [Электронный ресурс] / И. Валлерстайн // Демоскоп. — Комментарий № 32 от 15 января 2000 г. — Режим доступа: <http://demoscope.ru/weekly/2005/0199/analit05.php>
5. В Германии иностранцев намного меньше, чем выходцев из семей мигрантов [Электронный ресурс] // Deutsche Welle. 11.10.2011. — Режим доступа: <http://www.dw.de/dw/article/0,,15444865,00.html>
6. Германия собирается проводить более жесткую политику в отношении иммигрантов [Электронный ресурс] // Новости иммиграции, эмиграции. 21.10.2010. — Режим доступа: <http://emigrant.name/novostiimmigracii/germaniya-politiku-immigrantov.html>
7. Коляндра А. Британия посчитала иммигрантов [Электронный ресурс] / А. Коляндра // Заграница. — 2005. — № 37 (297). — Режим доступа: <http://www.zagranitsa.info/article.php?new=297&idart=2975>
8. Лоуренс Дж. Как совладать с транснациональным исламом: мусульмане и государство в Западной Европе / Дж. Лоуренс // Прогнозис. — 2007. — № 1 (9). — С. 199–220.
9. Малахов В. После мультикультурализма: Европа и её иммигранты [Электронный ресурс] / В. Малахов. 27.01.2012. — Режим доступа: <http://www.polit.ru/article/2012/01/27/malakhov>
10. Меркель заявила о провале мультикультурализма [Электронный ресурс] // Би-Би-Си. 17.10.2010. — Режим доступа: http://www.bbc.co.uk/russian/international/2010/10/101016_merkel_multiculturalism_failed.shtml
11. Саркози грозит вывести Францию из Шенгена. 12.03.2012 [Электронный ресурс]. — Режим доступа: <http://kp.ru/daily/25848.5/2818816/>
12. Саркози: Попытка построить мультикультурное общество во Франции провалилась. 11.02.2011 [Электронный ресурс]. — Режим доступа: <http://korrespondent.net/world/1184999-sarkozy-popytka-postroit-multikulturnoeobshchestvo-vo-francii-provalilas>
13. Саттеруэйт М. Последствия иммиграции: прогнозы и проблематика [Электронный ресурс] / М. Саттеруэйт / Полит.ру. 26 ноября 2005. — Режим доступа: <http://polit.ru/article/2005/11/26/margret/>
14. Степовик М. Население Германии увеличивается третий год подряд [Электронный ресурс] / М. Степовик // Deutsche Welle. 08.01.2014. — Режим доступа: <http://dw.de/p/1AmoU>
15. Трофимова О. Мусульмане и ислам в Западной Европе / О. Трофимова // Мировая экономика и международные отношения. — 2009. — № 10. — С. 52–62.
16. Фридман Дж. Германия и провал мультикультурализма. 11 сентября 2012 г. [Электронный ресурс] / Дж. Фридман; пер. с англ. А. Маклакова. — Режим доступа: <http://dialogs.org.ua/ru/cross/page27174.html>
17. Эш Т. Г. Ислам в Европе / Т. Г. Эш // Прогнозис. — 2007. — № 1(9). — С. 185–197.
18. Boukhars A. Islam, Jihadism, and Depolitization in France and Germany / A. Boukhars // International Political Science Review. — 2009. — Vol. 30, No. 3. — P. 297–317.
19. Graupner H. German Population Plunge Expected [Электронный ресурс] / H. Graupner // Deutsche Welle. 07.11.2006. — Режим доступа: <http://www.dw.de/dw/article/0,,2229744,00.html>
20. PM's speech at Munich Security Conference / Government Digital Service. Speech, Cabinet Office, Prime Minister's Office, 10 Downing Street. 5 February 2011 [Электронный ресурс]. — Режим доступа: <https://www.gov.uk/government/speeches/pms-speech-at-munich-securityconference>.

References

1. Belov I. «Zhurnaly: Franciya i problemy immigracii.» [Magazines: France and problems of immigration] Accessed October 3, 2010. <http://www.russian.rfi.fr/node/32309>
2. «Britanskij premer osudil politiku multikul'turalizma.» [The British prime minister has condemned to the politician of multiculturalism] Accessed February 5, 2011. <http://www.lenta.ru/news/2011/02/05/multicult/>
3. «Britancy priznali opasnost multikulturnosti.» [British recognized danger of multiculturalism] Accessed February 15, 2008. <http://lenta.ru/news/2008/02/15/multi/>
4. Vallerstajin, I. «Zameshchayushchaya migraciya.» [The replacing migration] Demoskop. Kommentarij № 32 ot 15 yanvarya 2000 g. <http://demoscope.ru/weekly/2005/0199/analit05.php>
5. Deutsche, Welle. «V Germanii inostrancev namnogo men'she, chem vyhodcev iz semej migrantov.» [In Germany it is much less foreigners, than natives of families of migrants] Accessed October 11, 2011. <http://www.dw.de/dw/article/0,,15444865,00.html>
6. Novosti immigracii, eh migracii. «Germaniya sobiraetsya provodit' bolee zhestkuyu politiku v otnoshenii immigrantov» [Germany is going to pursue more tough policy concerning immigrants] Accessed October 21, 2010. <http://emigrant.name/novostiimmigracii/germaniya-politiku-immigrantov.html>
7. Kolyandr, A. «Britaniya poschitala immigrantov.» [Britain has counted immigrants] Zagranica 37 (297) (2005) Accessed <http://www.zagranitsa.info/article.php?new=297&idart=2975>
8. Lourens, Dzh. «Kak sovladat s transnacional'nyim islamom : musulmane i gosudarstvo v Zapadnoj Evrope» [How to master transnational Islam: Muslims and the state in Western Europe] Prognosis. № 1 (9) (2007):199–220.
9. Malahov, V. «Posle multikulturalizma: Evropa i ee immigranty.» [After multiculturalism: Europe and its immigrants] Accessed January 27, 2012. <http://www.polit.ru/article/2012/01/27/malakhov>
10. Bi-Bi-Si. «Merkel zayavila o provale multikulturalizma» [Merkel has declared a multiculturalism failure] Accessed October 17, 2010. http://www.bbc.co.uk/russian/international/2010/10/101016_merkel_multiculturalism_failed.shtml
11. «Sarkozi grozit vyvesti Franciyu iz Shengena.» [Sarkozy threatens to bring France out of Schengen] Accessed March 12, 2012. <http://kp.ru/daily/25848.5/2818816/>
12. «Sarkozi: Popytka postroit' mul'tikul'turnoe obshchestvo vo Francii provalilas.» [Sarkozy: Attempt to construct multicultural society in France has failed] Accessed February 11, 2011. <http://korrespondent.net/world/1184999-sarkozi-popytka-postroit-multikulturnoeobshchestvo-vo-francii-provalilas>
13. Satteruehjt, M. «Posledstviya immigracii: prognozy i problematika.» [Immigration consequences: forecasts and perspective] Accessed November 26, 2005. <http://polit.ru/article/2005/11/26/margret/>
14. Stepovik, M. «Naselenie Germanii uvelichivaetsya tretij god podryad.» [The population of Germany increases the third year in a row] Deutsche Welle. Accessed January 08, 2014. <http://dw.de/p/1AmoU>
15. Trofimova, O. «Musulmane i islam v Zapadnoj Evrope.» [Muslims and Islam in the Western Europe] Mirovaya ekonomika i mezhdunarodnye otnosheniya [World economy and international relations]10 (2009): 52–62.
16. Fridman, Dzh. «Germaniya i proval mul'tikul'turalizma.» [Germany and failure of multiculturalism] Accessed September 11, 2012 <http://dialogs.org.ua/ru/cross/page27174.html>
17. Esh, T. G. «Islam v Evrope.» [Islam in Europe] Prognosis. № 1(9) (2007):185–197.
18. Boukhars, A. «Islam, Jihadism, and Depolitization in France and Germany.» International Political Science Review. 30, no. 3 (2009): 297–317.
19. Graupner, H. «German Population Plunge Expected.» Deutsche Welle. Accessed November 07, 2006. <http://www.dw.de/dw/article/0,,2229744,00.html>
20. Government Digital Service. Speech, Cabinet Office, Prime Minister's Office, 10 Downing Street. «PM's speech at Munich Security Conference» Accessed February 5, 2011. <https://www.gov.uk/government/speeches/pms-speech-at-munich-securityconference>

Стаття надійшла до редакції 29.01.2016 р.

Г. И. Пуїо

кафедра політології і державного управління УжНУ
57/57, ул. Даниїла Галицького, г. Мукачево, 89600, Україна

ВЛИЯНИЕ ВНЕШНИХ МИГРАЦИЙ НА ОБЩЕСТВЕННО-ПОЛИТИЧЕСКИЕ ПРОЦЕССЫ В СТРАНАХ ЕС

Резюме

Миграция — это сложный многоэтапный процесс. В эпоху глобализации и научно-технического прогресса взвешенная миграционная политика — это залог успеха страны на международной арене. Как и в начале XIX века, Франция, Германия, Великобритания остаются одними из наиболее востребованных стран для мигрантов. Однако, несмотря на бесспорный опыт, часто их политика в данной сфере воспринимается неоднозначно.

Рассмотрены основные направления влияния миграционных процессов на общественно-политическую ситуацию в странах ЕС. Изучены основные принципы, виды и инструменты миграционной политики. Проанализированы механизмы и средства, направленные на интеграцию иммигрантов и их потомков в культурное, социальное и политическое пространство.

Ключевые слова: иммиграция, миграционная политика, национальная идентичность, мультикультурализм, Франция, Германия, Великобритания.

H. I. Puio

Department of Political Science and Public Administration UzhNU
st. Daniel Galician 57/57, m. Mukachevo, 89600, Ukraine

THE INFLUENCE OF EXTERNAL MIGRATION ON SOCIO-POLITICAL PROCESSES IN THE EU

Summary

Migration is a complex multistage process. In the era of globalization and scientific and technological progress deliberated migration policy is considered to be the key to the country success on international arena. As at the beginning of XIXth century, France, Germany, Great Britain remains one of the most popular countries for migrants. However, despite the undeniable experience of the, its policy in this area is often perceived ambiguously.

The article describes the main dimensions of the impact of migrations on the socio-political situation in the EU countries. The basic principles, types and tools of immigration policy have been studied. The mechanisms and means aimed to integrate immigrants and their descendants into the cultural, social and political space have been analyzed.

Key words: immigration, migration policy, national identity, multiculturalism, France, Germany, Great Britain.

Сіра О. В.

аспірант кафедри міжнародних відносин ОНУ ім. І. І. Мечникова
к. 32, 24/26, Французький бул., г. Одеса-58, 65058, Україна
Тел.: 380(482) 633259. E-mail: olgaseraya28@gmail.com

ОСОБЛИВОСТІ ТА ПРОБЛЕМИ ВЗАЄМНОГО СПРИЙНЯТТЯ В ПІВДЕННІЙ КОРЕЇ ТА ЯПОНІЇ (1998–2015 рр.)

Стаття присвячена аналізу проблеми сприйняття у двосторонніх південнокорейсько-японських відносинах в період з 1998 по 2015 рік. У статті наводиться характеристика динаміки коливань протягом цих років, з урахуванням доцентрових та відцентрових сил, які впливали на обидва фактори системи. В якості підсумку автор пропонує можливі шляхи вирішення питання взаємної перцепції для урядів обох держав.

Ключові слова: Південна Корея, Японія, взаємне сприйняття, загрози безпеки, політичні еліти.

Сьогодні не новим буде твердження, що доволі складно державам, які ще донедавна були ворогами, досягти всебічного дійсного примирення, забути минулі образи. За винятком декількох випадків, поширеним явищем є протиріччя, побудовані на фундаменті невирішених минулих «ран», які продовжують порушувати стан сьогоденних відносин (наприклад, китайсько-японські, греко-турецькі відносини). Повоєнні відносини Республіки Корея (РК) та Японії також на жаль підпадають під цю категорію. Для дослідження та аналізу зовнішньополітичних та внутрішньополітичних трендів сучасності, які характерні для цих країн, важливим й актуальним є питання саме взаємного сприйняття в Південній Кореї та Японії.

З метою всебічного вивчення даної проблеми в якості основної джерельної бази використовувалися статті провідних дослідників, які займаються аналізом двосторонніх відносин [1; 3; 4; 6; 7; 10; 17; 19–25]. Також в окрему групу можна виділити статистичні дані, які представлені різноманітними структурами (Франко-німецьке бюро з питань молоді, Корейська асоціація міжнародної торгівлі) [2; 9]. Метою даного дослідження є характеристика особливостей та проблем, які впливали на двосторонню перцепцію в зазначений період, та пропозиція можливих шляхів налагодження корейсько-японських відносин в майбутньому. В завдання статті входить надання характеристики на основі дослідження практичних кроків на шляху покращення відносин й сприйняття на різних рівнях в майбутньому.

У 1945 р. Корея була звільнена від японського колоніального панування, а вже в 1948 р. була створена РК. Протягом наступних двох десятиліть Південна Корея та Японія не мали дипломатичних відносин взагалі, незважаючи навіть на фактор США, в особливості для цих держав. Після довгих і важких переговорів між двома країнами був підписаний договір норма-

лізації відносин в 1965 р., але цією угодою де-факто не вдалося подолати взаємний антагонізм та накопленні протиріччя. В роки після підписання цього важливого в дипломатичному плані договору відносини між Південною Кореєю та Японією хиталися від протиріч і взаємних звинувачень до, хоча й обмеженого, але все ж співробітництва. Після розпаду біполярної системи та закінчення Холодної війни обидві країни увійшли в новий етап на світовій арені не лише як демократії з вільною ринковою економікою, але вони також мали США в якості могутнього союзника не тільки в питаннях безпеки, але й за багатьма іншими категоріями. Незважаючи на ці сприятливі фактори, вони не змогли досягти реального примирення та налагодження двосторонніх стосунків.

Коливання в південнокорейсько-японських відносинах в період після 1998 р. взагалі доволі цікавий для дослідження факт; у 1998 р. обидві сторони почали вживати компромісні заходи, можна сказати, новаторські, для того, щоб перемістити свої відносини в більш сприятливу площину. Серед них були, наприклад, перші за всю історію офіційні вибачення з боку Японії, які РК також офіційно прийняла, наступне відкриття південнокорейських ринків для японської культурної продукції (яка до цього етапу була заборонена на території РК). Ці події значно покращили відносини між двома колишніми ворожими державами як на міжурядовому, так і на громадському рівнях. Проте подібний пік доброзичливості у відносинах тривав, на жаль, недовго. Після 1998 р. обидві країни переживали чергування періодів гармонії та співпраці з напруженістю та взаємними звинуваченнями, особливо це стосувалося питань взаємної перцепції.

Чисельні дослідники підкреслюють, що примирення між колишніми ворожими державами включає в себе дві необхідні складові категорії: міжурядовий рівень («уряд — уряд») та громадський рівень («народ — народ») [4]. Міжурядовий вимір складається з дипломатичної нормалізації, стабільного миру, заяв вибачення, надання офіційних репарацій і компенсацій, а також комплексних взаємовигідних економічних заходів та взаємодії. Доволі цікавою також є друга категорія — громадський вимір або формування так званих «гармонійних взаємних почуттів». При розгляді даного кейсу вище зазначені два аспекти могли б і повинні були працювати в інтерактивному режимі. Міжурядове примирення може призвести до «гармонійних взаємних почуттів» серед простих громадян, в той час як «гармонійні взаємні почуття» можуть служити каталізатором для стимулювання примирення на міжурядовому рівні.

Багато вчених намагалися проаналізувати відносини між РК та Японією, зосередивши увагу на різних категоріях (історичні образи, роль США, сприйняття загроз, національна ідентичність та ін.). Проте в існуючій літературі та інших джерелах відсутній безпосередній аналіз факторів, що впливають саме на взаємне сприйняття РК та Японії. Тому автор вважає доцільним проаналізувати питання взаємного сприйняття, підкреслюючи динаміку співвідношення політичних еліт, історичних та територіальних спорів, а також безпекових пріоритетів. Ці три категорії найсильніше впливають вже на динаміку самих двосторонніх відносин, граючи як

дестабілізуючу (відцентрова сила), так і зближуючу роль (доцентрова сила) між цими державами.

Подібна формула більш очевидна з практичної точки зору. Наприклад, згідно з одним із фундаментальних принципів реалізму, якщо актори поділяють спільну загрозу безпеці (в конкретному випадку — північнокорейська ядерно-ракетна програма), вони можуть трансформувати власні відносини від протиріч до взаємного співробітництва і взаєморозуміння. Дана категорія може мати негативні властивості у випадку, коли безпекові пріоритети розходяться (наприклад, РК намагалася налагодити діалог з КНДР, незважаючи на провокаційні дії протягом 1998–2007 рр., в той час як Японія підтримувала жорстку політику щодо Північної Кореї в цей період у зв'язку з північнокорейською ядерною програмою, випадками викрадення японських моряків та ін.) [7].

Що стосується примирливих ініціатив вищих політичних еліт, цей фактор також відіграє вкрай важливу роль у двосторонніх відносинах, оскільки вони безпосередньо можуть вирішувати історичні проблеми або стимулювати заходи взаємного співробітництва. Як показує досвід, отримання вигід економічного, соціально-політичного характеру може відігравати визначальну роль, послаблюючи конфліктні тенденції. Такі політичні акти можуть також активізувати культурні та людські обміни між двома країнами; згідно з ідеями конструктивізму, зростання цих обмінів може займати важливе місце у формуванні позитивного сприйняття за допомогою соціальної взаємодії, яка започатковується з метою сприяння культурному і ціннісному розумінню. З іншого боку, фактор політичних еліт може бути й контрагентом, підвищуючи рівень антагонізму, якщо історичні суперечки використовуватимуться в негативному аспекті в якості інструменту заради досягнення власних політичних цілей. Подібні політичні акти можуть стимулювати побічний ефект в різних секторах, що, таким чином, мінімізує економічні взаємодії, а також культурні та людські обміни.

Пов'язані з попереднім фактором стримання або загострення історичних та територіальних протиріч саме по собі може здійснювати прямий вплив на взаємнесприйняття РК та Японії. Південна Корея перейшла у якісно новий період, зазнавши значних демократичних трансформацій в середині — наприкінці 1980-х рр., було створено багато громадських суспільних організацій, які фактично придушувалися протягом трьох попередніх десятиліть авторитарного правління [19]. Їх «голоси» почали активно критикувати минулі провини Японії, накаляючи загальну обстановку в питанні двосторонніх відносин. В той же час в японському суспільстві також активізувалися дебати стосовно територіальних питань, конкретно в даному випадку — щодо островів Токто або Такесима. Така ескаляція історичних спорів сприяє суцільному накалу міждержавних відносин, завдає серйозної шкоди взаємному сприйняттю. Якщо розглядати інший бік даного аспекту, то він навпаки, або шляхом примирних ініціатив політичних лідерів, або через слабкість суспільних рухів, може забезпечити сприятливі умови, за яких обидві країни поліпшать взаємне сприйняття.

Аналізуючи період з 1998 до 2015 р., особливо чітко можна дослідити всі ці явища саме в практичній площині (яскраво прослідковуються зміни у взаємному сприйнятті, викликані чергуванням доцентрових та відцентрових сил, зазначених раніше), умовно поділивши його на чотири етапи. Період 1998–2000 рр. став етапом доцентрового тренду, коли помітно покращився рівень взаємного сприйняття з обох сторін, в той час як у період між 2011–2015 рр. домінуючу позицію займали відцентрові сили; етапи 2001–2007 рр. та 2008–2010 рр. характеризувалися певною нейтральністю між негативними та позитивними тенденціями у відносинах.

На першому етапі з 1998 до 2000 р. доцентрові сили у відносинах РК — Японія були виключно сильними; ініціативи примирення з боку політичних еліт були безпрецедентно активними. На зустрічі на вищому рівні у 1998 р. Прем'єр-міністр Японії Обуті Кейзо офіційно у письмовій формі приніс вибачення за страждання, заподіяні корейському народу під час японського колоніального панування; в свою чергу Президент РК Кім Де Чжун прийняв вибачення, після чого лідери обох країн оголосили еру нового партнерства, а РК навіть почала відкривати власні ринки для японської культурної продукції, як вже відзначалося раніше [5].

Доволі складно навіть сьогодні об'єктивно оцінювати мотиви цього акту, але, наприклад, первинні мотиви Президента Кіма можна пов'язати з азіатською фінансовою кризою 1997–1998 рр., а також прийняттям так званої політики залучення КНДР до діалогу «Sunshine» [14]. На той час з'явилася очевидна потреба в регіональному партнерстві та підтримці в економічному, політичному плані, і цей вакуум могла зайняти лише Японія. Що стосується Японії, тогочасні безпекові загрози, пов'язані з запуском в серпні 1998 р., стимулювали процес зближення та примирення з Півднем. В результаті історичного саміту 1998 р. обидва уряди стали розглядати можливість підписання угоди про створення зони вільної торгівлі. І, хоча переговори в кінцевому підсумку були припинені в листопаді 2004 р. з економічних і політичних причин, проте було очевидно, що протягом 1998–2000 років сторони очікували поглиблення економічного співробітництва [1].

Також каталізатором зближення і налагодження взаємної перцепції служив фактор спільної загрози безпеці з боку КНДР. Обидві країни домовилися тісніше співпрацювати в цій сфері з метою стримування військової загрози Північній Кореї (хоча де-факто масштаби співпраці в галузі безпеки фактично залишилися на рівні рудиментарних заходів по зміцненню довіри, таких як військові обміни і спільні тренування).

Проте, слід відразу зазначити, що сприйняття загрози зазнало розрізнення вже тоді, коли президент Кім Де Чжун ініціював політичний курс «Sunshine», що отримало певні відцентрові характеристики [23]. З іншого боку, протягом даного періоду ця відцентрова сила була набагато слабкішою, ніж доцентрові сили, зазначені раніше. В результаті опитувань стало зрозуміло, що взаємне сприйняття на цьому етапі значно покращилося: якщо в 1995 р. більше половини питаних корейців несприятливо ставилися до японців — 68,9 %, то вже у 2000 р. цей показник знизився до

42,2 % . Аналогічним чином 53 % японських громадян негативно ставилися до РК в 1995 р., тоді як в 2000 р. це число зменшилося до 46,9 % [15].

В другий період між 2001 і 2007 рр. можна побачити абсолютно іншу картину співвідношення доцентрових та відцентрових сил. Відцентрові тенденції на цьому етапі значно збільшилися у зв'язку із загостренням історичних та територіальних суперечок, а також через використання політичними лідерами цих протиріч в якості інструментів для досягнення власних політичних цілей на внутрішньополітичній арені [22].

У квітні 2001 р. Міністерство освіти Японії затвердило новий підручник історії під редакцією «Японського товариства з реформування підручника історії» [16]. На перший погляд, ця подія не пов'язана напряму з між-державними відносинами, але за цим послідували різкі зміни у двосторонніх відносинах. РК та КНР розкритикували цей крок, інші азіатські країни також засуджували японське керівництво, тому що новий шкільний підручник виправдовував японську минулу агресію; завдяки цій події історичні суперечки між Японією та її колишніми противниками зазнали ескалації, крім того, також з новою інтенсивністю знову постали й територіальні протиріччя між країнами [13].

Прем'єр-міністр Японії Дзюнітіро Коїдзумі погіршив ще більше відносини з РК, щорічно з 2001 по 2006 р. відвідуючи святилище Ясукуні, яке вважається символом японської військової агресії [8]. Причиною подібних кроків була необхідність для Коїдзумі отримати підтримку з боку консервативних та націоналістичних сил Японії, щоб провести в країні неоліберальні економічні реформи. Таким чином, власними щорічними візитами до храму він збільшив внутрішню популярність та підтримку, але такі акти погіршили взаємне сприйняття та відносини Японії з іншими державами в регіоні, зокрема з РК, які й були головними жертвами минулого мілітаризму та агресії держави.

В лютому 2005 р. проблема зазнала нових потрясінь: був прийнятий законопроект, який визначав 22 лютого як «День Такесима». У той же день посол Японії в РК, на прес-конференції для іноземних ЗМІ, що відбулася в Сеулі, заявив про суверенітет Японії над Токто/Такесима [17]. У квітні 2005 р. японський уряд знову оголосив про затвердження нової редакції підручників, які містили претензії країни на суверенітет над островом [16]. У відповідь на це в березні 2005 р. південнокорейський президент Но МуХьон проголосив початок «дипломатичної війни з Японією» [18]. Незважаючи на те, що провокаційні дії саме Японії були головною причиною спаду в стосунках в цей час, Президент Но також доклав зусиль у цю справу, і пояснювалося це необхідністю заручитися підтримкою на внутрішньополітичній арені через спад власної популярності. Окремо потрібно виділити роль ЗМІ обох сторін на цьому етапі, які широко використовували історичні та територіальні спори між державами, що значно збільшувало негативне сприйняття і накаляло стан двосторонніх відносин. У порівнянні з цими потужними відцентровими трендами центробіжні сили були доволі слабкими протягом всього другого періоду. Але потрібно все ж відзначити, що, не дивлячись на вищезазначене, обидві

країни продовжували поглиблювати економічну взаємозалежність, тому що вигоди перевищували всі негативні явища навіть на цьому етапі. Обсяг торгівлі різко збільшився з 43,1 млн дол. у 2001 р. до 82,6 млн дол. в 2007 р. [9]. Також цікаво, що культурні обміни саме на цьому етапі, корейський культурний бум в Японії та навпаки, зіграли вирішальну роль в ослабленні рівня негативного впливу відцентрових сил, але ці явища не носили масштабного характеру.

У порівнянні з другою фазою в третій період між 2008 та 2010 рр. спостерігався значний спад відцентрових сил, в той час як центробіжні тренди збільшилися. Після того, як в Японії до влади прийшла Демократична партія в серпні 2009 р., а Прем'єр-міністром став Хатояма Юкіо, була прийнята досить примирлива політична лінія щодо сусідів в регіоні Східної Азії [11]. Відходячи від політики, орієнтованої лише на Вашингтон, Хатояма прагнув розвивати тісні зв'язки із сусідніми країнами, зокрема, налагоджувати відносини з Китаєм та КНДР. В серпні 2010 р. наступний Прем'єр-міністр від тієї ж ДПЯ Наото Кан також приніс вибачення Південній Кореї за минулу агресію, він навіть пообіцяв повернути історичні документи та інші культурні артефакти, вивезені з Корейського півострова під час японського колоніального панування [11]. Всі зусилля з обох боків були спрямовані на нове налагодження відносин. Крім того, інтереси бізнес еліт зумовлювали поглиблення економічної взаємозалежності країн, що позитивно впливало на міждержавні зв'язки. У 2011 р. обсяг двосторонньої торгівлі збільшився приблизно до 107 млрд дол., в той час як в 2007 р. показники сягали близько 82 млрд дол. [9].

Крім цього, після того, як до влади в РК прийшов консервативний уряд Лі Мьон Бака в лютому 2008 р., акценти в північнокорейському векторі зовнішньої політики Сеулу різко змістилися; вказуючи на провал політики «Sunshine», президент Лі виступив з ініціативою «денуклеаризація, відкритість та 3000». Це означало, що «Південна Корея буде надавати допомогу Північній Кореї у співпраці з міжнародним співтовариством, щоб допомогти досягти показника в 3000 дол. доходу на душу населення протягом 10 років, якщо Північ відмовиться від ядерної програми» [3]. Ця ініціатива негативно була сприйнята Пхеньяном, таким чином, ці кроки зіграли відцентрову роль в південнокорейсько-японських відносинах, тому що загрози безпеки знову звелися до спільного знаменника. Крім того, ряд військових інцидентів на Корейському півострові також значно збільшував ці тенденції.

На відміну від третьої фази, четвертий етап з 2011 до 2015 р. знову характеризувався спадом позитивного сприйняття. Протягом четвертого етапу були тільки два фактори, які збільшили центробіжні сили. Першим був потужний землетрус, руйнівне цунамі і загроза радіоактивного забруднення, які трапилися в Японії в березні 2011 р. Як тільки ці лиха спалахнули, уряд РК, громадськість заявили про готовність надати допомогу японцям [12]. Ці гуманітарні ініціативи, однак, не вплинули на позицію Японії в питаннях претензій на суверенітет над Токто/Такесима. Другим фактором стала необхідність співпраці в галузі безпеки через пів-

нічнокорейську ядерну загрозу (в лютому 2013 р. КНДР випустила ракету дальнього радіусу дії та провела треті ядерні випробування) [24].

З іншого боку, різні елементи посилювали відцентрові тенденції протягом цього періоду. Найбільш значимими факторами були провокаційні дії Прем'єр-міністра Японії Сіндзо Абе в історичних та територіальних питаннях, а також використання південнокорейським Президентом Лі Мьон Баком цих питань у власних політичних цілях. В грудні 2013 р. Прем'єр-міністр Абе відвідав храм Ясукуні без урахування несхвалення сусідніх народів [8]. Знову почалися дискусії стосовно редакції шкільних підручників на більш націоналістичний лад, мета полягала в закріпленні позиції японського уряду відносно спірних територій Токто/Такесіма та минулої агресії.

В липні 2014 р. уряд Абе офіційно заявив, що Японія відмовляється від Статті 9 мирної Конституції, що фактично дозволяло Японії претендувати на право на колективну самооборону [6]. ЗМІ РК піддали різкій критиці провокаційні дії Абе, все це значно посилило недовіру та гнів серед корейського народу, серйозно пошкодивши сприйняття Японії корейцями.

У той же час президент Кореї Лі перейшов до більш жорсткої позиції в історичних питаннях після серпня 2011 р., коли Конституційний суд Кореї оголосив рішення про те, що уряд РК ще досі нічого не зробив для того, щоб домагатися відшкодування збитків від Японії [20]. До того ж ряд заяв з боку південнокорейського Президента Лі також сколихнули ріст антикорейських настроїв серед японців.

Пак Кин Хе, яка стала наступним Президентом Південної Кореї в лютому 2013 р., також зайняла доволі антагоністичну позицію щодо історичних поглядів уряду Абе; протягом перших двох з половиною років свого терміну Президент Пак відмовилася проводити зустріч на вищому рівні з Прем'єр-міністром Японії Сіндзо Абе [21]. На відміну від цього вона проводила декілька офіційних зустрічей на вищому рівні з головою КНР Сі Цзіньпіном, що продемонструвало значно більшу дружність відносин між Південною Кореєю і Китаєм, ніж з Японією.

Крім того, обсяг торгівлі після 2011 р. між РК і Японією значно знизився, хоча обидві країни в значній мірі зберегли економічну взаємозалежність. Якщо в 2011 р. обсяг двосторонньої торгівлі становив 108 млрд дол., то вже два роки потому ця цифра впала до 95 млрд дол. і до 72 млрд дол. в 2015 р. (в основному через слабкість японської ієни і зменшення залежності Кореї від японських комплектуючих частин і матеріалів) [10].

Якщо підсумувати все вищезазначене, потрібно, перш за все, підкреслити важливість ролі політичних еліт, лідерів обох країн, які в значній мірі впливали, покращуючи або навпаки погіршуючи взаємну міждержавну перцепцію та відносини. Але необхідно розуміти, що хоча ініціативи примирення з боку політичних лідерів — необхідна умова двостороннього зближення, але, що вкрай важливо, не є достатньою для досягнення цієї мети. Роздування історичних, територіальних суперечок, які, як правило, погіршуються сильними націоналістичними настроями в обох країнах, зводять ефективність заходів примирення, прийнятих вищими політичними

лідерами, до мінімуму. Що стосується питання співпраці в сфері безпеки, що випливає з північнокорейської ядерно-ракетної загрози, воно «працює» в якості доцентрової сили, але вплив на покращення взаємного сприйняття носить обмежений характер. Незалежно від фактора безпеки, обидві країни своїми власними кроками загострюють історичні та територіальні спори, концентруючись саме на них, що збільшує взаємну ворожість. Крім того, ця категорія має властивості змінної, тобто іноді безпекові пріоритети можуть зазнавати певних змін, тобто розбіжність і за цим показником також можлива (що може доповнюватися антагонізмом, протиріччям національних інтересів країн).

Можливим кроком на шляху до поліпшення взаємної перцепції і міждержавних відносин є формування довгострокового проекту зближення. Короткострокові політичні та дипломатичні ініціативи вкрай важливі в процесі досягнення цієї мети, але їх вплив, скоріш за все, матиме обмежений характер, як мінімум, через ряд вищезазначених проблем. Значна кількість японців й досі вважає анексію Кореї в 1910 р. законним явищем на основі міжнародного права, на їх думку, саме японське колоніальне панування допомогло модернізувати Корею. Вони також стверджують, що всі питання про компенсації були «повністю і остаточно» вирішені договором 1965 р. Ці погляди повністю суперечать поглядам самих корейців на ці історичні події. Більшість корейців підкреслюють незаконний характер анексії, страждання від суворого колоніального панування й експлуатації корейських матеріальних ресурсів з боку Японії, особливу жорстокість окупаційного японського режиму того часу. Вони також вважають, що договір 1965 р. не включав в себе всі категорії жертв, тому РК за певним колом питань може вимагати компенсацій від японської сторони.

Для того, щоб переступити ці історичні протиріччя й рухатися далі, на думку автора, життєво важливим, перш за все, є проведення перманентного діалогу з історично-територіальних питань на науково-дослідницькому рівні для розробки плану дій по вирішенню даних проблем. Наприклад, подібні заходи зіграли важливу роль у відносинах між Францією та Німеччиною та Німеччиною та Польщею, які спільними зусиллями розробили спільну історичну картину, яка відображала більш об'єктивно історичне минуле. Потрібно зазначити, що, хоча ця ініціатива не підтримується урядами обох країн, деякі громадські організації РК та Японії намагалися видати спільний підручник з історії, що свідчить про доречність подібного заходу. Для того, щоб зменшити історичні прогалини й протиріччя, на урядовому рівні в обох державах потрібно постійно підтримувати таку громадянську активність і розпочати діалог з питань історії також на державному рівні.

Також можна запровадити на офіційному рівні масштабні програми молодіжних обмінів, такі, як проводила Німеччина, Франція та Польща [2]. Вкрай важливо не переносити націоналістичні настрої на наступні покоління, і це може бути досягнуто тільки на основі справжнього діалогу між молодими людьми в обох країнах. Чим краще взаємне сприйняття серед молодого покоління, тим краще буде рівень майбутніх відносин між Південною Кореєю та Японією. У 2007 році японський уряд ініціював по-

дібну програму (мережа обмінів для студентів і молоді в Східній Азії), але її масштаби були дуже малі.

Необхідним є й те, що вищі політичні кола в обох країнах не повинні використовувати історичні та територіальні питання у власних політичних цілях. Як було показано вище, такі негативні дії завдають серйозної шкоди взаємному сприйняттю, виступаючи в якості основної перешкоди успішному південнокорейсько-японському примиренню. Політичні сили обох держав повинні мати чітке бачення вигоди будівництва в довгостроковій перспективі мирної Східноазіатської спільноти, а не переслідувати короткострокові політичні цілі, щоб збільшити внутрішню популярність.

Хоча це й складний процес, дуже важливим як для РК, так і для Японії є саме успішне налагодження відносин, оскільки вони можуть грати ключову роль в будівництві системи миру та стабільності в регіоні Східної Азії. Якщо два колишніх ворожих актора, які в даний час поділяють ліберальну демократію і вільну ринкову систему, зможуть подолати глибокий історичний антагонізм і рухатися в напрямку взаємовигідних відносин, це може служити в якості каталізатора для перетворення регіону Східної Азії, якому в даний час загрожує високий рівень суперництва та нестабільності, в мирне регіональне співтовариство, ефективно функціонуючу систему.

Список літератури

1. Can Japan and South Korea build a new economic relationship? — Recent Changes in the Global Environment May Help to Repair Relations [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <https://www.jri.co.jp/MediaLibrary/file/english/periodical/rim/2016/59.pdf>
2. Franco-German Youth Office (2015). Dates and key statistics [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <https://www.ofaj.org/english-version>
3. Initiative for 'Denuclearization, Openness and 3000': tasks and prospects [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.koreafocus.or.kr/design2/layout/content_print.asp?group_id=102041
4. International reconciliation in the Postwar Era, 1945–2005: a comparative study of Japan-ROK and Franco-German relations [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://home.sogang.ac.kr/sites/iias/iias02/Lists/b6/Attachments/32/27th_InternationalReconciliationinthePostwarEra.doc
5. Japan apologizes to South Korea on colonization [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.nytimes.com/2010/08/11/world/asia/11japan.html?_r=0
6. Japan PM to overturn pacifist defense policy [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <https://www.theguardian.com/world/2014/jun/30/japan-pm-overturn-pacifist-defence-policy-shinzo-abe>
7. Japan's controversial security bills: overpromising and underdelivering [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://thediplomat.com/2015/10/japans-security-bills-overpromising-and-under-delivering/>
8. Japanese Prime Minister Abe visits controversial Yasukuni war shrine [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.cnn.com/2013/12/25/world/asia/japan-pm-war-shrine/>
9. Korea International Trade Association (2011). South Korea's trade volume with Japan [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://stat.kita.net/stat/kts/ctr/CtrTotalImpExpList.screen>
10. Korean wave as tool for Korea's new cultural diplomacy [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://file.scirp.org/pdf/AASoci20120300004_59668127.pdf

11. Managing Japan-South Korea tension [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.cfr.org/south-korea/managing-japan-south-korea-tensions/p37358>
12. Post-earthquake Japan-Korea ties [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://thediplomat.com/2011/04/post-earthquake-japan-korea-ties/>
13. Political survival and the Yasukuni controversy in Sino-Japanese relations [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <https://dspace.wul.waseda.ac.jp/dspace/bitstream/2065/34696/1/Gaiyo-4955.pdf>
14. Rapidly growing Japan's anti-korean sentiment [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <https://jmagazine.joins.com/monthly/view/307832>
15. Rethinking public opinion on Korea-Japan relations [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://mansfieldfdn.org/mfdn2011/wp-content/uploads/2013/09/Asan-Public-Opinion-Issue-Brief-Rethinking-Public-Opinion-on-Korea-Japan-Relations.pdf>
16. South Korea and Japan's friction over history: a linguistic constructive reading [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://210.101.116.28/W_files/ksi2/02106277_pv.pdf
17. South Korea, Japan and wartime shadows [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.cfr.org/south-korea/south-korea-japan-wartime-shadows/p36889>
18. South Korean President turns up Japan heat: Emperor must apologize [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.voanews.com/a/japan-south-korea-disputed-island-spat-heats-up/1492002.html>
19. Still distant neighbors: South Korea-Japan relations fifty years after diplomatic normalization [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.cfr.org/diplomacy-and-statecraft/still-distant-neighbors-south-korea-japan-relations-fifty-years-after-diplomatic-normalization/p37354>
20. The abductions issue in Japan and South Korea: ten years after Pyongyang's admission [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <https://www.ciaonet.org/attachments/23859/uploads>
21. The three problems plaguing Japan-South Korea relations [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://qz.com/415726/the-three-problems-plaguing-japan-south-korea-relations/>
22. The political, economic and social impact of hosting mega-sports events: the 2010 South Africa World Cup in comparative perspective [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://r-cube.ritsumei.ac.jp/bitstream/10367/4735/1/61106602.pdf>
23. The future of the Korea-Japan strategic relationship: a case for cautious optimism [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.keia.org/sites/default/files/publications/Cheol-hee.pdf>
24. What military threat does North Korea pose? [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <https://www.chathamhouse.org/media/comment/view/190677>

References

1. Can Japan and South Korea build a new economic relationship? — Recent Changes in the Global Environment May Help to Repair Relations [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <https://www.jri.co.jp/MediaLibrary/file/english/periodical/rim/2016/59.pdf>
2. Franco-German Youth Office (2015). Dates and key statistics [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <https://www.ofaj.org/english-version>
3. Initiative for 'Denuclearization, Openness and 3000': tasks and prospects [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.koreafocus.or.kr/design2/layout/content_print.asp?group_id=102041
4. International reconciliation in the Postwar Era, 1945-2005: a comparative study of Japan-ROK and Franco-German relations [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://home.sogang.ac.kr/sites/iias/iias02/Lists/b6/Attachments/32/27th_InternationalReconciliation-inthePostwarEra.doc
5. Japan apologizes to South Korea on colonization [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.nytimes.com/2010/08/11/world/asia/11japan.html?_r=0
6. Japan PM to overturn pacifist defense policy [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <https://www.theguardian.com/world/2014/jun/30/japan-pm-overturn-pacifist-defence-policy-shinzo-abe>

7. Japan's controversial security bills: overpromising and underdelivering [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://thediplomat.com/2015/10/japans-security-bills-over-promising-and-under-delivering/>
8. Japanese Prime Minister Abe visits controversial Yasukuni war shrine [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.cnn.com/2013/12/25/world/asia/japan-pm-war-shrine/>
9. Korea International Trade Association (2011). South Korea's trade volume with Japan [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://stat.kita.net/stat/kts/ctr/CtrTotalImpExpList.screen>
10. Korean wave as tool for Korea's new cultural diplomacy [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://file.scirp.org/pdf/AASoci20120300004_59668127.pdf
11. Managing Japan-South Korea tension [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.cfr.org/south-korea/managing-japan-south-korea-tensions/p37358>
12. Post-earthquake Japan-Korea ties [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://thediplomat.com/2011/04/post-earthquake-japan-korea-ties/>
13. Political survival and the Yasukuni controversy in Sino-Japanese relations [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <https://dspace.wul.waseda.ac.jp/dspace/bitstream/2065/34696/1/Gaiyo-4955.pdf>
14. Rapidly growing Japan's anti-korean sentiment [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <https://jmagazine.joins.com/monthly/view/307832>
15. Rethinking public opinion on Korea-Japan relations [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://mansfieldfdn.org/mfdn2011/wp-content/uploads/2013/09/Asan-Public-Opinion-Issue-Brief-Rethinking-Public-Opinion-on-Korea-Japan-Relations.pdf>
16. South Korea and Japan's friction over history: a linguistic constructive reading [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://210.101.116.28/W_files/ksi2/02106277_pv.pdf
17. South Korea, Japan and wartime shadows [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.cfr.org/south-korea/south-korea-japan-wartime-shadows/p36889>
18. South Korean President turns up Japan heat: Emperor must apologize [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.voanews.com/a/japan-south-korea-disputed-island-spat-heats-up/1492002.html>
19. Still distant neighbors: South Korea-Japan relations fifty years after diplomatic normalization [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.cfr.org/diplomacy-and-statecraft/still-distant-neighbors-south-korea-japan-relations-fifty-years-after-diplomatic-normalization/p37354>
20. The abductions issue in Japan and South Korea: ten years after Pyongyang's admission [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <https://www.ciaonet.org/attachments/23859/uploads>
21. The three problems plaguing Japan-South Korea relations [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://qz.com/415726/the-three-problems-plaguing-japan-south-korea-relations/>
22. The political, economic and social impact of hosting mega-sports events: the 2010 South Africa World Cup in comparative perspective [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://r-cube.ritsumei.ac.jp/bitstream/10367/4735/1/61106602.pdf>
23. The future of the Korea-Japan strategic relationship: a case for cautious optimism [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.keia.org/sites/default/files/publications/Cheol-hee.pdf>
24. What military threat does North Korea pose? [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <https://www.chathamhouse.org/media/comment/view/190677>

Стаття надійшла до редакції 16.06.2016

Серая О. В.

кафедра международных отношений ОНУ им. И. И. Мечникова
к. 32, 24/26, Французский бул., г. Одесса-58, 65058, Украина

ОСОБЕННОСТИ И ПРОБЛЕМЫ ВЗАИМНОГО ВОСПРИЯТИЯ В ЮЖНОЙ КОРЕЕ И ЯПОНИИ (1998–2015 гг.)

Резюме

Статья посвящена анализу проблемы восприятия в двусторонних южнокорейско-японских отношениях в период с 1998 по 2015 год. В статье приводится характеристика динамики колебаний в течение этих лет, с учетом центростремительных и центробежных сил, которые влияли на оба фактора системы. В качестве итога автор предлагает возможные пути решения вопроса взаимной перцепции для правительств обоих государств.

Ключевые слова: Южная Корея, Япония, взаимное восприятие, угрозы безопасности, политические элиты.

Sira O. V.

Department of International Relations,
Odessa I. I. Mechnikov National University,
k. 32, French Bul., 24/26, Odessa-58, 65058, Ukraine

FEATURES AND PROBLEMS OF MUTUAL PERCEPTION IN SOUTH KOREA AND JAPAN (1998–2015)

Summary

This article analyzes problems of perception in the bilateral South Korean-Japanese relations within the period from 1998 to 2015 which author divided into four sub-periods for analysis convenience. In that article the characteristics of the dynamics of fluctuations over these years is carried out, taking into account the centripetal and centrifugal forces that influenced both the actors of the system. The postwar relations of the Republic of Korea and Japan unfortunately fall into category of those relations marked by war heritage of past grievances. To research and analyze foreign and domestic trends of today that are characteristic of these countries, important and topical issue is the mutual perceptions in South Korea and Japan. The fluctuations in the South Korean-Japanese relations in the aftermath of 1998 in general is quite interesting fact to study; in 1998, both sides began to make innovative conciliation measures in order to move bilateral RK-Japan relations in more favorable area. As a result, the authors suggest possible ways of mutual perception problem solution for governments of both the states. Although the process is long-term and quite complicated process but still is very important both for the Republic of Korea and Japan within a successful rapprochement and regional relations systems, as they can play key roles in building of a system of peace and stability in the East Asia region. If the two former enemy actors who currently share a liberal democracy and a free market system can overcome their deep historical antagonism and move towards mutually beneficial relationship, it can serve as a catalyst for the transformations in whole the region, which now threatens the high level of competition and instability.

Key words: South Korea, Japan, mutual perception, security threats, political elite.

В. А. Соколова

аспірантка,

кафедра міжнародних відносин ОНУ ім. І. І. Мечникова

к. 32, 24/26, Французький бул., м. Одеса-58, 65058, Україна

Тел.: (380482) 633259. E-mail: cis_asc@paco.net

СЕКЬЮРИТИЗАЦІЯ ВЕЛИКОЇ БРИТАНІЇ: НАЦІОНАЛЬНА БЕЗПЕКОВА СТРАТЕГІЯ — 2015 ТА БЕЗПЕКОВІ ПЕРСПЕКТИВИ ДЕВІДА КЕМЕРОНА

Реалії міжнародних відносин з точки зору сучасних ризиків та загроз міжнародній безпеці прийнято розглядати крізь призми різноманітних теорій та методологій вивчення. В рамках даної статті автор намагається провести аналіз сучасного етапу реалізації зовнішньої політики Великої Британії в сфері міжнародної безпеки з залученням основних положень теорії секьюритизації.

Ключові слова: зовнішня політика, Велика Британія, секьюритизація, Нова Безпекова стратегія.

У рамках наростаючої політичної кризи у Європі та світі уряд Великої Британії займається пошуком всіх можливих механізмів для забезпечення безпеки у межах власної країни. Під впливом цих сучасних міжнародних проблем виявилася необхідність перегляду «Концепції національної безпеки».

Саме тому з приходом до влади на другий строк консервативного уряду на чолі з Девідом Кемероном у травні 2015 року прем'єр-міністр перш за все домігся від Парламенту ратифікації нової Національної Безпекової програми стратегії та оборони [16] (скорочено тут і далі — Національна Безпекова Стратегія. — В. С.). Вона опублікована 22 листопада 2015 року у виданні «Williams Lea Group» (воно вважається авторитетним виданням з публікацій офіційних документів Великої Британії) та одразу отримала схвалення від Генерального Секретаря НАТО Яна Столтенберга.

Втім з самого початку треба зауважити, що при аналізі Національної Безпекової стратегії слід враховувати, насамперед, два принципових чинника, які впливають на подальший аналіз та розуміння не тільки окремих положень Стратегії, але й в цілому зовнішньої політики Великої Британії в сфері міжнародної безпеки. По-перше, згідно з зазначеним документом, безпекова політика Великої Британії тримає в фокусі та реагує на сучасні, найбільш пріоритетні виклики національній безпеці, та, по-друге, має інституційну залежність від відповідних безпекових інституцій Європейського Союзу та лімітована обов'язками Лондона в рамках, зокрема, оборонних стратегій Спільної зовнішньої та безпекової політики (СЗПБ) та Європейської політики безпеки та оборони (ЄПБО) ЄС. Примітно, але у межах Національної Безпекової стратегії ЄС (до речі, всупереч подальшій практичній реалізації безпекової стратегії Д. Кемерона) не згадується, втім

все ж «висвітлюються окремі відгалуження треків Великобританії в напрямку Німеччини та Франції» [16, р. 26, 27].

Взагалі, специфіка взаємодії Великої Британії з певними інституціями Європейського Союзу у сфері безпеки може зазнати суттєвих трансформацій з огляду на те, що Девід Кемерон чітко заявив про наміри Великої Британії вийти з ЄС одразу після перемоги консервативної партії на виборах 5 травня 2015 року [19].

Саме з приводу уникнення ризику дефрагментації Європейського Союзу у разі можливого виходу Великої Британії з ЄС 18–19 лютого 2016 року у Брюсселі було проведено саміт ЄС. Переговори в межах саміту закінчилися лише вночі 20 лютого 2016 року. У своєму інтерв'ю прем'єр-міністр Великої Британії Девід Кемерон зазначив: «Вже завтра я маю звітувати перед кабінетом міністрів, але зараз можна сказати, що тепер угоди було досягнуто. Нова угода передбачає особливий статус у межах Європейського Союзу. Референдум щодо перебування чи виходу Великої Британії з ЄС, як і очікувалось, відбудеться 23 червня цього року, хоча ця дата досі не підтверджена офіційно. У безпековому сенсі будемо діяти усім урядом задля збереження стабільності у країні» [18]. Слід зауважити, що звіт Девіда Кемерона призводить до думки про те що пункт, на який прем'єр-міністр спирається у Національній Безпековій стратегії Великої Британії, він вважає за необхідне розділити зі своїми європейськими колегами. Це стосується спільних зусиль у боротьбі проти нелегальної міграції, транскордонної злочинності та тероризму.

Щодо визначеної теми нашої статті варто згадати вчених, що займаються теорією секьюритизації. Особливої уваги заслуговують представники «Копенгагенської школи» Оле Вівер та Баррі Бузан зі своїми книгами, що були написані у соавторстві «Люди, держави та страх» [9] та «Безпека: нова структура для аналізу» [10], серед російських науковців, що займаються теорією секьюритизації та публікують за цією тематикою наукові статті, можна назвати таких, як Ольга Якушина «Теорія секьюритизації в міжнародних відносинах» [8] та Андрій Макаричев «Безпека та повернення політичного: критичні дебати у Європі» [3], а також теоретично важливою можна назвати роботу В'ячеслава Морозова «Безпека як форма політичного: про секьюритизацію та політизацію» [4].

На наш погляд, задля найбільш глибокого проникнення у зовнішню політику краще вивчати Нову Безпекову політику Великої Британії, видану 22 листопада 2015 року, через основні положення теорії секьюритизації.

Оле Вівер у книзі «Люди, держави та страх» виділяє три головних критерії теорії секьюритизації — актор, який висуває якусь проблему, об'єкт секьюритизації та аудиторія [9, р. 28]. В контексті зовнішньої політики Великої Британії саме таким критерієм відповідає прем'єр-міністр Великої Британії Девід Кемерон, який у Новій Безпековій стратегії зазначає необхідність захисту країни та британського населення та закликає до рішучих дій не тільки військовий альянс НАТО, але й країни-члени Співдружності та Європейського Союзу у надії на швидке вирішення питань, поставлених перед країною [16, р. 23, 24].

Баррі Бузан у своїй роботі «Безпека: нова структура для аналізу» приділяє увагу секторам через призму теорії конструктивізму, яку використовує для розкриття своєї думки: «Задача постає в ізоляції кожного сектора з метою аналізу динаміки безпеки, але при цьому всі сектори взаємопов'язані один з одним» [10, р. 5]. Він виділяє п'ять секторів — воєнний, економічний, політичний, соціальний та екологічний. Ці сектори дають змогу у вигляді вступу до теоретико-практичних завдань статті поступово зрозуміти її основні задачі.

Отже, Бузан про першу категорію зазначає: «У воєнному секторі зазвичай виступає країна, а також окремі політичні особи» [10, р. 7], що на зовнішньополітичному прикладі Великої Британії означає її саму та спільну роботу консервативного уряду.

На другій він акцентує, що «політичні загрози традиційно пояснюються принципами суверенності, які можуть загрожувати, порушуючи легітимність чи авторитет держави» [10, р. 7, 8]. Слід відмітити, що Національна Безпекова стратегія стала другою, але більш вдалою спробою нині діючого кабінету консерваторів на чолі з їхнім лідером Девідом Кемероном закріпити свої ідеї безпеки «відповідей» для «викликів, що драматично змінилися з 2010 року» [16, р. 15]. Тому даний сектор з максимальною точністю описує основні засади нової зовнішньополітичної стратегії Великої Британії: тероризм та екстремізм [16, р. 16], фактор нестабільності [16, р. 16], нелегальна міграція [16, р. 17] та прояви агресії Російської Федерації (у офіційному документі цей пункт отримав назву «російська поведінка») [16, р. 18].

Третя, економічна, відсутня у даному документі, бо завдання перед урядом Девід Кемерон ставить виключно безпекового характеру, а у Баррі Бузана це подається на прикладі фінансування державою воєнної сфери та визначення рівня благополуччя у державі економічними чинниками. «В цілому, у сфері ринкової економіки спроби секьюритизації різноманітних фірм та активів такі заходи уживаються рідко» [10, р. 27], — підкреслює автор.

Четвертим сектором є соціальний, який автор характеризує у формі «глобалізуючих тенденцій та факторів, які можуть розглядатися у якості можливих загроз» [10, р. 27, 28], а отже, у розгляді Національної Безпекової політики Великої Британії це має велике значення. Девід Кемерон виділяє у документі два фактори — нелегальної міграції [16, р. 17], а також переміщення організованої та неорганізованої злочинності [16, р. 17, 18] — й «ставить» їх у перші рядки особливих загроз своєї країни. Обидва виникають у зв'язку з нестабільною ситуацією в регіоні Близького та Середнього Сходу. Перший з насильницьких дій проти мирного населення у рамках власної країни (на прикладі Сирії) та другий у вигляді проявів активізації терористичної організації ІДІЛ. Якщо перший фактор у документі прем'єр-міністром Великої Британії описується лише тактичними кроками щодо урегулювання, то про другий він відгукується таким чином: «ІДІЛ це одне з тих формувань, що не діє самотужки, коли мова йде про терористичну та екстремістську складові. За терорис-

тичною зазначено, що частіше фіксується використання усіх можливих видів озброєння, та за екстремістською це підкреслюється у важливості освітлювання та передачі даних усіма видами електротехнічних засобів та різноманітних засобів масової інформації, що розповсюдженні по нестабільних регіонах, які підтримують ІДІЛ» [16, р. 16, 17]. Підтвердженням цих факторів може слугувати ще одна теза Бузана, яка пояснює все вище написане: «Центр соціального сектору безпеки будується навколо загроз державному суверенітету. Безпека, в першу чергу, стосується стабільності держави» [10, р. 28].

П'ятим та останнім сектором, за Баррі Бузаном, є екологічний фактор, що характеризується, як «перелік можливих референтних об'єктів у вигляді підтримки планетарного клімату та біосфери» [10, р. 28]. За таких умов Безпекова Стратегія Великої Британії не виділяє проблеми такого кола. Це пояснюється тим, що задля вирішення питань клімату у Великій Британії є інші вузькоспеціалізовані міністри. На підтвердження наших слів підкреслимо понятійний зміст, даний самим автором наприкінці опису даного сектора: «Системний рівень є домінуючим у цьому секторі: більшість кроків процесу секьюритизації є результатом існування міжнародної екологічної спільноти» [10, р. 28, 29].

Баррі Бузан та Оле Вівер, окрім секторів, у своїй книзі «Люди, держави та страх» пропонують звернутися до моделі секьюритизації, яку представляють за допомогою дискурс-аналізу. Але одразу Бузан підкреслює: «Дискурс, що приймає форму загрози для об'єкта, не може бути секьюритизацією. Він може бути секьюритизуючим лише за однієї важливої умови — аудиторія має його сприймати» [9, р. 22, 23].

Окрім дискурс-аналізу, автори використовують метод речового акту Джона Остіна [2, с. 46]. Його метод включає три види актів — локутивний, іллокутивний та перлокутивний. Важливо одразу зазначити, що у теорії секьюритизації Баррі Бузан та Оле Вівер використовують лише іллокутивний акт [8, с. 53]. Він вважається найбільш ефективним завдяки двом компонентам: вказівці на значення та комунікативній цілі доповіді [2, с. 46, 47].

Саме рішучість промов та якість дій після них є запорукою успіху консервативного кабінету на чолі з Девідом Кемероном вже другий строк поспіль та є яскравим прикладом іллокутивного акту. Також слід пам'ятати про британський традиціоналізм. Він у «обличчях» своєї країни немає ідеї закликати інших держав до вирішення своїх зовнішньополітичних «викликів». У Бузана та Вівера про такі випадки теж знайшлася теза: «Безпека необов'язково має бути пов'язана тільки з державою, але й також не є у рівних долях доступною для інших країн та соціальних рухів» [10, р. 29].

Незважаючи на появу та розвиток нових теорій та шкіл міжнародних відносин в останні кілька десятиліть, які запроваджували нові концептуальні тренди та поглиблювали теоретичні напрацювання «класичних» теорій міжнародних відносин, центральне місце у сучасних міжнародних політичних та наукових реаліях знову починають займати ті самі кон-

цепції «класичних» та афілійованих з ними шкіл міжнародних відносин. Це зумовлено поверненням на політичну мапу світу традиційних засобів ведення зовнішньої політики в якості реакції на виклики, знані ще з часів Холодної війни. Також ця тенденція взагалі закликає до розширення теоретичного погляду на сучасну зовнішню політику Великої Британії з позиції комплексного використання різноманітних теорій міжнародних відносин поряд з «класичними», які б доповнювали одна одну в умовах певної обмеженості кожної з них. Це потрібно постійно мати на увазі при аналізі «нових» «старих» загроз безпеці, тому що навіть саме поняття «безпеки» постійно змінюється та навіть дещо по-різному трактується представниками різних теоретичних напрямків.

Так, у теорії секьюритизації термін «безпека» означає: «необов'язково реальна загроза існуванню, але та, що представляється такою за допомогою мовного акту» [15, р. 2]. А наприклад, у школі політичного неореалізму стверджують таким чином: «Безпека — стан захищеності життєво важливих інтересів індивіда, суспільства та вже потім — держави» [5]. Якщо ми продовжимо аналізувати теоретичні підходи школи політичного неореалізму, то треба зауважити, що основною специфікою неореалізму є розподіл на внутрішні та зовнішні загрози. Вони мають різні чинники урегулювання, але спільну мету — збереження спокою та відчуття захищеності кожного громадянина країни [5]. Тобто, термін «безпека» та специфіка даної школи переплітаються з безпековими положеннями Великої Британії та мають бути розглянуті у контексті нашої статті.

Згідно з підходами школи політичного неореалізму до внутрішніх загроз, як і у теорії секьюритизації, уряд Великої Британії відносить нелегальну міграцію, що викликає ризик виникнення фактору нестабільності у Великій Британії. Урегулювання беруть на себе два види охоронних служб. Правоохоронні органи на кордонах та у межах країни, що регулюють міграційні процеси, та в самих населених пунктах (містах, передмістях, тощо) на себе бере поліція. Наприклад, лише з початку 2016 року кількість поліцейських в одному тільки Лондоні збільшилась вдвічі.

Серед зовнішніх загроз прем'єр-міністр Великої Британії Девід Кемерон найбільшою на сучасному етапі вважає ІДІЛ. Після терактів у Парижі була активізована коаліція проти цієї терористичної організації.

Теоретики неореалізму стверджують, що будь-яка держава, здійснюючи власні національні інтереси, має також поважати та мати на увазі інтереси інших країн. Колективну безпеку неможливо здійснити за рахунок здійснення тиску на інтереси будь-яких країн, її можна активізувати лише за принципами партнерства та співробітництва [7].

За вищезазначеним прикладом, до даної коаліції увійшли чотири країни, Сполучені Штати Америки, Франція, Німеччина та Велика Британія, яка займає в ній активну позицію.

Через чотири дні після ратифікації Національної Безпекової стратегії, 26 листопада 2015 року Девід Кемерон знову звернувся до Парламенту [12]. Цього разу задля отримання дозволу на бомбардування позицій ІДІЛ у Сирії (до цього моменту у межах коаліції Велика Британія мала пра-

во бомбардувати лише «іракські» частини терористів). Мотиви Кемерона щодо авіаударів по позиціях ІДІЛ [13] були схвалені Парламентом та вже 5 грудня бомбардування повторилося.

1 лютого 2016 року Девід Кемерон та британські міністри закордонних справ та оборони вже розпочали разом опрацьовувати новий план щодо інтервенції до іншого місцезнаходження ІДІЛ у Лівії.

Таким чином, розглянувши Національну Безпекову стратегію Великої Британії, розуміємо, що головним секьюритизуючим фактором в ній є загроза ІДІЛ. З точки зору школи політичного неореалізму демонструється активність уряду Британії в коаліції проти цієї організації, що свідчить про «світову» солідарність держави.

Метою цієї стратегії є виконання низки завдань, що перед собою ставить уряд країни, а саме: знищення ІДІЛ [16, р. 16], зупинення масової міграції [16, р. 17], протидія екстремізму та тероризму [16, р. 17, 18] та налагодження діалогу з Російською Федерацією (з приміткою про покращення стосунків з Україною) [16, р. 18]. Дані завдання узгоджено у Національній Безпековій стратегії 2015 року та мета їх виконання першочергова й невідкладна.

Крім цього, питання подальшого існування Великої Британії у межах Європейського Союзу посідає друге за важливістю місце у зовнішній політиці країни. Це залежить від двох нерозривних факторів — рішення населення шляхом референдуму та Девіда Кемерона, який ще у травні 2015 року зазначив необхідність для Великої Британії виходу з ЄС.

Після саміту в Брюсселі (18–20 лютого 2016 року) Девід Кемерон на пресконференції повідомив про необхідність проведення референдуму щодо виходу Великої Британії з Європейського Союзу 23 червня цього року.

Підводячи підсумок, можна сказати, що безпековими перспективами Девіда Кемерона є швидкість виконань усіх зазначених вище дій, які мають вигляд симбіозу «секьюритизуючого» підходу до викликів безпеці з необхідністю «реалістичної» відповіді на них. Як відомо, коли у політиці слова збігаються з ділом — народжується (у нашому випадку зберігається) авторитет обраного лідера.

Список літератури

1. Великобритания нанесла вторую серию авиаударов по ИГИЛ в Сирии [Электронный ресурс] // Украинская правда. — Режим доступа: <http://www.pravda.com.ua/rus/news/2015/12/5/7091474/?attempt=1>.
2. Гонгало Е. Ф. Теория речевых актов Дж. Остина и Дж. Серля / Гонгало Е. Ф. // Материалы V Международной научной конференции «Культура, наука, образование в современном мире». — Гродно, 2011. — С. 45–49.
3. Макарычев А. Безопасность и возвращение политического: критические дебаты в Европе / Макарычев С. А. // Индекс безопасности. — Москва, 2012. — № 4 (87), том 14. — С. 25–40.
4. Морозов В. Безопасность как форма политического: о секьюритизации и политизации / Морозов В. Е. // Безопасность и сила в политике. — Москва, 2011. — С. 24–35.
5. Овчарова Т. Политология: (курс лекций) [Электронный ресурс] / Т. Н. Овчарова, В. И. Литвинчук. — Режим доступа: <http://all-politologija.ru/knigi/politologiya-kurs-lekcij-ovcharova-litvinchuk/realizm-i-neorealizm>.

6. Терещенко А. Критическое направление в исследованиях безопасности [Электронный ресурс] / А. П. Терещенко // Отечественные записки. — Москва, 2013. — № 2 (53). — Режим доступа: <http://www.strana-oz.ru/2013/2/kriticheskoe-napravlenie-v-issledovaniyah-bezopasnosti>.
7. Цыганков П. Международные отношения [Электронный ресурс] / П. А. Цыганков. — Режим доступа: <http://uchebnik-online.com/131/961.html>.
8. Якушина О. Теория секьюритизации в международных отношениях / О. А. Якушина; под ред. Савина Л. В. // Геополитика: Информационно-аналитическое издание. — Москва, 2012. — С. 47–87.
9. Buzan B. People, states and fear: the national security problem in International relations / Buzan B. // Wheatsheaf books. — London, 1983. — P. 272.
10. Buzan B. Security A new security framework for Analysis / B. Buzan, O. Waever, J.de Wilde. — London: Lynne Rienner Publisher, 1998. — P. 239.
11. Charett C. A Critical Application of Securitization Theory: Overcoming the Normative Dilemma of Writing Security / Charett C. — Institut Catala Internacional per la Pau, 2009. — P. 1–48.
12. David Cameron puts case for Syria airstrikes to MP's // The Guardian. — Stable URL: <http://www.theguardian.com/politics/2015/nov/26/david-cameron-publishes-case-for-syria-airstrikes>.
13. Full text of David Cameron's memorandum on Syria airstrikes // The Guardian. — Stable URL: <http://www.theguardian.com/politics/2015/nov/26/full-text-of-david-camerons-memorandum-on-syria-airstrikes>.
14. Michael C. Williams Words, Images, Enemies: Securitization and International Politics / Michael C. Williams // International Studies Quarterly Publisher. — Wales, Dec., 2003. — Vol. 47, No. 4. — P. 511–531.
15. Munster van R. Logics of Security: The Copenhagen School, Risk Management and the War on Terror / Munster van Rens // Political Science Publications. — Denmark, 2005. — P. 2–20.
16. National Security Strategy and Strategic Defence and Security Review 2015. — London: Williams Lea Group, 2015. — P. 96.
17. Stone M. Security according to Buzan: a comprehensive security analysis / Stone M. // Groupe d'Etudes et d'Expertise «Sécurité et Technologies». — Parice, 2009. — P. 1–11.
18. UK-EU deal agreed at Brussels summit // BBC News. — Stable URL: <http://www.bbc.com/news/live/uk-politics-35601369>.
19. UK's elections results table // BBC News. — Stable URL: <http://www.bbc.com/news/election/2015/results>.

Стаття надійшла до редакції 03.03.2016

References

1. «Velikobritaniya nanesla vtoruyu seriyu aviaudarov po IGIL v Sirii.» Ukrainskaya pravda. Accessed February 15, 2016. <http://www.pravda.com.ua/rus/news/2015/12/5/7091474/?attempt=1>.
2. Gongalo, E. F. «Teoriya rechevyh aktov Dzh. Ostina i Dzh. Serlyu.» Materialy V Mezhdunarodnoj nauchnoj konferencii (2011): 45–49.
3. Makarychev, A. «Bezopasnost' i vozvrashchenie politicheskogo: kriticheskie debaty v Evrope.» Indeks bezopasnosti 4 (2012): 25–40.
4. Morozov, V. «Bezopasnost', kak forma politicheskogo: o sek'yuritizacii i politizacii.» Bezopasnost' i sila v politike (2011): 24–35.
5. Ovcharova, T., i V., Litvinchuk. Politologiya (kurs lekcij). Accessed February 15, 2016. <http://all-politologiya.ru/knigi/politologiya-kurs-lekcij-ovcharova-litvinchuk/realizm-i-neorealizm>.
6. Tereshchenko, A. «Kriticheskoe napravlenie v issledovaniyah bezopasnosti.» Otechestvennye zapiski 2 (2013). Accessed February 15, 2016. <http://www.strana-oz.ru/2013/2/kriticheskoe-napravlenie-v-issledovaniyah-bezopasnosti>.
7. Cygankov, P. Mezhdunarodnye otnosheniya. Accessed February 15, 2016. <http://uchebnik-online.com/131/961.html>.

8. Yakushina, O. «Teoriya sek'yuritizatsii v mezhdunarodnyh otnosheniyah.» In «Geopolitika», edited by Savin L., 47–87. Moskva, 2012.
9. Buzan, B. People, states and fear: the national security problem in International relations. London: Wheatsheaf books, 1983.
10. Buzan, B., and O. Waever, and J.de Wilde. Security A new security framework for Analysis. London: Lynne Rienner Publisher, 1998.
11. Charett, C. «A Critical Application of Securitization Theory: Overcoming the Normative Dilemma of Writing Security.» Institut Catala Internacional per la Pau (2009): 1–48.
12. «David Cameron puts case for Syria airstrikes to MP's.» The Guardian. Accessed February 15, 2016. <http://www.theguardian.com/politics/2015/nov/26/david-cameron-publishes-case-for-syria-airstrikes>.
13. «Full text of David Cameron's memorandum on Syria airstrikes.» The Guardian. Accessed February 15, 2016. <http://www.theguardian.com/politics/2015/nov/26/full-text-of-david-camerons-memorandum-on-syria-airstrikes>.
14. Williams, Michael C. «Words, Images, Enemies: Securitization and International Politics.» International Studies Quarterly Publisher 4 (2003): 511–531.
15. Munster, van R. «Logics of Security: The Copenhagen School, Risk Management and the War on Terror.» Political Science Publications (2005): 2–20.
16. National Security Strategy and Strategic Defence and Security Review 2015. London: Williams Lea Group, 2015. Accessed February 15, 2016. https://www.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/478933/52309_Cm_9161_NSS_SD_Review_web_only.pdf.
17. Stone, M. «Security according to Buzan: a comprehensive security analysis.» Сісcuritїй et Technologies (2009): 1–11.
18. «UK-EU deal agreed at Brussels summit.» BBC News. Accessed February 15, 2016. <http://www.bbc.com/news/live/uk-politics-35601369>.
19. «UK's elections results table.» BBC News. Accessed February 15, 2016. <http://www.bbc.com/news/election/2015/results>.

В. А. Соколова

кафедра международных отношений ОНУ им. И. И. Мечникова
к. 32, Французский бул. 24/26, г. Одесса-58, 65058, Украина

СЕКЬЮРИТИЗАЦИЯ ВЕЛИКОБРИТАНИИ: НАЦИОНАЛЬНАЯ СТРАТЕГИЯ БЕЗОПАСНОСТИ — 2015 И ПЕРСПЕКТИВЫ БЕЗОПАСНОСТИ ДЭВИДА КЭМЕРОНА

Резюме

Реалии международных отношений с точки зрения современных вызовов и угроз международной безопасности принято рассматривать через призму различных теорий и методологий изучения. В рамках данной статьи автор стремится провести анализ современного этапа внешней политики Великобритании в сфере международной безопасности с использованием основных положений теории секьюритизации.

Ключевые слова: внешняя политика, Великобритания, секьюритизация, Новая стратегия Безопасности.

V. A. Sokolova

Department of International Relations, Odessa National University
k. 32, French Bul., 24/26, Odessa-58, 65058, Ukraine

**SECURITIZATION OF GREAT BRITAIN: NEW SECURITY
STRATEGY — 2015 AND DAVID CAMERON'S SECURITY
PERSPECTIVES**

Summary

Realities of international relations in the case of challenges to modern security should be regarded through the prism of different theories and methodologies. In the current article the author tries to analyze foreign policy of Great Britain (22d of November 2015 National Security strategy came into force after six years without it) in the sphere of international security with the usage of main theoretical provisions of securitization theory. The subsistent article contains securitization concepts which were designed by founding fathers of this theory — Barry Buzan and Olli Viver. Also, Russian political scientists — Vyacheslav Morozov, Andrey Makarychev and Olga Yakushina are mentioned in this article.

Key words: foreign policy, Great Britain, securitization, National Security strategy.

ПОЛІТИЧНІ ПРОЦЕСИ І СОЦІАЛЬНА ДЕРЖАВА

Ворчакова І. Є.

канд. політ. наук, доцент, доцент кафедри політології
Миколаївський національний університет імені В. О. Сухомлинського
Інститут історії, політології та права
кв. 32, 14 а, вул. Архітектора Старова, Миколаїв, 54056, Україна
Тел.: 0506933107. E-mail: vorchakova@ukr.net

Лісовський В. М.

канд. політ. наук, доцент, доцент кафедри політології
Миколаївський національний університет імені В. О. Сухомлинського
Інститут історії, політології та права
кв. 33, корпус 10, 5, вул. Червоних Майорщиків, Миколаїв, 54058, Україна
Тел.: 0932505396. E-mail: vn_lisovski@mail.ru

**ЛОБІЮВАННЯ СЕПАРАТИСТСЬКИХ ІНТЕРЕСІВ ЯК ОДИН
З ДЕСТРУКТИВНИХ МЕХАНІЗМІВ СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНИХ
ПРОЦЕСІВ**

В статті піднімається дискусійне питання позитивної та негативної ролі сепаратизму в сучасних політичних процесах. Показано ризики та загрози лобіювання цього явища в Україні. Проаналізовано роль та механізми втручання однієї держави у територіальні суперечки іншої країни та наслідки такого впливу.

Ключові слова: сепаратизм, лобізм, лобіювання сепаратистських інтересів, сепаратистський рух, федералізація.

Сьогодні однією з найглобальніших проблем, що призводить до дестабілізації ситуації в світі, є розвиток сепаратизму та міжнародного тероризму. На сучасному етапі цивілізаційного процесу ми маємо приклади розповсюдження сепаратистських настроїв не тільки в країнах, що розвиваються (Індія, Пакистан, Ірак), але й в країнах розвинутої демократії. Так, через нерівномірний економічний розвиток в регіонах Італії, Бельгії, Данії більш розвинуті регіони намагаються відокремитися і отримати самостійні повноваження. В Іспанії та Великобританії джерелом сепаратизму є лінгвістичний фактор. Навіть в США, територіальна могутність яких не викликає сумнівів, час від часу постає необхідність публічної дискусії про можливість їх розпаду. Сепаратисти в Америці дестабілізують ситуацію, успішно збираючи необхідну кількість підписів для відокремлення деяких регіонів.

Однак найбільш загрозливою світовою тенденцією є те, що сепаратизм ініціюється та лобіюється закордонними державами, що суперечить всім вимогам міжнародного права. З політичною некоректністю такої держави зіткнулася нещодавно й Україна.

Крім того, сепаратизм з роками розширює кордони свого впливу і набирає все більшого масштабу.

Виходячи з вищезазначеного обґрунтованою є актуальність даної роботи. Виникає потреба ґрунтового аналізу такого глобального явища як

сепаратизм. Однак ми ускладнимо задачу і спробуємо не просто описати його, а показати всі ризики і загрози лобювання сепаратизму в Україні.

Будемо намагатися зробити одну з перших спроб в українській науковій літературі поєднати такі два поняття, як «лобїзм» та «сепаратизм».

Перш ніж виконати поставлену мету, науково доцільним є аналіз найбільш значимих робіт з даної проблематики. Уявлення про сепаратизм як явище, детерміноване сферою міжнаціональних суперечностей і конфліктів, національних відносин, знайшло своє відображення у філософських, юридичних, економічних, політологічних працях багатьох вчених. Автори по-різному підходять до проблеми сепаратизму як до суспільно-історичного та політико-правового явища. Якщо раніше західноєвропейські вчені більше схилилися до думки, що сепаратизм можна сприймати як позитивний процес, або пов'язували його з розвитком народного суверенітету (розпад Югославії, СРСР тощо), то на сьогоднішній день важко знайти вчених, які б позитивно оцінювали це явище. Деякі відхилення можемо знайти в роздумах так званих «вільних журналістів», однак їх позиції не можна зарахувати до науково обґрунтованих.

Майже всі вчені, представлені в цій роботі, інтерпретують сепаратизм як дестабілізуючий суспільний процес. Однак ми можемо, наприклад, виділити таку вчену як Н. І. Романюк, яка показала позитивні функції сепаратизму, які, на її думку, «полягають в артикуляції інтересів населення регіону в політичній, соціально-економічній, культурній сферах. Поширення ринкових відносин, розширення зон вільної торгівлі, з одного боку, ведуть до зближення й поглиблення інтеграції країн, а з іншого — заохочують ізоляціоністські та сепаратистські сили, що сприяють відродженню націоналізму та ескалації локальних конфліктів» [8, с. 85]. Про те, що сепаратизм має не тільки негативні, а й позитивні наслідки, пише й Р. Ключник. Він показує це на прикладі Чорногорії. На його думку ця країна «демонструє, що відокремлення частини держави може дати поштовх до більш раціонального використання її ресурсного потенціалу, що, у свою чергу, забезпечує стрімке економічне зростання» [5, с. 126].

Таким чином, питання про позитивні та негативні наслідки сепаратизму залишається серед наукової еліти найбільш дискусійним. Однак, окреслюючи предметне поле сепаратизму, вчені говорять і про види, механізми, ступені нейтралізації, перспективи, подають гіпотези. Так, наприклад, заслуговує на увагу монографія В. В. Дівака «Сепаратизм як феномен сучасної політики: політологічні та правові аспекти» (2010 р.) [2]. Гіпотеза, представлена ним, про те, що можливе посилення сепаратистських рухів у регіонах, багатих на природні ресурси, сьогодні підтвердилася і на прикладі України.

Крім вітчизняних наукових позицій, в даній роботі розглядаються і праці закордонних вчених, які вважаються авторитетними в даній галузі наукових досліджень. Такі як Е. Грос Есп'єль [1], М. Спенсер [15], Е. Гобсбаум [13]. Останній — один із найбільш відомих істориків, культурологів і політичних мислителів наших днів. В своїй роботі «Нації і націоналізм після 1780 р.», даючи вичерпну картину формування націй та держав,

він торкається і питання ролі сепаратистських настроїв в цьому процесі. Зокрема він пише: «всі рухи, які домагаються територіальної автономії, схильні бачити в собі творців «націй», навіть якщо це абсолютно не відповідає дійсності, а всі рухи, які захищають регіональні, місцеві і навіть групові інтереси проти центральної влади і державної бюрократії, при можливості з великим захопленням виряджаються в національні костюми, переважно — етнолінгвістичних фасонів. А отже, нації і націоналізм здаються нам більш впливовими і всюдисущими, ніж вони є насправді» [13, с. 297].

Для більш ґрунтовного наукового аналізу доречним буде дати визначення основним поняттям предмета, що досліджується.

В якості прикладу можемо навести більш повне визначення лобізму: «сучасний лобізм є певною системою, яка існує в кожній державі, як відпрацьована система представництва інтересів різних груп, безпосереднього впливу цих груп на прийняття державних рішень, які їх стосуються. За своєю суттю лобізм є певним взаємозв'язком і взаємодією громадян, громадських організацій, політичних партій, аналітичних центрів, соціальних та етнічних груп, різних бізнесових асоціацій та інших організованих груп тиску по відстоюванню своїх інтересів, або тих, хто наймає ці групи, щоб ті лобіювали вигідні для них рішення, з метою отримання більшої частки у розподіленні ресурсів» [9, с. 70]. В контексті нашої наукової теми ми будемо говорити більше про так званий регіональний та іноземний лобізм. Перший передбачає вплив на владу з боку представників республік, районів, областей, що прагнуть отримати певні дотації чи інші переваги від центральних органів державної влади. Другий має на увазі вплив іноземних груп тиску на ті чи інші державні органи з метою добитися від них певних рішень.

Для аргументованого використання основних категорій проблеми, що піднімається в даній роботі, потрібно надати визначення і поняттю «сепаратизм». В розширеному вигляді «сепаратизм» може інтерпретуватися як політика і практика відокремлення, відділення частини території держави з метою створення нової самостійної держави або отримання статусу дуже широкої автономії (індивідуальна свобода дії; самостійність). Сепаратизм веде до порушення суверенітету, єдності й територіальної цілісності держави, принципа непорушності кордонів і, як показує досвід, може стати джерелом найгостріших міждержавних і міжнаціональних конфліктів.

Доцільним буде надати авторське визначення поняттю «лобіювання сепаратизму», під яким слід розуміти намагання впливати на органи влади задля реалізації таких цілей, якими можуть бути прагнення до відокремлення регіону від решти території держави та утворення нової держави або приєднання до іншої держави, а також отримання статусу автономії у складі країни. Однак для того, щоб реалізувати поставлену мету, потрібно не тільки створити сепаратистський рух, а й знайти активну політичну еліту, яка здатна очолити цей рух.

Згідно з новими змінами в Кримінальному кодексі, посягання на територіальну цілісність України карається позбавленням волі на строк від

трьох до десяти років. Якщо ці дії призведуть до загибелі людей або інших тяжких наслідків, вони караються позбавленням волі на строк від 10 до 15 років або довічним позбавленням волі. Лобіювання сепаратистських інтересів, а тим паче фінансування сепаратизму, у разі доведення вини фігуранта справи може призвести до такої кримінальної відповідальності як позбавлення волі від 3 до 7 років, конфіскації майна і права займати певні посади на визначений термін.

Останнім часом серед українських депутатів дуже популярним піар-ходом стало лобіювання законопроектів, що стосуються сепаратистської діяльності. Відвертість закликів щодо боротьби з сепаратизмом викликає сумніви не тільки через дефіцит довіри громади до високопосадовців, але й тому, що не можна прорахувати реальні настрої депутатів та чиновників щодо збереження цілісності України і ізоляційної політики щодо Росії. В депутатському корпусі представлений достатній відсоток вихідців з окупованої території та зони АТО, де залишилися їхні економічні інтереси, залежні від Росії. Тому цілком ймовірно, що вони зацікавлені лобіювати розвиток свого бізнесу.

Оцінити підтримку сепаратистських рухів політичними партіями можна на прикладі відомого факту лобіювання інтересів сепаратистів Партією регіонів та Комуністичною партією України на рівні парламенту. Відмовляючись брати участь у голосуваннях, вони вимагали «негайного розгляду законопроекту про амністію сепаратистів, які захопили адміністративні будівлі під російським прапором». В свій час інший представник вищезазначеної партії лобіював вимоги донецьких сепаратистів, роблячи тиск на центральну владу щодо питань статусу російської мови і децентралізації влади.

Причетність Партії регіонів і Комуністичної партії до сепаратистів підкреслює і О. І. Брусіловська: «завдяки підтримці комуністів і «регіоналів» були проголошені «Народна Республіка Донецьк» і «Луганська Народна Республіка», і 11 травня був проведений «референдум» за незалежність цих територій. Лідери сепаратистів досягли угоди про об'єднання цих «республік» в федерацію «Новоросію» [14, с. 62].

Якщо брати до уваги світовий досвід існування сепаратизму, то в більшості випадків він здійснювався на релігійному чи етнічному ґрунті, що ж стосується України, то розгортання сепаратизму на її території обумовлено в першу чергу політичними причинами. Звісно, форми протікання українського сепаратизму істотно різняться від аналогічних в західних країнах. Причинами незадоволення сепаратистів в Україні є економічна неспроможність загальнонаціональної політики держави і регіону, який вони відстоюють. Якщо на шляху до досягнення сепаратистських цілей стане зовнішньополітична еліта, яка допоможе пролобіювати здійснення політики відокремлення, то безумовно, сепаратисти цим скористаються.

Про позиції щодо зовнішнього втручання держав у територіальні суперечки іншої країни писав в свій час і Е. Гобсбаум, починаючи з причин зростання сепаратизму: «Насправді нинішнє зростання сепаратистських і етнічних настроїв частково пояснюється тією обставиною, що після Другої

світової війни нові держави — всупереч звичайній думці — створювалися під впливом чинників, які не мали нічого спільного з принципом національного самовизначення в дусі президента Вільсона, що діяли після Першої світової війни. Фактори ці обумовлені трьома причинами: деколонізацією, революційним рухом і, зрозуміло, втручанням зовнішніх сил» [13, с. 298].

Надмірна концентрація уваги української громадськості біля такого явища як сепаратизм може призвести до зворотних наслідків. Так звана «фобія сепаратизму» призводить до того, що її загрозу шукають в таких процесах, як створення регіональних політичних партій. Для прикладу можна навести створення Української Галицької партії, метою якої (як вважають деякі аналітики) може бути саме лобіювання регіональних інтересів, спрямованих на федералізацію, а відтак і на відокремлення. Факт створення такої партії був використаний росіянами як аргумент в інформаційній війні, щоб показати, що політикою Києва, крім Луганська і Донбасу, невдоволені також і інші регіони.

Беззастережно відкидати можливість того, що регіональні політичні утворення можуть бути використані вмілими політиками як свого роду лобістський міст для пророщування сепаратизму, теж не варто.

Нарешті важливим чинником активізації сепаратистських практик є наявність зовнішніх союзників сепаратистів та їх відносна сила порівняно з державою, де існує сепаратистський рух. Зовнішні союзники здатні стати джерелом ресурсів, надавати політичну та інформаційну підтримку, здійснювати дипломатичний, економічний чи навіть військовий тиск на користь сепаратистів. Саме по собі існування регіональних спільнот із вираженою ідентичністю не становить загрози територіальній цілісності держави. Реальною така загроза стає, коли ідею відокремлення починає підтримувати регіональна еліта, принаймні її суттєва частина [11].

Таким чином, строкатість регіональних еліт, найвпливовіші з яких, протягом існування незалежної України, здійснювали потужний вплив на національний рівень, теж може бути однією з причин розпалення сепаратизму. Тільки лобіювання найпотужнішою регіональною елітою сепаратистських ідей може призвести до дестабілізації в державі та воєнного озброєного конфлікту. А ще, коли вони мають підтримку в зовнішнього ворога, то їхні наміри мають подвійну силу впливу.

Очевидним є те, що окремі представники українського регіонального істеблішменту лобіюють інтереси (економічні, військові, політичні) Росії в Україні, а відтак (здебільшого!) і сепаратистські тенденції. Це пояснюється в першу чергу тією обставиною, що бізнес-цілі деяких представників регіональної політичної еліти тривалий час пов'язані з економічними інтересами Росії.

Після проголошення незалежності України Російська Федерація лобіювала свої інтереси через створення проросійських партій в Україні (наприклад, «Российская община Крыма», «Фронт національного порятунку» (Крим) або «Конгресс российских обществ Украины», Партія «Русько-Український Союз», Партія «Русь Єдина»). Такі ідеологічні орієнтації в

українців призводили до того, що перешкоджали ствердженню в останніх української громадянської ідентичності.

Сучасні українські науковці сходяться на думці, що саме економічна дестабілізація та повна неготовність української держави до нових викликів національній безпеці та територіальній цілісності дозволила Росії скористатися слабкістю соціально-політичної системи і підтримати та пролобіювати на території України сепаратистські тенденції. Зокрема, професор І. Кресіна стверджує: «Політична криза 2013–2014 років, Євромайдан, ротація влади під тиском вуличних протестів стали передумовою втручання Російської Федерації під приводом захисту прав росіян та російськомовних українців, порушення суверенітету України, анексії Криму та підтримки проявів сепаратизму на Сході України. З огляду на втрату Автономної Республіки Крим, на територію якої вторглися війська РФ, надали підтримку нелегітимній, самопроголошеній владі автономії в організації незаконного референдуму про вихід АРК зі складу України та приєднання до Росії» [6, с. 176].

Аналогічні думки щодо російської позиції в Україні, яка вдалася до збройної агресії, наслідком якої стало відторгнення Криму від України і збурення ситуації на її Південному Сході шляхом активізації терористичних та сепаратистських рухів, наводять науковці Л. Лисенко, А. Карасевич. Ці вчені показують і передумови, які призвели до такої ситуації: «Представники спецслужб Росії були інфільтровані в структури державного управління України всіх рівнів для того, щоб лобіювати свої інтереси. Кремль змушував українську владу ухвалювати рішення, які суперечать національним інтересам України, але відповідають геополітичним візіям Російської Федерації. Харківські угоди, незрозумілі московські угоди грудня минулого року (2013. — І. В., В. Л.) — яскраві приклади» [7, с. 22]. Позиції щодо спланованої діяльності Росії відносно до України знаходимо і в роботі вже згадуваної вченої О. І. Брусіловської, яка, описуючи цілі та інструменти впливу на Україну протягом 2013–2014 рр., зазначає, що «Росія таємно фінансує певні партії і громадські організації в регіоні... Путін не міг змиритися з втратою України і діяв відповідно до раніше підготовленого плану. Агенти ФСБ організували сепаратистські рухи в Закарпатті, Криму та на Південному Сході України. Чому Москва вирішила піти на це? Тому що зрозуміло, що якщо нічого не змінилося в системі міжнародних відносин, вона буде поступово втрачати свої позиції» [14, с. 59]. До аналогічних висновків щодо мотивації Росії в її прагненні захистити свою історичну сферу впливу приходять і П. А. Синовець: «Дії Російської Федерації стосовно української кризи носять цілком раціональний характер, що обумовлено високим ступенем зацікавленості Москви у збереженні Києва в сфері свого впливу і одночасно розумінням того, що для Заходу Україна представляє значно меншу цінність» [10, с. 69]

Росія одним з найпотужніших інструментів лобіювання сепаратистських тенденцій в Україні обирає засоби масової інформації. Враховуючи високу довіру росіян до останніх в своїй державі, вони досить вдало ведуть інформаційну війну. Крім того, певний відсоток українців з низькою

політичною культурою стають заручниками російської політичної пропаганди.

Враховуючи вищесказане зрозумілим стає, що політичний тиск сусідніх держав може відбуватися із задіянням різних політичних механізмів, що впливають на національну ідентичність і, як наслідок, приводять до сепаратистських настроїв. Такий вплив на стан і конфігурацію громадянської ідентичності українських громадян добре описала М. С. Кармазіна. Зокрема вона зазначає, що «найбільш агресивними за характером є механізми, використовувані Росією: їхніми складовими є як ідейно-політичні інструменти (про що свідчить аналіз заяв російських високопосадовців, російська медіа-пропаганда, кінематограф та ін.), так і суто силові (від насильницького «присвоєння» російського громадянства військовим на початку 1990-х років до окупації українських територій і «обернення на росіян» мешканців Криму навесні 2014 року)» [4, с. 281]. Про вплив національної ідентичності на формування сепаратистських поглядів писала і американська дослідниця Меті Спенсер зазначаючи, що національна ідентичність є одним з головних факторів, що призводять до виникнення сепаратизму. Саме вона є рушійною силою майже всіх сепаратистських тенденцій, але найактуальнішою ця проблема стає тоді, коли формування цієї національної ідентичності проходить під впливом зовнішніх чинників [15, с. 15].

Сьогодні Росія, продовжуючи розвивати сепаратистські настрої в Східній Україні, лобіює створення федералізації. Виступаючи перед світовою спільнотою, російські дипломати заявляють, що вирішити військовий конфлікт можливо тільки, якщо зробити Україну федеративною державою, причому в це поняття вони вкладають те, що регіони повинні не тільки мати власні органи законодавчої і виконавчої влади, але й отримати право ставити питання про самовизначення, тобто вихід зі складу держави. Враховуючи такі інтереси Росії, зрозумілими є лобістські позиції регіоналів та комуністів щодо створення федеративного устрою в Україні.

Вітчизняні науковці, в більшості своїй, сходяться на думці, що під федералізацією ховається банальний сепаратизм. На цьому наполягає і Л. Залізник, пояснюючи, що «оскільки на Сході України живе на власних землях не якийсь окремий народ, а етнографічна група українців — слобожани, то за європейськими нормами їх відокремлення називається не федералізацією, а розчленуванням єдиного цілого, тобто сепаратизмом. Останній є одним із найтяжчих державних злочинів, бо штовхає будь-яку націю до громадянського конфлікту. Народи та їхні зверхники, котрі цього не розуміють, приречені зійти з арени історії, тим більше якщо вони не роблять висновків із власної минувшини. І не варто виправдовувати неправні заклики високопосадовців свободою слова в демократичній Україні. Адже в найбільших демократіях світу заклик до розколу держави — предмет судового процесу, а не публічної дискусії» [3].

Питання про лобіювання політичними партіями створення федералізації в Україні підіймає у своїх наукових доробках і Н. Танчук. Науковиця теж приходить до висновків, що спроба федералізації може бути серйозною загрозою територіальній цілісності держави і в кінцевому рахунку при-

звести до сепаратизму. Зокрема вона зазначає, що «ідеї федералізму, які виникали в періоди політичних та економічних криз і розглядалися політичними партіями, зокрема, Народним Рухом України, Партією зелених України, Громадянським Конгресом, Партією праці тощо та обговорювалась під час підготовки першого проекту Конституції України, викликали небезпечні передумови щодо порушення територіальної цілісності, породжували деструктивні концепції регіональної самостійності, які суперечили як загальнонаціональним, так і в кінцевому підсумку регіональним інтересам» [12, с. 9].

В свій час косовські сепаратисти для лобювання незалежності свого краю виділили 3 мільйони євро на міжнародну діяльність. Метою цього кроку було сприяння більш широкому визнанню незалежності краю. Для цього Кабінет міністрів Косово залучив одну з міжнародних організацій, яка спеціалізується в галузі просунення іміджу держав у світі.

На нашу думку, наявність демократичних інститутів та високий рівень цивілізаційного розвитку самої держави ще не говорить про те, що в таких державах відсутні сепаратистські настрої. Сучасний західний сепаратизм актуалізується не тільки через етнічні чи релігійні причини, а й часто через те, що економічно більш розвинуті території не хочуть бути донорами для більш відсталих регіонів.

Однак В. В. Дівак в своїй монографії приходить до висновку, що історія сепаратизму в різних країнах свідчить про те, що держави з високим рівнем політичних та економічних свобод, як правило, обирають інституційні методи боротьби із сепаратистськими рухами. Країни з тоталітарними або авторитарними політичними режимами для нейтралізації сепаратизму обирають переважно силові методи [2, с. 196].

Сьогодні необхідно поставити питання про те: чи можна за допомогою лобістської практики вирішити сепаратистський конфлікт правовими методами? Чи можна в даному векторі застосувати позитивні лобістські процедури? На нашу думку, представники влади можуть лобювати наступні механізми вирішення цього конфлікту: 1) силовими методами (узаконення застосування зброї проти терористів, сепаратистів); 2) інституційними, тобто вносити пропозиції і голосувати за регіональну територіальну реорганізацію (федерацію, автономію, регіоналізацію); 3) політичними (розширення повноважень місцевої влади та внесення змін до виборчої системи).

Наша держава повинна бути завжди готова до нових викликів національній безпеці та територіальній цілісності. Для цього їй необхідно бути «підкованою» на дипломатичному, правовому та воєнному рівні.

Протидіяти подальшому розповсюдженню сепаратизму в Україні можливо тільки за збереження унітарної держави. Створення федеративної держави посилить сепаратистські настрої, поставить під загрозу збереження територіальної цілісності, що в кінцевому підсумку призведе до остаточного розколу України.

Список літератури

1. Грос Эспель Э. Право на самоопределение. — Нью-Йорк: Изд-во ООН, 1980. — 89 с.
2. Дівак В. В. Сепаратизм як феномен сучасної політики: політологічні та правові аспекти : монографія / В. В. Дівак ; НАН України, Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького. — К. : Логос, 2010. — 223 с.
3. Залізник Л. Обережно: федералізація! [Електронний ресурс] / Л. Залізник. — Режим доступу: <http://www.volfoto.inf.ua/pagesi/istomist/statti/2014rik/dm140501/t140506/oberezh/oberezh.htm>
4. Кармазіна М. С. Громадянська ідентичність в Україні в контексті зовнішньо-політичних відносин / М. С. Кармазіна // Політичні механізми формування громадянської ідентичності в сучасному українському суспільстві. — К. : ІПіЕНД ім. І. Ф. Кураса НАН України, 2014. — С. 258–286.
5. Ключник Р. Сепаратизм як світова мегатенденція сучасності / Р. Ключник // Політичний менеджмент. — 2011. — № 6. — С. 120–127.
6. Кресіна І. Протидія сепаратизму в Україні: правова база / І. Кресіна // Правова політика в Україні: питання теорії та практики : збірник матеріалів міжнародної науково-практичної конференції (Київ, 24 жовтня 2014 року) : в 2 т. — К. : Національна академія прокуратури України, 2014. — Т. 2. — С. 176–179.
7. Лисенко Л. Прояви тероризму та сепаратизму на сході України: аналіз основних причин / Л. Лисенко, А. Карасевич // Науковий діалог «Схід — Захід» : матер. III всеукр. наук. конфер. з міжнар. участю (М. Кам'янець-Подільський, 7 червня 2014р.) : у 4 частинах. — Д. : Інновація, 2014. — Ч. III. — С. 22–28.
8. Романюк Н. І. Сепаратизм як суспільно-політичне явище сучасності / Н. І. Романюк // Актуальні проблеми країнознавчої науки : матеріали I Міжнар. наук.-практ. Інтернет-конференції (м. Луцьк, 9–10 жовтня 2014 р.) / за ред. В. Й. Лажніка. — Луцьк : Вежа-Друк, 2014. — С. 80–86.
9. Сидоренко М. В. Сучасний лобізм: види та методи / М. В. Сидоренко // Міжнародна наукова конференція «Дні науки філософського факультету — 2015», 21–22 квіт. 2015 р. : [матеріали доповідей та виступів] / редкол.: А. С. Конверський [та ін.]. — К. : Видавничо-поліграфічний центр «Київський університет», 2015. — Ч. 9. — С. 69–72.
10. Синовець П. А. Роль Росії в українському кризисі 2014 года: анализ и перспективы сдерживания / П. А. Синовець // Вісник ОНУ ім. І. І. Мечникова. Соціологія і політичні науки. — 2014. — Т. 19, вип. 2 (21). — С. 63–72.
11. Степико М. Т. Потенціальні загрози регіонального сепаратизму в Україні. Аналітична записка [Електронний ресурс] / М. Т. Степико. — Режим доступу: // <http://www.niss.gov.ua/articles/1478/>
12. Танчук Н. В. Регіональна політика України в контексті державотворчого розвитку та соціального захисту : автореф. дис. ... канд. політ. наук : 23.00.02 / Н. В. Танчук; Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова. — К., 2011. — 21 с.
13. Хобсбаум Э. Нации и национализм после 1780 года. — СПб. : Алетейя, 1998. — 306 с.
14. Brusylovska O. I. Russian-ukrainian conflict. First stage war // Вісник ОНУ ім. І. І. Мечникова. Соціологія і політичні науки. — 2015. — Т. 20, вип. 2 (23). — С. 59–63.
15. Spenser M. Separatism: democracy and disintegration / M. Spenser. — Boston: Rowman & Littlefield, 1998. — 317 p.

References

1. Espiell, Gros H. Pravo na samoopredelenie. Niu-York: Izd-vo OON, 1980.
2. Divak V. Separatyzm yak fenomen suchasnoi polityky. Politologichni ta pravovi aspekty. Kyiv: Logos, 2010.
3. Zalizniak L. «Oberezhno: federalizacija!» Accessed February 20, 2016. <http://www.volfoto.inf.ua/pagesi/istomist/statti/2014rik/dm140501/t140506/oberezh/oberezh.htm>.
4. Karmazina M. «Gromadianska identychnist v Ukraini v konteksti zovnishno-politychnykh vidnosyn.» In Politychni mehanizmy formuvannia gromadianskoi identychnosti v suchasnomu ukrainskomu suspilstvi, 258–286. Kyiv: IPiEND im. I. F. Kurasa NAN Ukrainy, 2014.

5. Kliuchnyk R. «Separatyzm yak svitova megatendencija suchasnosti.» Politychnyi menedzhment 6 (2011): 120–127.
6. Kresina I. «Protydiia separatyzmu v Ukraini: pravova baza.» Paper presented at the foreign scientific and practical conference 'Pravova polityka v Ukraini: pytannia teorii ta praktyky', Kyiv, October 24, 2014.
7. Lysenko L. «Proiavy teroryzmu ta separatyzmu na shodi Ukrainy: analiz osnovnyh prychn.» Paper presented at the 3rd Ukrainian scientific conference 'Naukovy dialog 'Shid-Zahid', Kamianets-Podilskyi, June 7, 2014.
8. Romaniuk N. «Separatyzm yak suspilno-politychne yavyshe suchasnosti.» Paper presented at the 1st foreign scientific and practical internet-conference 'Aktualni problemy kraïnoznavchoi nauky, Lutsk, October 9–10, 2014.
9. Sydorenko M. «Suchasnyi lobizm: vydy ta metody.» Paper presented at the foreign scientific conference 'Dni nauky filosofskoho fakultetu — 2015', Kyiv, April 21–22, 2015.
10. Sinovets P. «Rol Rossii v ukrainskom krizise 2014 goda: analiz i perspektivy sderzhivaniia.» Visnik ONU im. I. I. Mechnikova. Sociolohiia i politychni nauky 19, no. 2 (2014): 63–72.
11. Stepyko M. «Potentsialni zagrozy regionalnogo separatyzmu v Ukraini.» Accessed February 20, 2016. <http://www.niss.gov.ua/articles/1478/>
12. Tanchuk N. «Regionalna polityka Ukrainy v konteksti derzhavotvorchogo rozvytku ta socialnogo zahystu.» PhD diss., Nacionalnyi pedagogichnyi universytet imeni M. P. Dragomanova, 2011.
13. Hobsbaum E. Natsii i natsionalizm posle 1780 goda. SPb.: Aleteia, 1998.
14. Brusylovska I. «Russian-ukrainian conflict. First stage war.» Visnik ONU im. I. I. Mechnikova. Sociolohiia i politychni nauky 20, no. 2 (2015): 59–63.
15. Spenser M. Separatism: democracy and disintegration. Boston: Rowman & Littlefield, 1998.

Стаття надійшла до редакції 01.04.2016

Ворчакова И. Е.

кафедра политологии

Институт истории, политологии и права

Николаевский национальный университет имени В. А. Сухомлинского

Лисовский В. Н.

кафедра политологии

Институт истории, политологии и права

Николаевский национальный университет имени В. А. Сухомлинского

ЛОББИРОВАНИЕ СЕПАРАТИСТСКИХ ИНТЕРЕСОВ КАК ОДИН ИЗ ДЕСТРУКТИВНЫХ МЕХАНИЗМОВ ОБЩЕСТВЕННО-ПОЛИТИЧЕСКИХ ПРОЦЕССОВ

Резюме

В статье поднимается дискуссионный вопрос позитивной и негативной роли сепаратизма в современных политических партиях. Показаны риски и угрозы лоббирования этого явления в Украине. Проанализированы роль и механизмы вмешательства одного государства в территориальные споры другой страны и последствия такого воздействия.

Ключевые слова: сепаратизм, лоббизм, лоббирование сепаратистских интересов, сепаратистское движение, федерализация.

Vorchakova I. Eu.

Department of political science,
Institute of history, politology and law
Mykolayiv National University of V. A. Sukhomlinskyi

Lisovsky V. M.

Department of political science,
Institute of history, politology and law
Mykolayiv National University of V. A. Sukhomlinskyi

LOBBYING OF SEPARATIST' INTERESTS AS ONE OF DISTRACTIVE MECHANISMS OF SOCIO-POLITICAL PROCESSES

Summary

In this article a debatable question of positive and negative role of separatism in modern political processe is raising. The risks and threats to the lobbying of this phenomenon in Ukraine is showing. The role and mechanisms of intervention of one state in the territorial disputes of other countries and the consequences of the impact is analyzing. Discusses the ambivalent position of scientists regarding the positive and negative aspects of the manifestations of separatism. The level of influence of foreign elites on the development of separatist manifestations on the territory of another state was analyzed. At the same time it is proved that the lobbying of the most powerful regional elite separatist ideas can lead to socio-political destabilization in the state and the military armed conflict. It argues that lobbying by certain political forces in the creation of a Federal state in Ukraine is nothing but the result of the incitement of separatist sentiments. The views of scientists on the prospects of development of military events in our state was analyzed. The ways of solving the separatist conflict in Ukraine is proposing.

Key words: separatism, lobbying, lobbying of interests of the separatist, the separatist movement, federalization.

Українською та російською мовами

Свідоцтво про державну реєстрацію
друкованого засобу масової інформації:
серія КВ № 11464–337Р від 07.07.2006 р.

Вища атестаційна комісія України визнала журнал фаховим виданням
із політичних наук (постанова Президії ВАК України № 1-05/6
від 14 червня 2007 року та № 1-05/1 від 10 лютого 2010 р.)

Міністерство освіти і науки України
визнало журнал фаховим виданням з політичних наук.
Наказ МОН України № 820 від 11.07.2016 р.

Затверджено до друку вченою радою
Одеського національного університету імені І. І. Мечникова
Протокол № 10 від 29 червня 2016 р.

Тираж 100 прим. Зам. № 470 (107).

Адреса редколегії:
65082, м. Одеса, вул. Дворянська, 2
Одеський національний університет імені І. І. Мечникова

Видавництво і друкарня «Астропринт»
65091, м. Одеса, вул. Разумовська, 21
Тел.: (0482) 37-07-95, 37-24-26, 33-07-17, 37-14-25
astro_print@ukr.net

Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 1373 від 28.05.2003 р.